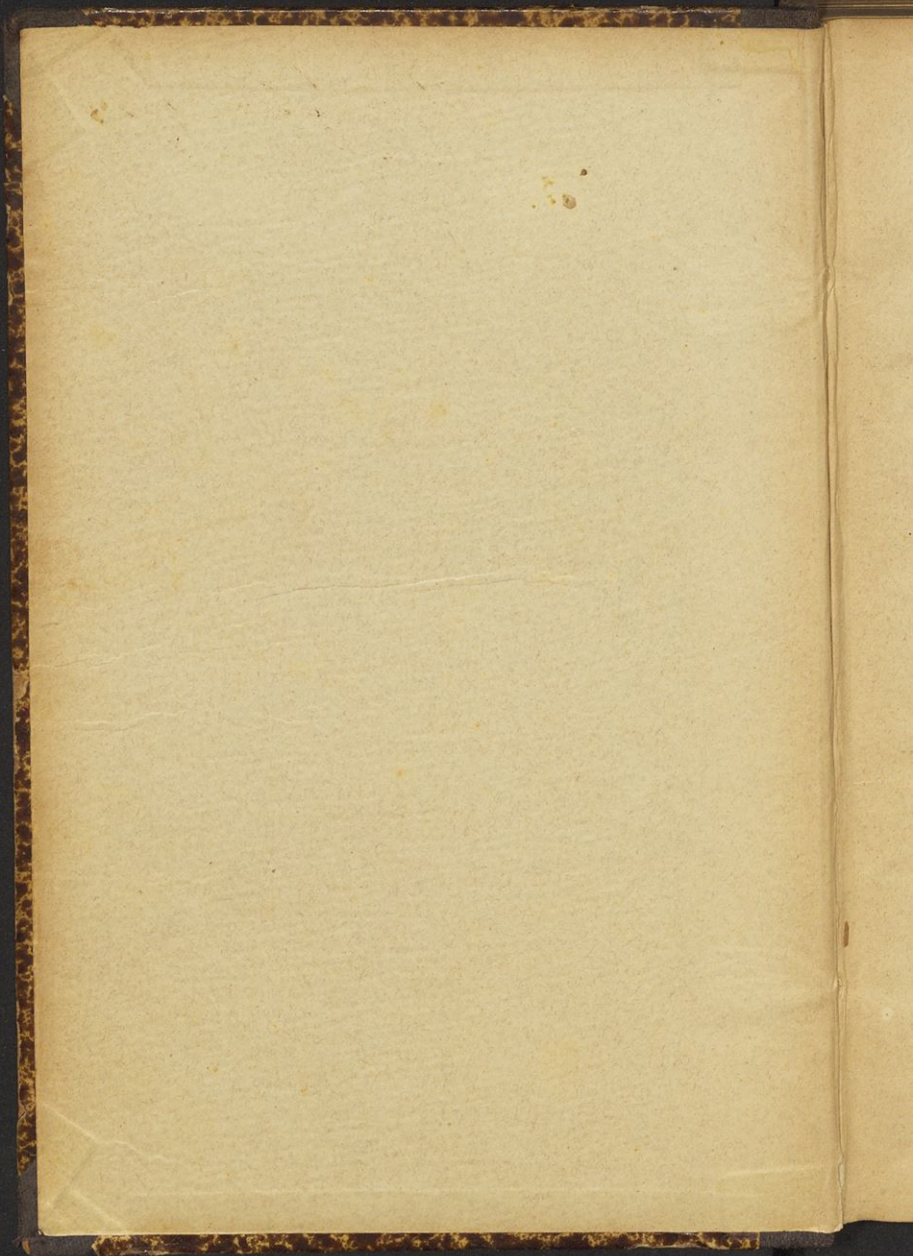

41494

41495

~~Antoni Lisowski~~
F. L.

Śmietyśko gospodarstwo

na grunt. 6000

Juski

Anton Šušteršič

Kmetijsko gospodarstvo.

Učna knjiga

za kmetijske šole, ob enem priročna knjiga za praktične
gospodarje.

Spisal

Viljem Rohrman,

pristav deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu.

Celje 1893. 1.

Tiskal in založil Dragotin Hribar.

41494

030023348

Kazalo.

Stran

Predgovor	VI
Uvod	VIII

I. Sredstva za kmetovanje.

I. Gospodarsko premoženje	1
A. Ležeče premoženje	2
1. Sestava ležečega premoženja	2
2. Razločitev posestev	3
3. Gospodarska vrednost ležečega premoženja	4
Rodovitost zemlje	4
Zateglost "	4
Lega in oddaljenost zemljišč	5
Podnebje	6
Sestava posestva z ozirom na način obdelovanja	8
Medsebojna lega zemljišč	13
Služnosti	14
Gospodarske stavbe	15
Delavske razmere	18
Družbene razmere	18
Tržne razmere	20
Državne naredbe in davki	20
4. Zvečanje in zmanjšanje ležečega premoženja	23
a) Zboljšavanje zemljišč	25
1. Zložba zemljišč	25
2. Osuševanje zemljišč	26
3. Namakanje "	27
4. Globokeje obdelovanje	27
5. Nasadi sadnega drevja	28
b) Zanimarjenje ležečega premoženja	29
5. Pridobitev ležečega premoženja	29
a) Nakup	29
b) Zakup	31
Dostavek	
Kataster in zemljiška knjiga	34
B. Upravni kapital	37

	Stran
1. Stalni upravni kapital	38
a) Orodje	38
b) Živina	41
1. Vprežna živina	41
2. Živina za užitek	45
2. Premični upravni kapital	46
a) Prirodnine	47
1. Tržni pridelki	47
2. Krma in stelja	49
3. Semena	51
4. Gnoj	51
5. Materijalije ali tvorivo	52
6. Živež	52
b) Denar	53
c) Setve ali poljski inventar	57
C. Medsebojno razmerje gospodarskih kapitalij in njih obrestovanje	58
II. Kmetijsko delo	59
1. Ročno delo	59
a) Način plačevanja	59
b) Visokost plačila	61
c) Potreba ročnega dela	61
2. Vprežno delo	64
Stroški za rejo vprežne živine	65
3. Delo s stroji	69

II. Uredba gospodarstva.

1. Zveza poljedelstva z živinarstvom.	70
2. Gospodarstveni način	71
a) Izbiranje kultur	72
b) Izbiranje poljskih rastlin	72
c) Izbiranje živine	73
d) Določitev razmerja med tržnimi in krmskimi rastlinami	76
e) Izbiranje kolobarja	77
3. Načini kolobarjenja	78
a) Žitno kolobarjenje	79
b) Orniško kolobarjenje	81
c) Vrstilno kolobarjenje	83
Strniščna setev	84
Kolobar z večletnimi krmskimi rastlinami	84
d) Svobodno kolobarjenje	85
e) Razdelitev polja	85
f) Prehod v nov kolobar	86

III. Cenitev gospodarstva.

A. Cenitev gospodarskega premoženja	89
1. Cenitev zemljišč	89
a) Bonitiranje	89
b) Cenitev	95
Izračunanje čistega dohodka	96
2. Cenitev stavb	99
3. Cenitev služnostij	100
4. Cenitev orodja	100
5. Cenitev živine	101
6. Cenitev sadnega drevja	101
7. Cenitev poljskih in živalskih pridelkov in materialij	101
8. Cenitev poljskega inventara	102
B. Cenitev celega posestva	102
C. Izračunanje stroškov pridelovanja za kmetijske rastline	103
D. Izračunanje dohodka od živinoreje in pridelovanja krme	104

IV. Kmetijsko knjigovodstvo.

1. Splošne opomnje	108
2. Razdelitev knjigovodstva	108

Jednostavno knjigovodstvo.

A. Popis premoženja	109
B. Tekoče knjigovodstvo	110
1. Denarni dnevnik	111
2. Poračunska knjiga	112
3. Zapisnik pridelkov	113
4. Zapisnik dela	118
5. Zapisnik orodja	119
C. Računski sklep	122
Izračunanje čistega dohodka	127
Izračunanje čistega dobička	128
D. Izračunanje dohodka od posameznih vrst gospodarstva	129
E. Proračuni	129

Predgovor.

Nujna potreba primerne pouka v kmetijskem gospodarstvu me je napotila, da sem spisal pričujočo knjigo. Pripredil sem jo za šolo in dom, saj smo jo na obeh mestih doslej pogrešali. Z ozirom na to, da nam za strokovne predmete na kmetijskih šolah še popolnoma primanjkuje primernih učnih knjig, namenil sem knjigo v prvi vrsti šolskemu pouku ter jo gledé gradiva in metode uredil po učnem načrtu nižjih kmetijskih šol in po določilih, katera je v ta namen izdalo visoko c. kr. poljedelsko ministerstvo (z odlokom št. 178. z dné 26. marca 1887).

Pri spisovanji knjige oziral sem se pa ravno tako tudi na potrebe kmetskega stanu. Skušal sem jo tedaj z izgledi in pojasnili popolniti in tako umljivo spisati, da bode lahko ustrezala vsem napredujočim slovenskim gospodarjem. To mi je bilo še posebno na srcu, in nadejam se, da sem tudi v tem oziru zadostil po skromnih močeh svoji nalogi: da bodo slovenski gospodarji radi prebirali podane jim nauke ter si pomagali z njimi do boljše bodočnosti.

Kdor se je bavil kaj več s kmetijskimi vedami, mi bode rad pripoznal, da je primerno urejen pouk o kmetijskem gospodarstvu težje spisati nego o kateri koli drugi kmetijski stroki, zlasti še, če ga je priprediti za šolo in za potrebe praktičnega gospodarja. Marsikatero težkočo pomagale so tudi meni premagati le večletne izkušnje. Ko bi se kljub vestnemu prizadevanju bile vrinile kake male pomanjkljivosti, blagovolijo naj me p. n. čitatelji opravičiti.

Pri tej priliki mi je tudi opomniti, da sem spoznal za potrebno, pridjati poglavju o ležečem premoženju kratek pouk o uredbi katastra in zemljiške knjige; tega sem posnel po dr. Tavčarjevem „Slovenskem pravniku“. Istotako sem smatral za

potrebno, obravnati na splošno naše davke, napravo kupnih in zakupnih pogodb ter oceniti namen in korist posojilnic za naše razmere. Ti odstavki bodo gotovo dobro došli strokovnim učiteljem kakor tudi praktičnim gospodarjem.

Pri spisovanju sem uporabljal raznotera priznana dela, kakor: Dr. A. R. Schneider, Lehrbuch der Landwirtschaft (učna knjiga), Dr. G. Krafft, Betriebslehre, Dr. Löll, Bäuerliche Betriebslehre, Dr. Malinkovsky, Schätzung der Landgüter, A. Ebert. Die landwirtschaftlichen Verhältnisse i. dr.

Konečno se najtopleje zahvaljujem gospodu L. Pintarju, c. kr. profesorju na Novomeški gimnaziji, ki je bil tako prijazen, da je pregledal ves rokopis, opozoril me na marsikatero napako in oskrbel vso korekturo.

Na Grmu o Božičih 1892.

Viljem Rohrman.

Uvod.

Kmetijsko gospodarstvo nas uči spoznavati vrednost gospodarskega premoženja v raznih kmetijskih in narodno-gospodarskih odnošajih ter nam daje potrebna navodila, kako je gospodariti s premoženjem, da se ohrani in pomnoži; napeljuje nas, kako je treba gospodarstvo času primerno urediti in oskrbovati, da dosežemo pri obstoječih razmerah leto za letom kolikor mogoče veliko čistega dohodka. Poleg tega nas ima pa tudi poučiti, kako je ceniti vrednost gospodarskega premoženja in kako je z njim računati, da izvemo, koliko smo prigospodarili, in koliko dohodka nam dajejo posamezne vrste gospodarstva.

Iz te naloge se lahko razvidi prevelika važnost takega pouka za napredne kmetske gospodarje, ki postaja toliko večja, čim bolj se spreminjajo kmetijske razmere vsled novodobnih občil (železnic, brzojava) in trgovinskih odnošajev. Da premnogi kmetski gospodarji dandanes jadikujejo o slabih časih in o gospodarskih nevspehih, temu je mnogokrat kriva dosedanja uredba gospodarstev, ki je zahtevam novejšega časa neprimerna; temu veliko krivo je pa tudi to, ker gospodarji ne umejo premoženja prav rabiti in v prid obračati, kakor + to, da s premoženjem premalo ali celo nič ne računajo. Gospodar mora dandanes pridno računati, dobro preudarjati in skrbno zapisovati vse dohodke in stroške, da bode vedel, koliko mu nese kmetija. Le tako bo prišel do pravega cilja, do spoznanja, je li prav gospodaril ali ne, in v čem mu je treba zanaprej preurediti in izboljšati gospodarstvo.

Gledé na to nalogo kmetijskega gospodarstva razdeljen je ves pouk v sledeča poglavja:

1. sredstva za kmetovanje,
2. uredba gospodarstva,
3. cenitev gospodarstva,
4. kmetijsko knjigovodstvo.

I. Poglavje.

Sredstva za kmetovanje.

Za kmetovanje je treba gotovega premoženja ali kapitala in dela. Brez dela bi gospodarstvo ne neslo nikakega dohodka. Za gospodarstvo potrebni kapital imenujemo gospodarsko premoženje.

I. Gospodarsko premoženje.

Gospodarsko premoženje obstoji iz zemljišč, stavb, živine, orodja, živeža, semena, krme, stelje, gnoja in denarja.

Če kupi kmetovalec kako posestvo, izdâ največ denarja za zemljišča in stavbe; velik del denarja porabi tudi za nakup živine, orodja, živeža, semena, krme, stelje in gnoja; nekoliko denarja pa si mora pridržati v gotovini za tekoče gospodarske stroške, za delavce itd.

Po načinu rabe ločimo vse za gospodarstvo potrebno premoženje v dva dela:

- a) ležeče premoženje ali zemljiški kapital,
- b) upravni kapital.

Tisti del premoženja, katerega vtakne gospodar v zemljišča in stavbe, imenujemo ležeče premoženje, vse ostalo premoženje pa upravni kapital.

Gospodar kmetuje v ta namen, da dobiva iz svojega posestva kolikor mogoče dohodkov, s katerimi mu je rediti in oblačiti svojo družino, plačevati davke, delavce itd.

Vse dohodke skupaj, katere dobi gospodar iz posestva čez leto in dan, ne gledé na to, kar je za nje potrosil, imenujemo kosmati ali skupni dohodek. Če odštejemo od skupnega dohodka vse stroške pridelovanja, dobimo čisti dohodek.

Za gospodarja merodajen je le čisti dohodek; tega mora smatrati za letne obresti od premoženja, ki je naloženo v njegovem posestvu.

Ako je čisti dohodek večji, kakor so običajne obresti, ki jih dobivamo od posestvá, tedaj ima gospodar v prebitku svoj dobiček; ta dobiček lahko smatramo kot plačilo za njegovo delo. Če so pa stroški pridelovanja večji, kakor je skupni dohodek, tedaj ima gospodar izgubo.

Dobiček ali izguba v gospodarstvu ravna se po tem, kako je premoženje naloženo, in kako z njim gospodarimo. Če je gospodar veščak, če dobro prevdarja in prav računa, dobival bode poleg obrestij gotovo tudi zaslužen plačilo za svoj trud. Sicer se pa rado zgodi, da gre gospodarjevo premoženje rakovo pot.

A. Ležeče premoženje.

1. Sestava ležečega premoženja.

K ležečemu premoženju prištevamo zemljišča in gospodarske stavbe.

a) Zemljišča.

Zemljišča imenujemo posamezne dele zemljinega površja, ki so vsikdar omejeni. Gledé na porabo zemljišč razločujemo:

1. obdelana zemljišča, kakor so: njive, travniki, vinogradi, vrtovi, gozdi itd.
2. stavbne prostore, dvorišča (borjač),
3. neobdelana zemljišča n. pr. pušče, goljave, vode, kamnolome, peščene jame, ilovnice itd.

b) Gospodarske stavbe.

Semkaj prištevamo hišo (stanovanje), hlev, žitnico, skedenj ali pod, senico (svisli), kolnico ali kolarnico, kozolce itd.

Zemljišča so najbolj varen kapital, ker se ne da do zlahka uničiti. Manj ali vendar še precej varen kapital so stavbe. Oboji kapital daje zategadelj tudi najmanjše obresti, sedaj pogostoma le 1—2 %.

Skupino zemljišč in k temu pripadajočih stavb imenujemo posestvo (kmetiško posestvo ali kmetijo).

2. Razločitev posestev.

Po obsegu ali velikosti ločimo posestva v velika, srednja in mala.

Velika posestva ali veleposestva so zelo obsežna. Zarad raznih gospodarskih vrst in obilega dela "oskrbujejo jih uradniki. K veleposestnikom lahko prištevamo pri nas tiste grajščake, ki imajo po več grajščin, tako da jih ne morejo sami oskrbovati.

Srednja posestva oskrbujejo posestniki sami s pomočjo najetih delavcev. Gospodar večidel le nadzoruje delo; lahko ima pa v ta namen nastavljene tudi služabnike kakor n. pr. opravnik, vinogradnik, i. t. d. K srednjim posestvom prištevamo posamezna grajščinska posestva in velike kmetije.

Mala posestva ali kmetije. Mali posestnik opravlja s svojo družino vred sam vsa potrebna dela. Le ob času obilega dela (n. pr. ob žetvi, ajdovi setvi) si pomaga z najetimi delavci. Pri malih posestnikih se je ohranilo še do današnjega dne ime zemljak (gruntar); za zemljaka veljal je v prejšnjih časih (do l. 1848.) tisti kmet, ki je bil kot grajščinski podložnik (tlačan) uživalec cele kmetije (celega grunta). Posamezne kmetije so bile zelo različne velikosti, po 5 do 20 in več oralov obsežne; pozneje delile so se med družino v polovice, tretjine in četrtine, in tako so nastala iz razdeljenih kmetij imena polzemljak ali polovičar, tretjinar, četrtnjak. Te so imenovali zarad male posesti tudi kajžarje (bajtarje), kakor jih imenujemo še dandanes. Najmanj premorejo pa osebnikarji, ker bivajo v najetih stanovanjih ter imajo le po eno ali dvoje njiv v svoji lasti. Če je kmetija tako majhna, da se od njenih dohodkov ne more preživiti ena rodbina, iskati si morajo njeni člani drugod dela in zaslužka.

Po medsebojni legi zemljišč pa razločujemo posestva v zložena in razkosana.

Zloženo ali arondirano posestvo obstoji iz skupaj ležečih zemljišč.

Razkosano ali parcelirano pa imenujemo posestvo, če leže zemljišča raztreseno sredi tujih.

3. Gospodarska vrednost ležečega premoženja.

Na gospodarsko vrednost ali rabnost ležečega premoženja vplivajo raznovrstne okolnosti. Pred vsem se je ozirati presojevalcu na rodovitost in lego zemljišč, na podnebje, na sestavo posestva z ozirom na način obdelovanja, na medsebojno lego zemljišč, na pravice, bremena in druge pravne odnošaje posestva, na gospodarske stavbe, na delavske razmere in na narodno-gospodarske odnošaje.

1. **Rodovitost zemlje.** Zemlja je tem rodovitejša, čim več rastlinskega živeža je v njej in čim ugodnejših lastnostij je za rastlinsko rast. V tem oziru važna je pred vsem lastnost, kako se zadržuje zemlja proti vodi. Zemlja, ki prenaša brez škode po dalj časa mokro ali suho vreme, je več vredna kakor ona ki se hitro suši ali rada moči. Na rodovitost vpliva v veliki meri tudi globokost zgornje plasti, ker obrodé v globoko-sežni plasti tudi globoko vkoreninjene rastline, ki se v plitvi plasti le s težka pridelujejo.

V raznih pokrajinah vpliva seveda tudi podnebje na rodovitost zemlje. Ker je toplota ugodna rasti in vspesnemu razvoju rastlin, je zemlja v gorkejem podnebju z večine rodovitejša. Nekatere rastline kakor n. pr. vinska trta, fino sadje i. t. d. vspevajo sploh le v gorkejem podnebju. Zračna vlažnost je tudi pomisljiva za zemljino rodovitost. V suhih krajih, kjer primanjkuje dežja, so težke zemlje več vredne; rahle peščene zemlje so pa rodovitejše v vlažnem podnebju.

Da se je treba pri presojevanji zemljine rodovitosti ozirati tudi na njeno rahlost in navzetnost za toploto, na množino črne prsti (humusa) in na kakovost spodnje plasti, umé se samo po sebi.

2. **Teža ali zateglost zemlje;** za težke zemlje treba močne živine, za to pa več krme. Čim težje je torej zemljo obdelovati, tem več je stroškov. Ob težkem delu porabi živina že tako več krme, da ne opeša. Težko zemljo moramo tudi večkrat obdelati, da jo primerno zrahljamo. To velja še posebno tedaj, če se je zemlja strdila po močnih nalivih. Tudi z brano jo je po večkrat prevlačiti, da jo do dobrega zdrobimo in zrahljamo. Časih jo moramo celo povaljati, da zdrobimo trde kepe.

Obdelovanje težke zemlje je toraj draže, nego obdelovanje lahke zemlje, kar je v poštev jemati, če sodimo njeno vrednost za gospodarstvo.

3. Lega in oddaljenost zemljišč; ravna lega je najboljša za obdelovanje, gnojenje in enakomernost pridelka, če se le voda lahko odtéka, ali če je le spodnja plast za vodo prodirljiva. Nekoliko nagnjena lega je dobra zlasti v vlažnem podnebjju in pri težki zemlji.

V strmih legah prizadevajo močni nalivi veliko škodo, ker odplavljajo zemljo. Čim večji je strmina in čim rahljeja je zemlja, tem večja je škoda po nalivih. Koder ima gospodar dovolj polja, pušča naj strmine za senožeti ali pašnike. Če mu pa primanjkuje ravnega polja, kakor n. pr. v hribih, naj se pa varuje pred odplavljenjem zemlje s tem, da ne preorava njiv na jesen ter jih ne pušča v surovih brazdah čez zimo; nalivi največ škodujejo na jesen, zimo in spomlad.

Če stoji gospodarsko poslopje na vzvišenem kraji n. pr. na kakem griču, zemljišča pa leže nižje ob vznožju griča, tedaj je spravljanje pridelkov težje; pri obratni legi je pa vožnja gnoja težavnejša. Obdelovanje v breg ležečih njiv je sploh težavno. Če leže njive z dolžino v breg, je obdelovanje za ljudi in živali zelo utrudljivo; če pa leže podolgem ob bregu, ne moremo s pljugom obračati brazde na zgornjo stran. Tudi brana ne dela dobro. Z večletnim oranjem zmanjka zemlje na vrhu njive in treba je veliko truda, da jo zopet nazaj spravimo.

Nagnjena zemljišča leže lahko na različno stran sveta, kar je tudi v poštev jemati. Na prisojnih legah sneg hitreje skopni, zemlja se hitreje osuši, rast se prej prične, rastline se hitreje razvijejo; nekatere rastline, n. pr. vinsko trto zamoremo sploh le na prisojnih legah pridelovati.

Čim bližje doma so zemljišča, tem manj časa potratimo z vožnjo gnoja in s spravljanjem pridelkov. Na bližnjih zemljiščih si sploh prihranimo obilo časa in dela. Da moramo gledé tega v poštev jemati tudi kakovost poljskih poti, je jasno. Slabe poti znižavajo vrednost zemljišč. Če moramo po strmih kolovozih in slabih potih voziti, ne moremo vozov dobro nalagati, ne gledé na to, da je vožnja zamudna, in da se vozovi po slabih potih

hitreje potrejo. Velika napaka je toraj, ako ne skrbé občinska predstojništva za dobre poti. Stroški za popravo in vzdržavanje poti se kaj dobro poplačajo z ozirom na večjo vrednost zemljišč, katero s tem zadobé. Poljske poti naj so kolikor mogoče kratke t. j. brez nepotrebnih ovinkov ter izpeljane, če le mogoče, po ravnem in trdem svetu.

5. **Podnebje.** V gorkem podnebju je med letom več časa za kmetiška dela, in vsa dela so pravilno razdeljena. Spomladi sejemo zgodneje, na jesen pa kasneje. V mrzlih krajih pričeti je s pomladansko setvijo pozneje, časih še le sredi ali koncem meseca aprila. Ozimno žito pa mora biti zasejano že meseca septembra. Ker je v mrzlih krajih letni čas za obdelovanje polja krajši, se delo bolj kupiči, in treba je primeroma več delavcev in živine, da se opravi vse v pravem času. Tudi posli nam opravijo v gorkejem podnebju več dela, ker jih laže izkoristimo. Pri pozni spomladi in zgodnji jeseni je tudi ta neprilika, da zore jara žita ob času, ko so dnevi že kratki, vreme pa nestanovitno in rado deževno.

V vlažnem podnebju je težka zemlja večkrat vzrok, da se zakasnimo z delom, ker jo ni moč obdelovati, predno ni zadosti osušena.

V nekaterih pokrajinah niso létine varne vsled raznih uim kakor n. pr. slane, toče, povodnji, potem vsled rastlinskih boleznij in škode, katero prizadevajo živali.

Slane uničijo pogostoma ozimne setve po goratih krajih, koder ni gozdov, in koder so njive razpostavljene severnim mrzlim in vzhodnim vetrovom. V zavetnih dolinah pa škodujejo ozimini največkrat spomladanske slane. Ker se namreč nad ohlajeno zemljo tudi zrak ohladi, in ker ostane v zavetnih dolinah ena in tista zračna plast dalj časa v dotiki z ohlajeno zemljo, shladi se lahko pod ledišče, vsled česar rastline pozebejo. Razun lege kriva je tudi fizikalna kakovost zemlje, da pozebejo rastline. Na rahli črni prsti (humus), na vapnenasto in humozno ilovni zemlji je slana najbolj nevarna; take zemlje napijó se vode kakor goba, zmrzle se pa raztegnejo za $\frac{1}{10}$ svojega prostora, vsled česar se na vrhu prizdignejo tako, da površna skorja odstopi. Pri tajanji se zemlja zopet usede, žitne koreninice ostanejo pa razo-

dete in usahnejo, vsled česar rastline odmrjejo. To prikazen imenujemo „zmrzlin“, ki je v suhih zimah posebno nevaren.

Toča je najhujši bič za kmetovalca. V krajih, koder toča pogostoma pobija, je posestvo manj vredno kakor tam, kjer je toča redka prikazen. Toča uniči lahko ves pridelek in vzame gospodarju večkrat vsakdanji kruh. Proti škodi po toči se moramo zavarovati; le žalibog da so zavarovalnine ali premije precej visoke zlasti v krajih, koder toča gospodarje redno obiskuje.

Povodnji na jesen in spomlad koristijo travnikom, ker jih gnoje; ako pa preplavlja voda travnike tudi v poletju in sicer pred košnjo, potem so škodljive, ker oblatijo seno. Blatno seno pa je škodljivo zdravju živalij. Če je pa bilo seno že pokošeno, nam ga voda lahko odplavi, in če ima vrhu tega travnik še tako neugodno lego, da stoji voda dalj časa na njem, potem ne moremo košnje pravočasno pričeti oziroma končati, in pokošena trava nam segnije.

Za njive so povodnji zmeraj škodljive, ker odplavljajo rodovitno zemljo in gnoj ter nanašajo pesek in kamenje. Na obsejanih njivah gre setev vsled povodnji najrajše po zlu. V nizkih in povodnji razpostavljenih legah imeti je namesto njiv zategadelj zgolj senožeti, če je le mogoče.

Rastlinske bolezni kakor strupéna rosa, grozdna plesen, krompirjeva plesen, rja snet i. t. d. prav izdatno znižujejo letino, in gospodarstvo trpi lahko veliko škodo zaradi njih, kjer so se vdomačile. Te bolezni škodujejo največ v senčnatih legah, v zavetnih dolinah, kjer je tekoča voda in kjer nastaja pogostoma megla; sploh jim zračna vlažnost najbolj prija.

Poškodbe sadežev po živalih so bile v prejšnjih časih bolj po gostem. Ob sedanjem času prizadevajo nam domače živali več škode na polji kakor divjačina. Zlasti je kuretina škodljiva žitu v neposredni bližini vasi, tako, da na najbližnjih njivah večkrat ne kaže pridelovati žita. Golobje in vrabiči so istotako škodljivi. Ob „kebrovih letih“ prizadevajo rujavi hrošči in za temi črvi ali ogrci veliko škodo kmetijstvu. Na polji delajo posebno črvi veliko škodo, ker spodjedajo brez razločka vse sadeže, zlasti prstnino. Časih spodjedó in uničijo celo travniško rušo, tako, da jo je treba preorati. Miši so tudi po nekod prava šiba

božja, zlasti še ob „mišjih letih“, ko ni nič varnega pred njimi. Pa tudi polži in druga golazen nam časih zelo škodujejo.

Da znižujejo tudi hudi vetrovi n. pr. burja vrednost posestev, je lahko umeti, če pomislimo na veliko škodo, katero povzročuje na raznih sadežih v krajih, kjer pogostoma in z veliko silo razsaja.

5. Sestava posestva z ozirom na način obdelovanja. Po načinu obdelovanja razvrstimo zemljišča v njive, senožeti, pašnike, vrtove, vinograde, gozde, i. t. d.

Njive so najvažnejše kulture, ker nam rabijo za pridelovanje vsakovrstnih sadežev; zategadelj znašajo tudi največi del posestva. Koliko njiv je imeti, to se ravna po rodovitosti zemlje, po tržnih razmerah in po daljavi zemljišč. Če nam njiva ne povrne petkratno množine semena, se ne splača njeno obdelovanje. Ker je rodovitost njiv zavisna v veliki meri od gnojenja, to pa zopet od množine pridelane krme, je pravo razmerje med travniki in njivami zelo važno. Velikega pomena je tudi sposobnost njivske zemlje za pridelovanje krme in prilika za dokup krme in gnojil.

Pri enakih okolnostih so njive manj vredne kakor senožeti zaradi dražjega obdelovanja in gnojenja. Ta razloček v vrednosti je tem večji, čim manj sposobna je zemlja za pridelovanje lucerne ali nemške detelje. Koder pa večletna lucerna dobro vspeva, shajati je moč tudi brez senožetij. Če v takih razmerah lucerno po enkrat na leto prevlačimo, dajala nam bode lepše pridelke nego senožeti, katerih ne moremo namakati.

Gledé na daljavo zemljišč ne daje njiva, ki je 3 kilometre oddaljena, ob današnjih delavskih razmerah nobenega čistega dohodka, razun če je posebno rodovitna in gnojna. Zategadelj obdelujejo oddaljena zemljišča po navadi ekstenzivno ali manj skrbno, blizu ležeča pa intenzivno ali skrbno. Pri oddaljenih njivah treba je zategadelj dobro preudariti, kako se izplača njih obdelovanje.

Senožeti ali travniki imajo zmeraj veliko vrednost, če je zemlja dobra, lega pa vlažna in še zlasti, če je položno višja. Če preplavlja senožeti na jesen in spomladi bližnji potok, vredne so toliko več. Največe koristi dajejo senožeti v gorskih

krajih, sploh v vlažnem podnebju, na težkih zemljah, na zemljiščih, katere voda preplavlja, na plitvi zemlji, ali pa taki, na kateri detelja dobro ne raste, potem povsod, kjer se je bati odplavljenja zemlje, pred vsem pa, kjer je prilika senožeti namakati. Pravilno namakane senožeti so neprecenljive vrednosti, če le niso močvirne.

Na senožetih dobivamo leto za letom povoljne pridelke, in če je zemlja tudi slaba, še zmeraj boljše kakor na njivah, dasi je obdelovanje senožeti ceneje. Letina je sploh veliko gotovejša kakor na njivah.

Suhe lege niso za senožeti, zlasti ne, če zemlja propušča vodo v spodnjo plast. Na suhem ležeče in sploh slabe senožeti kaže zaradi preslabih košenj predelati v njive, če le niso preveč oddaljene, in če je zemljina plast zadosti globoka, lega pa ugodna in ne prestrma.

Največ vredne za živinorejo so senožeti, katere lahko namakamo, ali katere preplavlja bližnji potok. A tudi za poljedelstvo so prevelikega pomena, ker povračujejo v podobi gnoja, nastalega iz povžite krme, obilo rastlino-redilnih snovij, katere smo zemlji odvzeli v požetem in prodanem žitu. Sicer nam dajejo na njivah pridelana krmila in žitna slama tudi gnoj, s katerim povračujemo zemlji z žetvijo odvzete snovi; mnogo redilnih snovij se pa vendarle pogubi, ker jih prodajamo leto za letom v podobi žita, krompirja, i. t. d. Če pa v zemlji ne nadomeščamo te izgube, postaja čim dalje manj rodovitna t. j. revnejša na redilnih snoveh; ta primanjkljaj pa ji zamoremo ravno prav nadomeščati z gnojem, katerega nam daje pokrmljeno seno iz dobrih senožetij. Senožeti, katerih ne vrhčuje voda pri moči in rodovitosti, nam dajejo tudi gnoj za njive, toda take senožeti pešajo od leta do leta, če jih ne gnojimo.

Po legi razločujemo dolinske, poljske in močvirne senožeti.

Pašniki prizadevajo najmanj stroškov za obdelovanje, za to so pa tudi dohodki od pašnikov majhni. Ker je pridelek na pašnikih najmanj odvisen od slabega vremena, in ker je pašna trava za živino najbolj primeren živež, so pašniki za nekatere kraje še zmeraj velikega pomena.

Največe koristi imamo od pašnikov na travorodni zemlji, v mrzlem podnebju, na suhih gorskih rebrih, na oddaljenih zemljiščih, nadalje tam, kjer primanjkuje gospodarjem upravnega kapitala, kakor tudi sploh v krajih, za katere se priporoča ekstenzivno gospodarstvo v zvezi z rejo mlade živine ali ovac.

Z ozirom na lego govorimo o nižinskih, górskih (planine) in močvirnih pašnikih. Umetne pašnike napravimo, če njivo nalašč zasejemo s travami in deteljo, da nekaj let po njej pasemo.

Vrtovi znašajo v obče najmanjši del posestva; kljub temu nam dajejo lahko prav lepe dohodke, če jih umémo dobro ukoristiti. Za vrt je treba dobre in globoke zemlje, gorke lege, obilo dobre vode za zalivanje, pridnih rok in razuma. Če je imeti večji ali manjši vrt, to se ravná po tem, koliko zelenjave potrebujemo za dom, in koliko je mislimo prodajati.

V prvi vrsti je vrt namenjen za pridelovanje kuhinjske zelenjave za domačo rabo, nadalje za izgojo cvetlic, za pridelovanje vrtnega semena in raznih sadik. Če pa pridelujemo zelenjavo v večji meri, izplača se to le v obližji večih mest in trgov, kamor jo lahko prodajamo. Najbolj se izplača vrtnarstvo, če umémo posebno fino in dragoceno zgodnjo zelenjavo o pravem času prodajati.

Vrtove ločimo splošno v zelenjadne ali kuhinjske, sadne in lepotične vrtove.

Sadni vrtovi ali sadovnjaki, katere gojimo navadno poleg zelenjadnih vrtov, donašajo nam dvojno korist in sicer s sadjem in z zeleno krmo. Sadne vrtove kosimo prav lahko po trikrat na leto, če jim količkaj gnojnice privoščimo.

Lepotični vrtovi nam rabijo za vzgojo cvetlic; nahajamo jih le blizo mest kakor tudi pri velikih posestnikih v zvezi s perivojem ali parkom, ki rabi gospodi za šetališče.

Na zelenjadem vrtu malega posestnika najdemo h krati tudi sadno drevje in cvetlice, kar povekšuje gotovo njegovo vrednost in lepoto.

Zelenjavo pridelujemo lahko tudi na njivah in sicer v kolobaru z drugimi poljskimi rastlinami (poljsko zelenjadarstvo) ali pa na posebnih njivah, kakoršne so naši zélniki.

Vinogradi. S trtnimi nasadi ukoristimo večkrat rébri, ki bi dajale sicer le male koristi. Vrednost vinogradov zavisna je poglavitno od lege; v ugodnih prisojnih legah rodi trta največ, in dohodki vinogradarstva so tamkaj veliki.

Zarad trtne uši pa imajo dandanes najboljše lege malo vrednosti. Slabe lege pa že tako niso posebno prida za vinarstvo, ker rode z večine cviček, ki je sicer prav dober, a ostaja vedno le krajevnega dasi velikega pomena za vinorodne kraje. Obdelovanje in gnojenje vinogradov je dragoceno, vinske letine pa so leto za letom slabše in zarad raznih trtnih boleznij in uim sploh čim dalje manj varne.

Gozdi nam dajejo potrebni les za stavbe, kurjavo i. t. d. Gozdno zemljo imenujemo tisto, ki ni za drugo rabo, n. pr. v pogorji, na gorskih rebrih i. t. d. Po vrsti gozdnega lesa razločujemo listnati gozd in črni ali iglasti gozd, čisti in mešani gozd; po gcspodarskem načinu pa visoki, nizki in srednji gozd.

Pri gozdih jemati je v poštev njih lego, ki je lahko vlažna ali suha, gorka in zavarovana ali pa izpostavljena mrzlim vetrovom in slani.

Varnostne gozde imamo v ta namen, da varujejo okolico pred usadi in povodnjami, pred snežnimi plazovi in zameti, pred nevihto in točo; zategadelj jih moramo rabiti zelo previdno.

Pri gozdi gledati je tudi na postransko korist, katera obstoji v dobivanji listja, trave, vejevja i. t. d. Največ nam koristijo gozdi na strmo ležečih rebrih, na pusti in kamniti zemlji, v mrzlih in vetrovnih legah in na oddaljenih delih posestva, zlasti tedaj, če je les lahko prodati, in to za visoko ceno.

Gozdi nam dajejo gotove in lepe dohodke, četudi še le čez dalj časa; njih oskrbovanje prizadeva le malo stroškov. Gozdi so pa tudi še sicer velekoristni, ker utrjujejo zemljino površje ter ga varujejo pred raznimi uimami, odplavljenjem i. t. d. in pripomorejo, da se zračne padavine in vodni odtóki enakomerno razdelé.

Gozd zamore po namenu rabe deloma nadomestiti tudi grmovje na polju. Razne goličave, pobočja na klancih i. t. d. so

večkrat sama gnezda mišev in druge golazni; zasajena z grmovjem nam dajejo pa porabni les za orodje in kurjavo ter so varna bivališča za prekoristne ptice.

Za vsako gospodarstvo je prevelike važnosti tudi voda; dobra, zdrava pitna voda, katera tudi ob suši ne poide, je neprecenljiva, še posebno, če je napeljana na dvorišče. Dobri vodnjaki, v katerih vode nikdar ne zmanjka, so tudi dobri, toda tekoča voda je vendar le več vredna.

Če hočemo rabiti vodo v en ali drug namen, jemati je v pošte v množino in kakovost vode, kakor tudi način dovoda in od voda. To velja še posebno za pitno vodo.

Najbolja je tekoča studenčnica in potem čista potočnica če ne izvira v močvirji ali v rudokopih. Sicer se napravljajo vodnjaki s sesalkami ali brez njih, ali se pa napelje voda iz oddaljenih studencev po železnih ali lončenih ceveh oziroma lesenih žlebih.

Če primanjkuje druge vode, pomagati si moramo s kapnico, katero nabiramo v vodnjakih, in katero kaže precejati skozi oglje in pesek, zlasti tedaj, če prihaja z lesenih ali slamnatih streh.

Manj priporočljiva je pitna voda iz ribnjakov, dasi je kakor potočnica veliko vredna za vspešno rejo gosij in rac, še veliko važnejša pa za slučaj požara.

Za kmetijsko gôspodarstvo ni kmalo večjega nedostatka, nego je ta, če primanjkuje vode; posestva brez vode so malo vredna.

Kamnolomi, jame, rudniki in šotišča. Kamnolomi nam dajejo gradivo za stavbe in ceste; večkrat tudi vapno in gips, ki sta veliko vredna za gnojenje in drugo. Jame nam dajejo potrebno ilovico, glino ali pesek za zboljšanje zemlje, večkrat pa tudi gradivo za stavbe, gramoz i. t. d. Šotišča so tem več vredna, čim močnejša so, ker nam dajejo velike množine goriva in nastila. Največe koristi nam dajejo take jame, v katerih je malo trebeža in katere lahko porabimo pozneje v kmetijske namene.

Zveza tehničnih stranskih obrtnij s kmetijstvom ima te prednosti, da je mogoče pridelovati raznovrstnejše rastline,

da se boljše izkoristijo kapital in delavci, da se prihranijo mnogi stroški za prevoznjo in za nakup krmil in gnojil, in da se dobivajo brezplačno razni obrtnijski odpadki.

Tehnične obrtnije pomorejo, da se pridelujejo z dobičkom rastline, ki bi se sicer v veliki meri ne dale spraviti v denar, ker zahtevajo obrtnijske rastline skrbnejše obdelovanje, se s tem tudi poljedelstvo zboljšuje. Kmetijske obrtnije dajejo družini, najetim delavcem in vpregi delo ob takem času, ko ni drugih opravil, ter dajejo zaslužek tudi takim osebam (otrokom, starcem, slabotnim in bolehnim), ki niso za drugo rabo.

S pretvorbo surovin (surovih pridelkov) v dragocene snovi se zljajša prevoznja, ker si prihranimo na ta način prevozne stroške (pratežnino) za malovredne sestavine, ki ostanejo v odpadkih.

Ker so obrtnijski odpadki bogati na mineraličnih snoveh in na dušiku, vporabljajo se z najboljšim vspehom za krmo in gnoj.

6. Medsebojna lega zemljišč. Gledé na to, zamore biti posestvo zloženo ali razkosano. Na zloženem gospodarstvu je laže gospodariti. Zemljišča je moč popolnoma ukoristiti, ker se ni ogibati sosedov, ki lahko prizadevajo sitnosti ob času setve, žetve in paše. Na zloženem posestvu prihranimo si tudi obilo dragega časa in sicer s tem, da nam ni treba hoditi od ene njive daleč na drugo. Na takem posestvu je laže rabiti boljše orodje in laže nadziravati vsa dela.

Razkosana posestva nahajamo v krajih, koder delijo posestva med dediče. Vsled neprevidnega razkosavanja posestev obubožal je že marsikod kmetijski stan; tacega obubožanja obraniti se zamoremo le s tem, da ne delimo več posestva, ki je tako veliko, da se zamore na njem preživiti le ena rodbina. Tako posestvo prevzame naj potem dedič, ki zamore izplačati svoje brate in sestre; ti lahko priženijo druga posestva. Sicer naj se pa gredó učiti kacega rokodelstva, ali naj se pa izselijo v druge kraje. Tako izseljevanje je potrebno v krajih, koder bi se sicer ljudstvo preveč namnožilo.

Koder so od nekdaj delili posestva brez vsake postavne ali prostovoljne omejitve, so sedaj tako mala, da se od dohodkov

niti ena rodbina preživiti ne more; pa tudi posamezna zemljišča so tako majhna, da jih ni moč nadalje deliti. Vrhu vsega tega delila so se tudi zemljišča kar tja v en dan, tako da leže sedaj na vse strani, brez vsake pravilne podobe in brez poti sredi tujih zemljišč.

Koder so posestva nepravilno in brez vsakega načrta in preudarka razkosana, nima gospodar do posestva prave lastninske pravice. Če nima zemljišče svoje poti, voziti je treba čez tuja zemljišča, (pota za silo), kar je le ob gotovih časih mogoče. Sejati in žeti tudi ne more takošen gospodar, kadar in kakor bi hotel. V tem se mora ravnati sosed po sosedu. Zboljšavati posestvo z namakanjem, osuševanjem, porabo kmetijskih strojev, vrstnilnim kolobarjenjem i. t. d. je tudi nemogoče. Razkosana mala zemljišča imajo obilo mej, zaradi katerih nastane veliko praznega prostora in tudi veliko preprirov med sosedi; na takih zemljiščih dela namreč sosed sosedu škodo, zlasti pri obdelovanju prahe, ker trpe z obračanjem pluga ali brane vedno več ali manj sosedovi sadeži. Zaradi oddaljenosti zemljišč se orodje hitreje obrabi in več gnoja in semena pogubi; sploh je tudi vse oskrbovanje in nadzorovanje del težavnejše. Plevela in mrčesov se je itak teže iznebiti.

Zelo razkosanih večih posestev ni toraj nakupavati zaradi obile škode, katero mora gospodar trpeti. V preobljudenih vaseh, kjer je malo imovitih gospodarjev, prodati je lažje in po višji ceni mala zemljišča nego velika, kjer je za mala zemljišča več kupcev. V takih krajih se nakup večjega posestva zategadelj priporoča, da ga potem na drobno razprodamo.

7. Vrednost posestva se poviša oziroma zniža z vsakim **pravnim razmerjem**, ki je neločljivo združeno s posestvom. V mislih imamo namreč razne pravice oziroma služnosti, ki so šestokrat združene s posestvom. S služnostimi se lastninska pravica omeji, tako da ne more posestnik po svoji prosti volji gospodariti na svojih zemljiščih, ker imajo drugi posestniki pravico, po teh voziti, hoditi, itd. To pa znižuje vrednost posestva.

Služnosti, ki so zvezane z gotovim posestvom, imenujemo zemljiščne služnosti, izmed katerih so zopet poljske služnosti najnavadnejše kakor: pravica, stezo ali kolovoz po tuji

zemlji imeti, ali živino po nji goniti; pravica, na tujo zemljo po vodo hoditi, ondi živino napajati, na tujo zemljo vodo odpeljavati ali s tuje zemlje vodo odpeljavati; pravica, po tuji zemlji živino pasti itd. itd.

8. Vsako posestvo imeti mora primerno število **gospodarskih stavb**. Preveč stavb je gospodarju v škodo, ker povzročujejo preobilo stroškov za popravo in vzdrževanje, kakor tudi za zavarovanje proti ognju. Nepotrebne stavbe znižajo torej vrednost posestva, in večkrat se priporoča, da takove stavbe podremo, če jih ne moremo prodati.

Na samem ležeča zložena posestva prodajamo s stavbami vred; razkosana posestva prodajamo pa večidel na drobno, kos za kosom, stavbe pa tudi posebej. Pri prodajah na drobno plačujejo nam časih zemljišča po jako visoki ceni. To opazujemo navadno v zelo obljudenih krajih, kjer si prebivalci na leto kaj malega prihranijo s pridnostjo, varčnostjo in postranskim zaslužkom. S prihranjenim denarjem plačujejo nakupljena zemljišča potem v treh do petletnih obrokih, in sicer z vštetimi obrestmi ali brez njih.

V malo obljudenih krajih, kjer je dovolj zemlje, kupcev pa ne za posamezna zemljišča, prodajajo cela posestva t. j. s stavbami vred.

Gospodarske stavbe ne donajajo same na sebi nikakega dohodka. Vendar so za gospodarstvo neobhodno potrebne, da spravljamo vanje živino, pridelke i. dr. Ker prizadeva zgradba in vzdrževanje stavb mnogo stroškov, smatramo jih sploh za gospodarsko breme.

Če pri nakupu kacega posestva vrednost stavb posebej določujemo, tako je isto prav za prav odšteti od zemljiščne vrednosti. Če so stavbe v dobrem stanju, najbolje storimo, da jih popolnoma prezremo v dotičnem računu, in da določimo vrednost posestva le po pravi vrednosti zemljišča; če so pa stavbe v slabem stanju, ali če jih ni dovolj in je treba novih zgradb ali obilih poprav, moramo za to potrebne stroške odšteti od vrednosti zemljišča. Pri nakupu posestva zahtevati moramo namreč vselej za gospodarstvo potrebne stavbe.

Mi hočemo n. pr. kupiti na samem 10 *ha* zemlje, ki je rabila dosihmal za pašnik, ter hočemo narediti iz nje lepo posestvo.

Če računamo, da bi nam v polje predelan pašnik dajal po odbitku vseh stroškov pridelovanja na leto 30 gld. čistega dohodka od 1 *ha*, tedaj bi dobili od 10 *ha* 300 gld. na leto. To polje bi nam toraj dajalo recimo po 4% obresti od zemljiškega kapitala, ki je po tem takem vreden 7500 gld. Ali v sedanjem stanju ni teh 10 *ha* vredno še 7500 gld., kajti treba je še pred vsem gospodarskih stavb, da bomo dosegli čisti dohodek v znesku 300 gld. Če zgradimo potrebne stavbe za 3500 gld. vredna je zemlja toraj le 4000 gld. Za to ceno n. pr. si kupimo teh 10 *ha* zemlje. Ako smo zgradili za 3500 gld. potrebne stavbe, pašnik pa predelali v rodovitno polje, ki nam donaja v resnici 300 gld. čistega dohodka na leto, ne smemo toraj misliti, da nam daje le zemljišče samo ta dohodek kot 4% obresti od 7500 gld. in da je toraj zemljišče ta denar vredno, celo posestvo pa da po všteti vrednosti stavb v znesku 3500 gld., nam dajejo toraj skupaj 11.000 gld. vredno. To ni res! Kajti zemljišča nam dajejo navedeni dohodek le združena s stavbami. Brez teh bi ne dosegli takošnega vspeha. Zemljišča ostanejo toraj le 4000 gold. vredna.

Pri razprodaji zemljišč na drobno ne jemljemo gospodarskih stavb v poštev; v tem tiči tudi vzrok, da je mogoče posamezna zemljišča veliko dražje prodati. Kupci posameznih parcel imajo že potrebne stavbe; če je v teh za spravljanje pomnoženih pridelkov dovolj prostora, plačajo zemljišča po pravi vrednosti, ne da bi odštevali obresti od stavbnega kapitala ali stroške za potrebne poprave ali zavarovalnino proti ognju.

Trdno zidane stavbe so najbolj trpežne, pa tudi najdražje. Take stavbe pa preobložé posestvo z visokimi obrestimi. Ker se kapital po 5% obresti spleča že v 20 letih, je primernejše graditi manj trpežne in ceneje stavbe.

Če stanejo n. pr. stavbe, ki trpe po 100 let, 5000 gold stavbe pa, katere je treba čez 50 let na novo zgraditi, le 2500 gld. znašajo običajne 5% obresti od prvih (5000 gld.) v 50 letih 12.500 gl. od teh pa le 6250 gld. Po tem takem si prihranimo 6250 gld. obresti, od katerih lahko porabimo 2500 gold. za nove stavbe. Ta izgled jasno kaže, kako tratimo denar z dragocenimi stavbami.

Gospodarske stavbe graditi je namenu primerno brez nepotrebnih kotov in nerodnih hodnikov; zavarovana naj so pred ognjem in prepihom. Sredi stavb naj je dovolj prostrano dvorišče. Zarad nevarnosti pred ognjem se priporoča, da ločimo posamezne stavbe, če se vkup drže, z močnim zidom (zid proti ognju), ktereга je vzdrževati v dobrem stanju.

Z ozirom na zdravstveno stanje ljudij in živalij treba skrbeti za primerno zgradbo stanovanja in hlevov. Hiša mora biti postavljena na najbolj suhem mestu, zavarovanem in priležnem prostoru in opravljena kar se da namenu primerno. Sobe naj so zadosti prostorne, ne prenizke, in okna ne premajhna. Stanovanju najbližje stoje naj hlevi in žitnica. Prav primerno je za kmetije, če je hlev prizidan neposredno k stanovanju, tako da je vse pod eno streho, kakor to nahajamo v mnogih, zlasti gorskih krajih, koder po zimi sneg visoko zapade; iz stanovanja je potem mogoče naravnost v hlev. Iz hleva naj se gnojnica hitro odteka. Hlev mora biti tudi primerno visok ter imeti zadosti oken, katera je po potrebi odpirati, da živino lahko varujemo pred obilo vročino in mrazom ter jej skrbimo za sveži zrak.

Skednji in kozolci napravljajo se naj dalje proč od hiše zaradi večje varnosti pred ognjem. Veliko podkapje pri gospodarskih stavbah nam rabi kaj dobro namesto klanice (šupe) za spravljanje orodja. Pod to lahko zapeljemo tudi na hitroma polne zove, če spravljammo seno ali žitno snopje ob nenadni plohi.

Gnojišče napraviti je na primernem mestu dvorišča, iz katerega naj se pa odtekata deževnica in kapnica. Ravno (planirano) in deloma tlakano dvorišče, ktero je lahko snažiti, je največ vredno. Prav je tudi, da imamo iz stanovanja razgled po celem dvorišču.

Gospodarske stavbe naj stoje ob vozni poti in, če le kaže sredi posestva, ker se s tem prihrani veliko časa in dela. Poleg tega je važna tudi kakovost stavbnega prostora. Stavbišče mora biti suho in trdno; umetne utrdbe so dragocene, na vlažnih mestih so pa stavbe ne le manj trpežne, temveč tudi nezdrave za ljudi in živali. Potem mora biti stavbišče tudi zavarovano pred povodnjimi.

Dvorišče mora biti zadosti veliko, da je dovolj prostora za vsa opravila. Velikost dvorišča ravna se pred vsem po obsežnosti polja in po številu živine. Po navadi obsega dvorišče toliko prostora, kolikor ga zavzemajo gospodarske stavbe.

Kar zadeva popravo in vzdrževanje stavb, ravnati se moramo strogo po načelu, da je vsako najmanjšo škodo takoj popraviti; kajti iz malih škod nastanejo z vsakim dnevom večje. Velike škode pa je veliko dražje popravljati. Neobhodno potrebno je tudi, da zavarujemo vse stavbe proti ognju.

9. Delavske razmere tudi zelo vplivajo na vrednost posestev, če je najemati za opravljanje kmetijskih del posle in dni narje. Kjer je zadosti delavcev, in je dnina nizka, je lahko gospodariti. Če je ljudstvo vajeno dobri hrani, treba jo je tudi poslom dajati, ker bi sicer ne dobili ne hlapcev, ne dekel v službo. Čim boljša pa je hrana, tem dražje je delo.

Visoke dnine pomnože stroške pridelovanja in znižajo dohodke; v takih razmerah rabiti kaže stroje, da nadomeščamo dragoceno ročno delo.

Pa tudi pridnost in spretnost delavcev zamore stroške pridelovanja znižati, oziroma povišati. V tem so si najbližji kraji zelo različni. Tukaj so ljudje vajeni delu, delajo urno in dobro ter se ne pritožujejo, da jim je delo zgodaj pričeti in nehati pozno na večer. Drugod pa je obratno; ljudje so nemarni, počasni ter se le malo zmenijo za to, kako je delo izvršeno. Če je brazda ravna ali kriva, če plug dobro ali slabo obrača i. t. d. to jim je vse jedno. Zjutraj jim je težko vstajati, na večer pa si komaj želé počitka; časi popuste celo delo kar meni nič, tebi nič. V takih razmerah je delo seveda zelo drago, kar škoduje vrednosti posestva.

Za kmetijsko gospodarstvo treba je tudi rokodelcev pred vsem kovača in kolarja. Kako napačno je to, če jih nima gospodar pri roki, ko se mu potré orodje in mu je treba popravila! Najteže pogrešamo kovača pri kmetiji, ker ga največkrat rabimo.

10. Družbene razmere. V vaseh in trgih, ki imajo cerkev, šolo, trgovce, zdravnika, lekarnico in morda tudi sodnijski urad, si prihrani gospodar veliko časa in denarja v primeri s prebivalci takih krajev, ki morajo daleč hoditi po to ali drugo.

Za taka pota treba navadno celega dne, časih še več, kar prizadeva obilo stroškov. Take in enake razmere vplivajo na večji ali manjši čisti dohodek in zatorej tudi na različno vrednost posestva.

Koder so se nastanili uradi, zdravnik, trgovci i. t. d. in kjer se je pomnožilo število prebivalcev, lahko opazujemo, kako močno so se podražila posestva. V takih krajih kupujejo gospodarji, če jim primanjkuje zemlje, zemljišča za visoke cene ne gledé na to, bodo li nesla primerne dohodke ali ne, ker jim je v prvi vrsti na tem ležeče da imajo z družino vred zadosti opravila na svojem posestvu. Pri takih nakupih menijo, da bo delo zastonj, ker ga sami opravljajo. V resnici pa hočejo nevedoma vendar le zaslužek od dela. In koliko lažje bi ga časi dobivali, ko bi denar vlagali v posojilnice.

Napačno je, če kupujejo mali posestniki posamezna zemljišča za previsoko ceno; taki gospodarji si ne morejo opomoči, ker je njih premoženje večinoma navidezno in dozdevno; posestva namreč niso toliko vredna, kolikor so plačali za nja.

Kdor naloži trajno svoj kapital znašajoč 1000 gld. tako, da mu daje le 1% obresti, ta ni bogatejši od onega, ki premore le 250 gld., če mu pa ti donašajo trajno po 4% obresti, saj imata oba enake dohodke, in le ti nam kažejo pravo vrednost kapitala.

Tega pa ne premislijo kmetovalci v obljudenih krajih; zatogadelj je pa tudi tako nespametno nakupovanje zemljišč eden glavnih vzrokov, da gre blagostanje polagoma rakovo pot. Gospodarji, ki tako ravnaajo, se štejejo za premožne, v resnici so pa z delom obloženi reveži.

Gledé na število prebivalcev je važno, znati njih družbinske razmere in običaje, njih telesni in duševni razvoj, navade i. t. d. Koder so ljudje bogati, delavni in pametni, tamkaj je zadovoljnost in blagostanje doma; zemlja ima večjo vrednost in povsod se zelo skrbno obdeluje. V tako srečnih krajih vse giblje zaradi obilega prometa in ugodnih tržnih in obrtnih razmer, med tem ko ima revna dežela čisto drugačno podobo.

Ozirati se je pa tudi še pri tem na to, kako je prebivalstvo v deželi razdeljeno. Obljudena mesta so velike vrednosti za kmetijstvo, ker se tjakaj zlahka v velikih množinah in ob vsakem

času prodajajo razni pridelki. V bližini mest so zategadelj posestva tudi vselej dražja nego zunaj na deželi.

11. **Tržne razmere** vplivajo v veliki meri na vrednost ležečega premoženja. Če leži posestvo v takem kraju, kjer je ugodna prilika za prodajo tržnih pridelkov, in kjer se pridelki sploh zlahka in za visoko ceno spečajo, je veliko več vredno, nego v nasprotnem slučaju. To vidimo n. pr. v okolici večjih mest in trgov. Istotako važni so bližnji živinski sejmovi, ker olajšujejo prodajo in nakup živine ter prihranijo obilo stroškov za gonjo.

Posebno važna za občo trgovino so občila. Čim hitreja, številneja in raznovrstneja so občila in čim nižji so prevozni stroški, tem dalje zamoremo pošiljati kmetijske pridelke, brez da bi se znatno podražila cena za nje, in tem lažje si zamoremo ukoristiti ugodne tržne odnošaje. Ker so občila za razvoj kmetijstva velikega pomena, treba gospodarju, kateremu stojé razna občila na razpolago preudariti, kako bi se njegovo blago najugodnejše iztržilo.

K občilom prištevamo ceste in pota, železnice, reke, morje in jezera. Kmetovalec na deželi mora večidel prevažati svoje blago po cestah in potih; zarad tega je skrbeti, da so izpeljane po ravnih tleh in po najkrajši črti, sicer je vožnja po njih zamudna, težavna in draga. Posebne vrednosti so železnice, ker se po njih prevažajo pridelki hitro, po ceni in lahko v daljne kraje. Živino, katera se je morala prej daleč in z velikimi stroški goniti, pripelje sedaj železnica brez truda in škode v tržna mesta, in tudi gospodar sam potuje v kupčijskih zadevah ceneje in hitreje.

Plovne reke, morje in jezera so tudi prav primerne vodne ceste, ker so za trgovino kmetijskih pridelkov še najceneje in skoraj ravno tako varne, kakor druga občila.

Posestva ležeča ob dobrih občilih, zlasti blizo železničnih postaj, so zategadelj veliko več vredna, kakor posestva, ki ležé daleč proč od prometa.

12. **Državne naredbe in postave** vplivajo tudi na večjo ali manjšo vrednost posestva. V tem oziru važen je pred vsem način obdačbe. Želeti bi bilo, da so davki povsod pravično razdeljeni; v nekaterih krajih po so zaradi nepopolne vcenitve in me-

njajočih se odnošajev večji kakor drugod. V mnogih občinah pa tlačijo gospodarje občinske doklade, ki se plačujejo z državnimi davki vred in katere so vsled krajnih okolščin večje kakor državni davki. Take razmere znižujejo seveda vrednost posestev.

Vse davke, katere plačujemo v ta namen, da se poravnajo stroški za državne potrebščine, delimo v davke na prvo roko ali direktne in davke na drugo roko ali indirektne. K prvim spada:

1. Zemljarina (zemljiški davek), ktero je plačevati od vseh zemljišč, ki se dadó z obdelovanjem ukoristiti, odmerjena je na podlagi parcelnega čistega dohodka; sedaj iznaša 22,7% od čistega dohodka zemljišč. Zemljiškega davka oproščena so: *a)* nerodovita zemljišča, *b)* močvirja, jezera in ribnjaki, če ne dajejo kakega posebnega dobička z ribarstvom ali dobivanjem trstja in šote, *c)* javna peš pota in kolovozi, ceste, trgi in ulice, vodovodi, struge potokov in rek, *d)* javna pokopališča, *e)* stavbišča in dvorišča, *f)* prostori, ki so namenjeni za dobivanje morske soli.

Davek se začasno odpušča, če se pusta ali vsled vremenskih nezgod opustošena zemljišča zopet rodovitna napravijo, in sicer za 10 let; pri nasadu novih visokih gozdov pa za 25 let. Razun tega je prositi za oproščenje ali znižanje davka, ako postanejo zemljišča vsled izvanrednih uim trajno nerodovitna, ali če se posamezne parcele prenarede v zgoraj navedene namene in postanejo zaradi tega nerodovite, ali če je letina po toči, vodi, ali ognju ali pa vsled izvanrednih slučajev kakor slane, suše, moče, poškodbah po mrčesih in miših, strupeni rosi, i. t. d. deloma uničena. Tako škodo pa je naznaniti saj v 8 dneh pri c. kr. okrajnem glavarstvu.

2) Hišni davek, ki se plačuje le od tistih stavb, ki rabijo za stanovanje. Hišni davek se odmerja po najemnini in se imenuje v tem slučaju domovna najmarina ali se pa odmerja po razredih, v katere so večje ali manjše hiše razvrščene z ozirom na število nadstropij in sploh za stanovanje primernih prostorov; imenuje se zategadelj porazredna domarina; zadnji davek plačujejo sploh kmetovalci, ker ne oddajajo svojih stanovanj v najem.

Hišnega davka oproščene so vse stavbe, ki ne rabijo za stanovanje, kakor hlevi, podi, žitnice i. t. d.

3. Dobitkovina, t. j. davek od dobičkonosnih opravil ali patentov, kakor od obrtnij, tovarniških podvzetij, kupčij i. t. d.

4. Dohodarina, ali davek od čistega dohodka kakor npr. od plač in penzij, ležečih kapitalij, vrednostnih papirjev in sploh od vseh vrst premoženja in dohodkov, ki niso zapopadeni v prej navedenih davkih.

Razun tega so od države posredno obdačene še mnoge druge stvari; vse te davščine imenujemo skratka davke na drugo roko. Tako pobira država davek od blaga, ktereга uvažamo iz tujih dežel, ali ga pa tjekaj izvažamo; ta davek imenujemo carino (col). Mi razločujemo uvozno in izvozno carino. Namen carine je dvojen; carina je v to določena, da si država z njo poveča svoje dohodke (finančna carina), ali pa za to, da vpliva na uravnanje posameznih pridelkov, imenujemo jo za tegadelj zaščitno carino. Če je carina tako visoko odmerjena, da se tuje blago sploh ne more nič več uvaževati, potem je prava zaščitna carina in se imenuje z ozirom na to, da zabranjuje uvoz, zabranilna ali prohibitivna carina.

Visokost in trajnost carine za posamezne pridelke in izdelke ravnati se mora po potrebnem varstvu domače obrti. Ker mora gospodar tudi preudariti, ali bi mu kazalo svoje pridelke (žito vino i. dr.) s porabo ugodnih razmer izvažati v tuje dežele, je zanj carina velike važnosti, ker jo mora poleg pratežnine v poštev jemati. To velja še zlasti za gospodarje v mejnih deželah, ki kupčujejo še največ in najlaže z unanjimi deželami. Pred vsem se morajo gospodarji tudi poučiti, zakaj zamorejo tekmovati inostranci vkljub velikim prevoznim stroškom z našimi pridelki, da si bodo vedeli prav pomagati z izvažanjem svojih pridelkov. Kar se tiče carinskih postav, vedeti morajo gospodarji saj tista določila, ki se tičejo izvažanja in uvažanja pridelkov dotičnega kraja.

Nadalje obdačena so od države vsa pravna opravila, za katera je plačevati takse, pristojbine in koleke; država pobira mitnino od cest in mostov, dobiva užitnino t. j. pristojbino od živil, ki se prodajajo, in nalaga davek na izdelovanje opojnih pijač, kakor žganja, piva, i. t. d.

A ne le država, temveč tudi posamezne dežele, okraji in občine morajo pobirati davek od prebivalcev za pokritje svojih stroškov, ki se izdajajo v občni blagor in korist prebivalcev. Ti davki pobirajo se pri nas kot doklade z indirektnimi davki vred; visokost teh doklad pa določujejo dotični deželni, okrajni in občinski zastopi.

Razun tega obstoje v posameznih mestih še davščine, kakor najemninski novčič, razne takse in pristojbine, kakor tržnina, doneski k ubožnemu in šolskemu zakladu i. t. d.

Pa tudi druge državne naprave in naredbe vplivajo na vrednost posestev, če pripomorejo gospodarju do večjih dohodkov ali pa, če ga varujejo pred škodo in večjimi stroški. Tu sem prištevamo dobre kmetijske postave, kakor o odvezi (odkupu) zemljiških služnostij, o porabi vode za namakanje senožetij, o osnovanji zadrug za skupna zboljševanja zemljišč n. pr. za osuševanje, namakanje i. t. d., o zložbi zemljišč; velike važnosti je nadalje, da podpira država kmetijski stan z osnovo koristnih zavodov, kakor hranilnic ali posojilnic, hipotekarnih bank, zavarovalnih družb za ceno zavarovanje proti ognju in toči, kmetijskih društev in zadrug, kmetijskih šol in poskuševališč; potem da skrbi za vzdrževanje cest in mostov ter sploh za napravo dobrih občil; da nastavlja kulturne inženere in skrbi za ugodno trgovino z določevanjem cenih tarifov, da podpira kmetijske razstave, da skrbi za varnost oseb in lastnine, toraj za dobro in ceno pravosodje, za dobro deželno in poljsko policijo i. t. d.

Take postave in zavodi povišajo gospodarjeve dohodke in povečajo zategadelj tudi vrednost zemljišč.

Na vrednost ležečega premoženja vplivajo po vsem tem najraznovrstnejše okolnosti in razmere. Poleg naštetih omeniti bilo bi pa še marsikaj drugega n. pr. zdravstvene razmere dotičnega kraja za ljudi, za živali i. t. d.

4. Zvečanje in zmanjšanje ležečega premoženja.

Ležeče premoženje povečamo lahko z nakupom tujih zemljišč kakor tudi s pomočjo melioracij ali trajnega zboljševanja zemljišč. S prodajo posameznih zemljišč in s slabim

obdelovanjem (deterioracijo) pa znižujemo vrednost ležečega premoženja.

Po krajih, kjer delijo posestva med dediče, ter so zategadelj posestva že jako razkosana, so pojedini deleži tako majhni, da se na njih ne more preživiti ena rodbina, če so otroci odrastli. V takih razmerah skušajo ljudje pri vsaki priliki dokupiti nove zemlje. To je tudi pametno, če le niso zemljišča predraga. Ker pa prodajajo v takih krajih zemljišča večidel na drobno in v 3 do 5 letnih obrokih (brištih), pokupijo jih gospodarji za drag denar meneč, da jim bodo v 3 do 5 letih donesla zadosti dohodkov za poplačevanje letnih obrokov. Celo tisti, ki zlahka poplačajo obroke v pravem času, naredijo slabo kupčijo, če je bila kupnina previsoka; drugi pa zabredejo prav lahko v dolgove, ker ne morejo z dohodki poplačevati obrokov. Oderuhi so tem potom spravili že marsikoga na boben ter ga pognali od kruha. Zategadelj pa je treba pri nakupih na obroke posebne previdnosti in dobrega prevdarka.

Ako imajo pa gospodarji toliko posestva, da je z njim dovolj opravila in potrebujejo ob žetvi še tuje pomoči, potem ravnajo napačno, če dokupijo za visoko ceno nova zemljišča. To ravnanje je toliko bolj napačno, če je sedanje posestvo v slabem stanju in potrebno zboljšanja; kajti za zboljšanje posestva izdan denar daje več obresti, nego denar, katerega smo izdali za dokup nove zemlje.

Kdor skuša povečati letne pridelke s tem, da nakupi več zemlje, ta si nakupi tudi več dela, več zemljiškega davka in več občinskih doklad; vrhu tega porabi tudi več semena. Kdor pa skuša doseči večjo letino z globokejšim obdelovanjem njiv, z osuševanjem, namakanjem, i. t. d., ta si ne nalaga novih davkov in doklad; stroški pridelovanja ostanejo tudi pri starem.

V tej zadevi naredo gospodarji večkrat velike napake. Radokupen gospodar bi hotel vsak hipec dokupiti kako njivo, če tudi je cena neprimerno visoka. Gnojišče z gnojnično jamo pa se boji napraviti meneč, da ga stane preveč. Tega pa ne pomisli, da je strošek za dobro gnojišče ravno tako kapital, kakor oni za nakupljeno zemljišče, le s tem razločkom, da mu daje prvi

za popravo gnojišča po 50% in več obrestij, drugi pa le 2% ali k večjemu 3%.

Ravno tako ali še bolj splačajo se vsakoršna zboljšavanja zemljišč, če so le dobro preudarjena in namenu primerno izvršena.

a) Zboljšavanje zemljišč. (Melioracije).

1. Zložba zemljišč.

Kako zelo škoduje pretirano razkosavanje zemljišč, o tem je bilo spredaj povedano. To škodo je mogoče skoraj popolnoma odvrniti z zložbo zemljišč. Ta melioracija je najvažnejša, ker se najbolj izplača; z njo povečamo najizdatneje vrednost ležega premoženja.

Zložba zemljišč je izpeljiva v krajih, kjer so posestva razkosana, a jih ne delijo več med dediče. Namen zložbe je, vsako posamezno posestvo zložiti v en celoten in skupaj ležeč kos, ali pa vsaj dvoje ali troje večjih kosov, do katerih je moč priti po skupni vozni poti.

Razkosana posestva je tako zložiti in potem vnovič tako razdeliti med posamezne posestnike, da dobi vsak posestvo, ki je kolikor mogoče enako prejšnjemu glede na način obdelovanja in na vrednost. V to svrho ceniti je pri zlaganji posestev pred vsem vrednost posameznih zemljišč. Na podlagi te ceditve zamenjajo se zemljišča po vrednosti tako med posestnike, da dobi vsak novo razdeljeno posestvo, ki je kolikor mogoče, v enem kosu ali pa saj v dveh ali v treh-večjih kosih.

Pri zlaganji posestev se prenesó tako rekoč zemljišča posameznih posestnikov, ki so prej sem in tje raztresena ležala, skupaj na en kraj; iz tega pa sledi, da mora posameznik zamenjati svoja zemljišča, ki leže blizu vasi, s takimi, ki so daleč proč, in obratno. Skoraj nikoli ne dobi enako rodovitnih zemljišč nazaj. Ker razdelijo zemljišča po vrednosti, dobijo posamezniki za dobra zemljišča slaba, za slaba pa dobra; v prvem slučaju dobe zategadelj več zemlje, v drugem pa manj kakor so je prej imeli.

Zložba zemljišč je seveda le v takih krajih koristna, kjer ne delijo posestev pri prodajah in dedščinah, temveč jih v celoti prepuščajo, sicer bi bila posestva v malo letih zopet razkosana.

Kjer delijo posestva med dediče, odvratači je škodo nastalo vsled razkosavanja posestev na drug način.

V ta namen rabi v nekdanji vojvodini Nasavski na Nemškem že nad 100 let nek poseben način uravnavanja, ki je za tamošnje kmetovalce največje koristi; imenujejo ga konsolidacijo posestev. Pri tem načinu uravnavanja ostanejo posestva razkosana, toda z dobrimi uredbami skupnih gospodarskih zadev odstrani se blizo vsa škoda, ki nastaja vsled pretiranega razkosanja posestev. Najpred se preudari in določi, kako je polje predelati in izboljšati, katera neprimerna pota je opustiti, in katera na novo napraviti, kako je izpeljati jarke za osuševanje ali namakanje zemljišč, kako je preložiti meje med njivami, travniki, i. t. d. V kolikor je mogoče, zložé se potem tudi zemljišča tako skupaj, da meje posamezne njive po ožji strani na vozno pot. Na ta način se razkosana posestva izdatno izboljšajo; stoletna izkušnja v vojvodini Nasavski je učila, da so dosegli posestniki tako uravnanih zemljišč za $\frac{1}{3}$ večje pridelke in še enkrat tako visoko ceno za prodana posestva.

Ležeče premoženje povečamo razun tega še najbolj z osuševanjem in namakanjem zemljišč.

2. Osuševanje.

V moči ležeče njive so malo vredne. Kljub delu, gnoju in dobremu semenu dajejo nam ozimna žita le male pridelke. Ve čidel nam gredo sadeži po zlu ali pa obrode le na pol. V mokrih letih trpé škodo celo jara žita in druge rastline. Če pa osušimo take njive, dobimo ravno od takih zemljišč najbogatejše žetve, ker se je v zemlji zaloga redilnih snovij pomnožila vsled dosedanjih slabih žetev.

Močvirne senožeti dajejo tudi malo in slabega sena. Časih rastejo na močvirnih senožetih celo škodljive rastline, po katerih živali bolehajo. Če osušimo take travnike, spremenimo jih v rodovitne travnike, ki nam dajejo obilo sladkega sena.

Osuševanje se prav dobro izplača in je najvspešneje sredstvo za zboljšanje ležečega premoženja. Začetni vzrok preobile

moče v zemlji je vselej neprodorna plast zemlje, kajti sicer bi se odcejala voda v globokeje plasti; ta neprodorna plast je ali kamenita ali pa glinasta. Preobilo močo pa povzročuje ali deževnica ali nadanja (podzemna) voda, ki premaka zemljo od spodaj navzgor. Z večine škoduje nadanja voda, ki napaja zemljo do vrha ter se ne more odtekat; češče je toraj močvirna zemlja premočena od spodaj navzgor in ne obratno. Iz tega pa sledi da so plitvi jarki, katere vidimo pogostoma po močvirnih senožitih, malo ali nič vredni, ker se voda poleg takih jarkov vsejedno lahko dviguje do površja. Jasno je toraj, da moramo vodo iz močvirnih zemljišč tako globoko odvajati, da se med dvema jarkoma ne more več dvigati do oralne plasti oziroma do travniške ruše, in da je treba v to sploh globokejih jarkov kakor so sedanji.

3. Namakanje senožetij.

Dasi nam dajejo namakane senožeti veliko bogatejše košnje, zmenijo se za to melioracijo naši gospodarji še vse premalo. Po naših potokih in rekah se iztekajo vsako leto v morje tolike množine gnojilnih snovij, da bi bile na milijone goldinarjev vredne, ko bi jih ukoristili za poljedelstvo. Najlaže izkoristimo vodo za namakanje senožetij. Sleherni naj toraj skuša napeljati vodo iz bližnjega studenca, potoka ali reke na svoje senožeti. Če je lega senožeti ugodna, stane naprava potrebnih jarkov le malo stroškov.

Namakanja in osuševanja zemljišč poprijeli naj bi se gospodarji z združenimi močmi povsod, kjer trpè doslej škodo zaradi močvirnega sveta, ali kjer bi se dale skupaj ležeče senožeti z napeljano vodo v občo korist izboljšati.

4. Globokeje obdelovanje.

Vglobljenje oralne plasti prištevamo tudi med melioracije, ker si s tem trajno izboljšamo vrednost zemljišč. Z globokejim obdelovanjem njiv povečamo zemljino plast in pomnožimo rodovitno zemljo ravno tako, kakor da bi nakupili nove zemlje. Ker vspevajo v globoko zrahljani zemlji vse rastline bolj nego v plitvi, postaja letina od leta do leta večja, ker ji niti suša niti moča ne more tolikanj škodovati. V globoko obdelani zemlji se žita posebno močno razrastejo in dajejo dosti več pridelka. Pri tem ni zabiti, da si z nakupom novih zemljišč naložimo tudi več

dela, davkov in doklad, več stroškov za semena itd. Vsi ti stroški pa odpadejo, če si poiščemo rodovitne nove prsti v spodnji plasti sedanjih njiv, kjer koli jo je dobiti.

5. Nasadi sadnega drevja.

S sadnim drevjem nasajena zemljišča so zmeraj več vredna z ozirom na dvojno letino, katero ima gospodar od takih zemljišč. Kjer so toraj razmere ugodne, pomnožiti je vrednost ležečega premoženja z drevesnimi nasadi; celo ceste in pota bi morale biti v takih krajih obsajene s sadnim drevjem. V tem oziru nam dajejo najlepši izgled gospodarji na severnem Češkem, ki imajo tudi njive zasajene s sadnim drevjem in kateri dobé na sto tisoče goldinarjev samo za sadje, pridelano na njivah v enem letu; zemljišča so zatogadelj tudi izmed najdražjih v Avstriji.

Pa tudi na druge načine je moč izboljšati ležeče premoženje, tako n. pr. da trebimo kamen iz njiv, da napravimo iz slabih pašnikov ali ugodno ležečih senožetij njive ali pa druge kulture in obratno (sprememba kultur), da napeljujemo rodovitno zemljo na puste njive, da krčimo prostore, ki so bili dosihdob nerodovitni, da pogozdujemo gole prostore, da zgradimo obrežja z nasipi proti povodnji, da napravljamo potrebne poti itd. S takim izboljšanjem zemljišč si pomnožimo letne pridelke, ne da bi si nakopali novih stroškov za vsakoletno obdelovanje.

Za večje kmetijske melioracije treba je državne pomoči t. j. takih postav in naredeb, ki spodbujajo gospodarje za melioracije ter odstranjujejo vse zapreke, ki se kažejo pri takošnih delih. Državne naredbe, ki pöspešujejo melioracije so: uravnavanje prave do vode, sosebno z ozirom na porabo vode za namakanje in na napravo jarkov za pritok in odtok vode po tujih zemljiščih, strogo izvrševanje gozdnih postav, primerne postave glede zlozbe zemljišč i. t. d. Za večje melioracije treba je vsigdar združenega dela in državne podpore. Država zamore pripomoči z denarjem kakor tudi s tem, da sama prevzame dotična dela ter jih vodi po svojih inženerjih.

Pri podvzetji melioracij ravnati se je v obče po tem vodilu: čim ceneje je ležeče premoženje in čim dražji so delavci in pridelki, tem prej se izplačajo melioracije.

b) Zanemarjenje ležečega premoženja.
(Deterioracija).

Ležeče premoženje je mogoče tudi pomanjšati in poslabšati; to se zgodi s prodajo zemljišč, z oddajanjem zemljišč v zakup, s slabim gospodarjenjem, s površnim obdelovanjem in izsesavanjem zemljišč ter z zanemarjanjem stavb.

Gledé na vzdrževanje stavb je opomniti, da moramo vsako najmanjšo škodo takoj popraviti, ker bo sicer od dné do dnè večja, nje poprava pa dražja. Največja škoda zadene gospodarja, če mu stavbe pogorijo Zategadelj ne sme nikdar odlašati z zavarovanjem stavb proti ognju. Zavarovalnine so tako nizke, da je neodpustno, ako ne zavaruje gospodar svojih stavb. Če pomislimo, da so zavarovalnine, katere plačujejo zavarovanci, namenjene pogorelcem, tedaj mora vsak previden človek rad plačati te male zneske za podporo svojih bližnjih, katere je zadela nesreča po ognji; to temveč, ker zadobimo s tem tudi mi pravicó zahtevati podporo, če nas je zadela enaka nesreča.

5. Pridobitev ležečega premoženja.

Ležeče premoženje pridobimo, če ga kupimo ali pa vzamemo v zakup. Z nakupljenim posestvom ravnamo lahko po svoji volji; če ga zboljšujemo, zboljšujemo ga za se.

Vsak kmetovalec pa ne more biti posestnik. Za nakup posestva treba je kapitala. Če ti ga manjka, prav storiš, da vzameš posestvo rajši v zakup, ker dobiš večje obresti od svojega kapitala, dasiravno ni tako varno naložen kakor v kupljenem posestvu.

Manj premožnemu, toda večjemu gospodarju ne kaže kupiti malega posestva; boljše je zanj, da vzame v zakup kako večje posestvo, ker s tem več pridobi. Zakupodajalec dobiva nekoliko nižje obresti, toda gotovo in brez skrbi in truda. Zakupnik pa mora biti razumen ter si mora mnogo prizadevati, da bo dobival primerne obresti.

a) Nakup.

S kupno pogodbo se drugemu prepusti lastnina posestva za določeno ali zgovorjeno ceno (kupnina, kupna cena). Za na-

kup je treba, da sta kupec in prodajalec po postavi sposobna skleniti kupno pogodbo, sicer je ne moreta veljavno napraviti. Kupna cena mora obstati v gotovem denarju ter mora biti določena glede na visokost, čas in obroke plačevanja; nadalje mora biti primerna pravi vrednosti posestva, kajti če prodajalec ne dobi polovico prave vrednosti, ima pravico, kup razveljaviti. Kupno ceno je takrat plačati, kadar se posestvo prevzame, če se ni dogovorilo kaj drugega. Ako se pri izročitvi kupna cena ne plača, ima prodajalec pravico, izročitev odreči. Odréči pa izročitve ne more, če je posestvo na upanje prodal, to je, če se je pri sklepu pogodbe izrecno dogovorilo, da se bode kupna cena pozneje plačala, kot pa se bode izvršila izročitev.

Večkrat se del kupnine naprej izplača, drugi del ostane kot dolg ali terjatev (hipoteka ali zastava nepremičnega blaga) na posestvu.

Postranska določila pri kupnih pogodbah zamorejo biti sledeča:

- a) prodaja s pridržkom, prodano posestvo nazaj kupiti; prodajalec si izgovori na svojo korist pravico, da bode smel po preteku določenega časa posestvo zopet nazaj kupiti; v tem slučaju mora zahtevati prodajalec, da se pravica do predkupa zaznamenuje v zemljiški knjigi.
- b) kup s pridržkom, posestvo nazaj prodati; ta pogodba se pa sklene na korist kupcu, ki si izgovori za svojo osebo, da bode posestvo po preteku določenega časa zopet nazaj dal prodajalcu proti povrnitvi prejete kupne cene.
- c) pridržek predkupne pravice, ki obstoji v tem, da se prodajalec tako dogovori s kupcem, da bode moral ta kupljeno posestvo, kakor hitro bi ga hotel kedaj prodati, ponuditi najpred prodajalcu. Pravica predkupa se lahko zaznamenuje v zemljiški knjigi. Kdor ima pravico do predkupa, plačati mora tisto ceno, katero je obljubil kdo drugi. Pravica do predkupa velja le za osebo prodajalčevo.
- d) kup na poskušnjo; ako ni dogovorjeno, kako dolgo ima trajati čas poskušnje, določuje ga postava za zemljišča na eno leto.

e) prodaja s pridržkom boljšega kupca; pri tej pogodbi, ki se kakor tudi predstoječa redkoma dogodi, pridrži si prodajalec pravico, drugemu kupcu prednost dati, ako bi se oglasil v določenem času ter več ponudil. Če čas ni pogojen, določa ga postava pri zemljiščih na eno leto.

Če v pogodbi ni določen čas izročitve, izvršiti se ima takoj. Prodajalec je odgovoren za skrite in nenavadne napáke in pomanjkljivosti kakor tudi za tó, da je posestvo pogodbi primerne kakovosti (dolžnost za poroštvo); nadalje mora natančno naznaniti vse pravice in bremena na posestvu (služnosti), kakor tudi vse nanj odpadajoče javne in druge davke in davščine.

Če se kupi vse poprek, namreč vse kakor stoji in leži, tedaj ni prodajalec odgovoren za najdene napake, kupec pa mora izplačati pogojeno kupnino, poravnati zamudne obresti po določenih pogodbah in biti porok za kupno ceno.

Vsako premembo posesti naznaniti je sodniji, da se prepíše v zemljiški knjigi na novega posestnika; kedar se je to zgodilo, je kup postavno veljaven. Pogodnika naj pismeno skleneta kupno pogodbo.

b) Zakup.

Zakup in najem sta pogodbi, s katerima se prepusti kaki drugi osebi pravica do užitka ali raba kake neporabljive reči za določen čas in za določeno ceno. Ako se zamore rabiti reč brez obdelovanja, imenujemo tako pogodbo najemno pogodbo. V najem oddajajo se n. pr. poslopja. Ako pa je raba reči mogoča le tedaj, kedar se reč obdeluje, imenuje se taka pogodba zakupna pogodba (štantna pogodba). V zakup se dajejo zemljišča in cela posestva.

Za te pogodbe treba je dveh pogodnikov: eden, ki proda rabo reči, drugi, ki jo kupi. Prvi se imenuje najemodajalec ali zakupodajalec, drugi pa najemnik ali zakupnik (štantman). Najemnino ali zakupnino pa imenujemo ceno, ki se plača.

Posestvo dajemo v zakup zasébnim ali javnim potom t. j. na dražbi; v tem slučaju prepustimo posestvo tistemu, ki največ ponudi. Zakupodajalec si pa tudi lahko pridrži pravico, izbrati

si zakupnika izmed treh največ ponujajočih. Ulagajo se tudi lahko pismene zakupne ponudbe, ki se razpečatijo na dan dražbe.

Pri vsaki zakupni pogodbi ozirati se je na sledeče točke:

1. Na zakupno reč. Posestvo treba je natančno popisati v vseh njegovih delih. Navesti je vse zakupne pridržke t. j. take reči, katere si pridrži zakupodajalec n. pr. lov, rabo vode i. t. d. Zakupnik nima nobenih pravic do cerkvenih, častnih in političnih pravic, ki so združene s posestvom. Zakupnik vzame ali le ležeče premoženje v zakup ter si preskrbi sam potrebni upravni kapital, to se pravi, da nakupi sam živino, orodje itd. ali pa vzame tudi inventar* v zakup proti kavciji (poroštvenini), morda celo pridelke po gotovi ceni, ali daje pa zakupodajalcu obresti od tega kapitala, katerega mora potem izročiti v enaki vrednosti pri oddaji posestva.

2. Na dobo zakupa, t. j. na to, koliko časa naj traja zakup. Obema pogodnikoma je na korist, če traja zakup dalj časa, ker se letine izravnavajo le v teku več let. Pri malo časa trajajočih zakupih ne bo utikal zakupnik denarja v posestvo, temveč gledal le na to, kako bi zemljo izsesal ter posestvo v vrednosti znižal; 6 do 12 letna doba je najprimernejša.

3. Na dolžnosti zakupnika, obstoječe v plačevanji zakupnine ali tudi v dajanji prirodnin, v voznjah itd. Priporočila vredno je, da se zaveže zakupnik zavarovati inventar in pridelke proti ognju in toči. Če se vzame kar vse povprek v zakup, kakor leži in stoji, trpeti mora zakupnik po postavi vsa bremena, izvzemši dolg, ki je na posestvu, če ni v tem oziru nič natančjeje določenega.

4. Na to, da se zakupodajalec zavaruje; v ta namen zahteva naj od zakupnika kavcijo ali pa predplačilo v znesku enoletne zakupnine. Kavcija za inventar in pridelke znašati mora tisto vrednost, ki se je določila pri cenitvi. Kakor hitro bi zakupnik ne plačal zakupnine, ima zakupodajalec pravico, polastiti se kavcije. Visokih kavcij ni priporočati; namesto teh izkaže naj zakupnik, da zamore biti porok s svojim premoženjem.

* Vso živino, orodje in pohištvo skupaj imenujemo „inventar“.

5. Na določila glede gospodarstva na posesestvu. Oba pogodnika se morata v tem oziru zjediniti in tudi določiti, v koliko bodeta trpela stroške za potrebne melioracije; zakupnik se mora natančno ravnati po pogodbi. Neprimerno je, če zahtevamo od zakupnika določen kolobar (vrstitev rastlin); zahtevati pa moramo, da nam popred naznani vsako premembo obstoječih kultur in da ohrani posestvo v dobrem stanju. V to svrhu prepovedati je zakupniku prodajo krmil, kakor trave, sena, otave, slame in gnojil. Zakupnik se mora zavezati, da bode pognojil vsako leto četrti del njiv s hlevskim gnojem (250 q na 1 ha) in da bode obsejal najmanj dve petini njiv s krmskimi rastlinami.

Zakupnik mora nadalje vzdrževati primerni inventar. Nakup zemljišč v obližji posestva mu je pa prepovedati.

6. Na določila gledé stavb. Navadne poprave izvrševati mora postavno zakupnik, če dobi potrebno gradivo na zakupljenem posestvu. Najbolj priprosto je, da se zaveže zakupnik skrbeti za potrebne vožnje in tudi povrniti gotovi del stroškov za popravo (eno tretjino do ene šestine, kar se ravna po stanju zgradbe).

Nové stavbe postaviti mora zakupodajalec, zakupnik mora plačevati pa obresti (najemnino); mostove in pota vzdržavati mora zakupnik, potrebni materijal pa mora dajati zakupodajalec.

7. Na določila o podzakupu. Postavno je dovoljen podzakup; v pogodbi pa se lahko prepove ali se pa sklenejo posebna določila v tem oziru.

8. Na določila o odpustu zakupnine. Če se zakupnik nič ne pogodi o odpustu zakupnine, tedaj mu je ni plačati, če ne dá posestvo nobenega užitka ali dohodka vsled izrednih slučajev (povodnji, ognja, vojske, i. t. d.) ali pa vsled preslabe letine; sicer se pa lahko odpusti nekoliko zakupnine, če je letina tako slaba, da je pridelek več kot za polovico manjši.

9) Na določila glede izročitve in oddaje, zlasti inventara in pridelkov. To se zgodi najbolj s posredovanjem izvedenih mož, ki naj cenijo vrednost inventara in pridelkov. Zakupnik mora izročiti posestvo v istem stanju, v katerem ga je prevzel; zemljišča morajo biti običajno in tako obdelana, kakor to zahteva letn časi. Ugovore v tem oziru napraviti je tekom enega leta.

10. Na določila o preteku in odpovedi zakupa. Zakupnik zamore odpovedati zakup še predno je potekla zakupna doba in sicer tedaj, če posestvo ni več v rabljivem stanju, ali če je slučajno postal velik del posestva nerabljiv za dalj časa. Zakupodajalcu pa je dovoljeno odpovedati zakup, če zakupnik slabo obdeluje posestvo in ga zanemarja, kakor se je izkazalo, ali pa če je prišel na boben, ali pa če ne more plačati zakupnine. O tem se lahko napravijo tudi posebna določila. Če se ni to zgodilo, prevzeti morajo dediči zakup po smrti zakupodajalca ali zakupnika. Če se posestvo proda, poteče zakup. Zakupniku pa ostane pravica, zahtevati primerno odškodnino, če se je izvršila prodaja po eksekucijski dražbi ter je bila zakupna pogodba vknjižena. Sicer se pa tudi v tem oziru lahko sprejmejo v zakupno pogodbo posebna določila.

D o s t a v e k.

Kataster in zemljiška knjiga.

Za varstvo posestev skrbi država. V ta namen so načrtana in popisana vsa posestva v katastru in zemljiški knjigi.

A. **Kataster** se hrani pri c. kr. davkarskih uradih ter obstoji iz:

- a) mape (katastralne mape), na kateri so načrtana zemljišča in stavbni prostori po številkah; te številke imenujemo „parcelne številke“, ker pomeni beseda „parcela“ vsak omejen kos zemlje, naj je zemljišče ali pa stavbni prostor.

V mapi so zemljišča natančno načrtana gledé na velikost meje in način obdelave. Vsi načrti izdelani so z omaljenim merilom $1'' = 40^{\circ}$ *) (1: 2880). To mero imenujemo zategadelj tudi katastralno mero. Kdor bi hotel dobiti načrt ali plan od svojega posestva, zglasiti se mora pri c. kr. zemljemercu, ki ga ponaredi proti plačilu. Če ni zemljemerec nastanjen poleg davkarskega urada, pride tjekaj gotovo enkrat v treh mesecih za čas tako imenovanih uradnih dnij, ob katerih se lahko pri njem zglasimo.

- b) imenika zemljiških posestnikov.

*) 1 palec = 40 sežnjem.

- c) parcelnega protokola; v tem zapisniku naštetá so vsa zemljišča po parcelnih številkah; posamezne parcele ločene so v zemljiške in stavbne parcele.
- d) posestnega lista, v katerem je popisana velikost posestva za vsacega posameznega posestnika. Iz posestnega lista povzamemo tedaj številko in ime parcele, način obdelave, vrsto zemlje glede na njeno rodovitost, ploščino ali velikost parcele in njen čisti dohodek.

Prepis posestnega lista dobi gospodar lahko pri c. kr. davkarskem uradu proti plačilu, ki se ravna po številu parcel. Ker je kataster javen, poizvedujejo gospodarji lahko brezplačno svoje posestne razmere pri c. kr. davkarskih uradih.

Ves kataster je razvrščen po davčnih ali katastralnih občinah. Ena politična občina obsega po navadi več davčnih občin.

B. Zemljiška knjiga, se nahaja pri vsaki c. kr. okrajni sodnji. V zemljiški knjigi so vpisana tudi vsa posestva nahajajoča se v sodniškem okraju, toda z ozirom na njihovo vrednost in na to, je li so dolga prosta ali ne.

Zemljiška knjiga obstoji iz dveh vrst knjig, namreč iz:

- a) glavne knjige in
- b) knjige za pisma.

1. Glavna knjiga je razvrščena po davčnih občinah ter obseza zatagedelj toliko pododdelkov, kolikor je davčnih občin v sodniškem okraju. Vsaka davčna občina ima tedaj svojo glavno knjigo. Vsako posestvo ima v glavni knjigi svojo vlogo; vsaka vloga pa obstoji iz treh listov, ki se imenujejo po vrsti:

- a) list za obseg; ta list našteva posamezne parcele, ki spadajo k vpisanemu posestvu. Zemljiška knjiga nam toraj tudi pové, koliko parcel obsega to ali ono posestvo;
- b) list za lastnika; na tem listu čitamo, kdo je lastnik vpisanega posestva. Če je več lastnikov, so vsi vpisani;
- c) list za bremena; na njem čitamo vse dolgove, ki so vknjiženi pri vpisanem posestvu.

2. Knjiga za pisma obsega prepise od tistih pisem, s pomočjo katerih se je kaj vpisalo v glavno knjigo.

Zemljiška knjiga je javna. Vsakdo smé to knjigo v pričo zemljiško-knjižnega uradnika pregledovati ter jemati iz nje prepise in izpiske. Zavoljo tega jo imenujejo tudi „javno knjigo“. V zemljiški knjigi se kaže vrednost posestev v sodniškem okraju ležečih. Iz nje se vsakdo lahko prepriča, koliko je to ali ono posestvo vredno, je li zadolženo ali ne, da potem vé, na kaj in koliko mu je posoditi.

Zemljiška knjiga je popolnoma zanesljiva. Kar stoji v njej, velja toliko časa, da se ni iz nje izbrisalo ali ekstabiliralo. Pri prodaji zemljišč n. pr. ostane prodajalec toliko časa lastnik prodanega zemljišča, dokler se kupec ni dal prepisati v zemljiško knjigo.

V zemljiško knjigo se vpisujejo sledeče pravice:

1. Lastninska pravica. Nakupljeno posestvo preide še le tedaj v last, če se je vknjižilo v zemljiško knjigo.

Brez vknjižbe ni lastninske pravice.

2. Služnosti ali servitute; to so pravice, ki nam dovoljujejo po tujih zemljiščih hoditi, živino goniti, voziti itd. Tudi te pravice pridobé se še le z vpisom v zemljiško knjigo.

3. Zastavna pravica; t. j. pravica, vsled katere nam je v varnost naše terjatve zastavljeno gotovo dolžnikovo premoženje tako, da si iz njega napravimo lahko sami plačilo, če nam dolžnik ne plača.

V zastavo se daje ležeče premoženje le potom zemljiške knjige. Terjatev, ki se je prej vknjižila, je bolj zavarovana od onih, ki so se za njo vknjižile. Kdor je s svojo terjatvijo na prvem mestu, ima najboljšo zastavo. Iz tega se razvidi velika korist zemljiške knjige, ker mi zanesljivo pové, na katero mesto pridem z zastavno pravico svojo, če kaj posodim.

4. Zakupna pravica; vsled te pravice se ne more dokončati zakupna pogodba, če zakupodajalec prostovoljno proda zakupljeno posestvo.

5. Pravica do predkupa in pridržek, kaj nazaj kupiti. (Glej odstavek o „nakupu“).

Za vknjižbo je treba pred vsem zemljiško-knjižne prošnje utemeljene z veljavnim t. j. po gotovih pravilih napravljenim pismom, katerega morajo stranke predložiti pri sodnji.

B. Upravni kapital.

Kdor hoče z ležečim premoženjem pričeti gospodarstvo, izdati mora pred vsem neki del svojega denarja za orodje in živino. Oboje mora biti stalno pri gospodarstvu. Če v teku časa kaj odpade, treba je zopet nadomestiti bodi si z nakupom ali pa, kakor je to mogoče pri živini, s prirejo. Ker nam rabi orodje kakor tudi živina po dalj časa ter za mnogovrsten užitek in ker ju potrebujemo stalno za oskrbovanje gospodarstva, imenujemo orodje in živino stalni upravni kapital.

Drugi del denarja izdati mora gospodar za živež in hišne potrebščine, za krmo, steljo, semena in gnoj. Poleg tega pridržati si mora nekaj gotovine za tekoče gospodarske stroške. Ves ta del premoženja pa nima nobene stalnosti v gospodarstvu, temveč je zelo spremenljiv; časih izgine, njegova vrednost pa ostane. Tako n. pr. poide živež, ker se porabi za življenje; namesto njega pa nastaja v človeškem in živalskem telesu moč, ki proizvaja potrebna dela za dobivanje rastlinskih in živalskih pridelkov. Te porabimo zopet doma ali jih pa spečamo za denar. Za denar dobimo na drugi strani zopet živež, ki tvori delavno moč; ta pa proizvaja nove pridelke, ki se vnovič porabijo za dom ali pa se prodajo. Živinska krma se pretvarja v meso, mleko, tolšče in v moč; veliko tega porabi se doma v gospodarstvu, vse drugo je pa za prodaj. In tako hitro menjavajo tudi semena in gnojila svojo obliko. Ta del premoženja imenujemo zaradi njegove premenljivosti in premičnosti premični upravni kapital.

Ležeče premoženje nam daje le-tedaj največi čisti dohodek, če imamo ves potrebni upravni kapital za gospodarstvo. Kjer porabijo mali kmetovalci vsak novčič za nakup novih zemljišč, ali kjer je dedič premočno obremenjen z izplačevanjem bratov in sester, primanjkuje po navadi upravnega kapitala; to je pa za vspešno gospodarstvo velika škoda.

Upravni kapital je manj varen kakor ležeče premoženje; zategadelj dajati mora tudi višje obresti. Ob sedanjih razmerah zahtevamo od stalnega upravnega kapitala po 4% obresti, od premičnega pa 5% do 6%.

Zavarovanje upravnega kapitala proti ognju in toči je nujno priporočati, zlasti zavarovanje orodja in pridelkov. Živino bi morali tudi zavarovati, sosebno konje in govedo; koristno bi bilo zavarovati tudi prašiče z ozirom na veliko škodo, katero prizadeva malim posestnikom pereč ogenj ali ušen. Žalibog pa, da nimamo še takih zavarovalnic. Za zavarovanje živine bi bile krajne zadruge še najbolj na mestu, kakoršne nahajamo po drugih državah.

Kar se tiče zavarovanja proti toči, moramo previdno izbrati pravo zavarovalnico ter ne smemo zaupati vsakemu agentu. Če gospodar ni izveden v takih stvareh, naj praša za svet in naj se pred do dobrega pouči, kako mu je skleniti zavarovalno pogodbo. Pridelke zavarovati je pred ko mogoče in po primerno visoki ceni.

1. Stalni upravni kapital.

Stalni upravni kapital obstoji iz orodja in živine. K orodju prištevamo vse za gospodarstvo potrebno ročno in vprežno orodje kakor tudi stroje. Vse gospodarsko orodje skupaj zaznamujemo tudi z besedo mrtvi inventar.

Živino imenujemo v primeri z orodjem živi inventar ter jo delimo z ozirom na njeno rabo v vprežno ali delavno živino in živino za užitek.

a) Orodje.

Vsako gospodarstvo imeti mora potrebno orodje. Kakšnega in koliko orodja je imeti, to se ravna po velikosti in sestavi gospodarstva, po kakovosti zemlje in legi zemljišč, po gospodarstvenem načinu, po načinu obdelovanja in delavskih razmerah po ceni orodja, po kakovosti potov itd.

Število vozov in plugov ravná se po številu vprežne živine, Po navadi računamo na dvojico vprežne živine po jeden voz z vso potrebno opravo; na štiri vprege se pa računa pet plugov, pet bran, jeden valjar in dva razruševalca. Glede na potrebno število vprežnega orodja skrbeti je tudi, da živino lahko preprezamo npr. pri nakladanji gnoja itd. Potrebno ročno orodje imeti moramo v polnem številu; nekatero orodje ali saj posamezne

dele kacega orodja naj so v rezervi t. j. v večjem številu, da ni treba ustaviti dela, če se nam potre ali polomi kakov del orodja. Večkrat si pomagamo iz zadrege, če imamo star plug ali brano, stare plužnice (kolca) itd. pri roki, kedar se nam polomi dotično orodje ter ga moramo dati kovaču ali kolarju v popravilo.

Preobilo orodja je zavržen denar. Drage stroje je le tedaj rabiti, ako se nam dobro izplačajo t. j. če si prihranjen čas in delavce drugod dobro izkoristimo. Kdor to malo rezanice, kolkor je rabi za krmljenje, lahko nareže na stari slamoreznici, ta napačno dela, če si omisli dragoceno slamoreznico angleške sestave. To velja tudi za druge stroje.

Kakor hitro pa primanjkuje za delo potrebnega časa ali pa če so potrebni tuji delavci, potem se nam dobro izplačajo stroji, ker prihranijo obilo dela in časa. Taki stroji so: okopovalnik osipovalnik, podzemno oralo, razruševalec, travniška brana, slamoreznica, čistilni stroji in mlatilnica.

Naročevati je vedno le najnovejše stroje, ki so najboljše sestave in ki niso predragi; kupovati jih je pri dobro znanih in zanesljivih tovarnah. Izdelani naj so iz dobre in trdne snovi ter tako sestavljeni v posameznih delih, da jih je lahko uravnati za različna dela. Ker je kupovati le izkušeno dobre stroje, storimo najbolj, da se obrnemo pred nakupom do izvedenih gospodarjev (kmetijskih družb, kmetijskih šol) ter jih prašamo za svēt.

Kar izdelamo lahko doma, ni treba drugod kupovati. Doma izdelano orodje je ceneje in bolj trpežno. Posebno se moramo preskrbeti doma z ročnim orodjem, ki se hitro obrabi; tako moramo n. pr. grablje, senene vile itd. hraniti že za naprej v večjem številu. Prav priporočati je, da se že za naprej preskrbljujemo ob vsaki priliki z lesom potrebnim za napravo orodja ter ga shranjujemo na suhem; tako npr. z lesom za ojesa (ojnice), lojternce, lojtre ali lestve, ročice, platišča, prečke (špice), toporišča itd.

V kmetijstvu imamo precejšno število takih strojev, katere rabimo le kratek čas v letu ali pa le sem in tja. Če rabi takošno orodje mnogim gospodarjem skupaj, je raba za posameznika veliko ceneja. Prav je toraj, da se v ta namen gospodarji združijo ter naroče na skupen račun priporočila vredno orodje in

stroje, kakor n. pr. podzemno oralo, rajolno oralo, travniško brano, mlatilnico, itd.

Če se združi večje število gospodarjev v to svrhu, da si nakupijo orodje in stroje na skupen račun, treba je sestaviti pravila, po katerih imajo deležniki pravico rabiti orodje.

Za mnoge razmere je še bolj priporočati, da si nakupi posameznik ali pa občina kake stroje, katere je potem izposojevati po določeni plači. Zlasti naj skušajo občine preskrbeti živinske in mostne tehnice, posamezniki pa mlatilnice in druge priporočila vredne stroje.

Za nakup dragih strojev osnujejo se tudi lahko družbe na delnice.

Ker postane orodje sčasoma vsled rabe manj vredno, si je prizadevati, da ostane s previdno rabo in z dobrim spravljanjem v suhih prostorih kolikor mogoče dolgo časa v dobrem stanju; zlasti moramo paziti na to v zimskem času.

V kamniti zemlji potere se plug večkrat zategadelj, ker ga hoče oratar na hitroma dvigniti čez kamen, na katerega je zadela lemeževa ostrina. To se pa oratarju redkokdaj posreči. Po navadi se lemež stré na ta način. Tej škodi se pa lahko izogne oratar, ako ročici (pluga) trdno nizzdol pritisne in ustavi živino. Zelo napačno je tudi, vozove preobilo nakladati po slabih in kamnitih potih. Nič pa ni bolj napačnega, nego če puščamo leseno orodje ob deževnem vremenu na planem, kajti v razsušen in razpokan les zaide voda, ki povzročuje potem gnitje lesa.

Po vsakem delu moramo orodje dobro očistiti in spraviti na suhem. Pred vlažnostjo varujemo orodje še najbolj, če namažemo lesene dele z oljnato barvo ali s karbolinejem, železne dele pa s katranom ali oljnato barvo.

Usnje na vprežni opravi postane sčasoma tako trdo in suho, da razpoka; zategadelj moramo usnjeno opravo saj dvakrat v letu z gorko vodo očistiti in potem dobro namazati s črnim mazilom, katero prodajajo nalašč za to v trgovini.

Poškodovano orodje je precej popraviti. V hlevih, skednjah, kolarnicah in drugod spravljeno orodje je zavarovati proti ognju.

Če znašajo stroški za obrabo in popravo orodja 10—12% od vrednosti novega orodja, so mali; srednje veliki stroški znašajo 13—17% in visoki stroški 18—25% od nove vrednosti.

Vrednost orodja znaša poprek 7—9% od ležečega premoženja ter stoji tudi v gotovem razmerji z vrednostjo živine, namreč kakor 3 : 5 do 1 : 2. Vrednost živine je toraj vedno večja in poprek še enkrat tolika.

Na manj intenzivnih gospodarstvih znaša vrednost orodja 20—40 gld. na 1 *ha*, na ekstenzivnih pa 10—20 gld. na 1 *ha*; na intenzivnih gospodarstvih znaša vrednost orodja 40—50 gld. na 1 *ha*.

Čim več je treba orodja, tem viši so stroški za nakup ali napravo orodja in za obrabo ter za vzdrževanje ali popravo orodja.

Čim boljše je orodje t. j. čim boljša je snov (materijal) in sestava orodja, tem dražje je; zato pa tudi dalj časa trpi. Stroški za popravo so tudi manjši, še posebno, če orodje previdno rabimo in dobro shranjujemo.

Vse orodje je popisati v posebnem zapisniku (inventar orodja), da ga zamoremo sem in tje laže pregledavati.

b) Živina.

1. Vprežna živina.

Vprežna živina opravlja v gospodarstvu različna dela. Za ~~vprago~~ nam rabijo konji, voli, krave, sem in tje tudi biki.

Konj ima za vprego to prednost, da je vstrajen in hiter; konje lahko vprezamo skozi celo leto, zategadelj store v obče več dela nego voli. Vročina in mraz jim tudi tolikanj ne škodujeta. Zarad hitre hoje so za delo s stroji veliko sposobnejši nego voli. Sploh lahko rečemo, da so konji dobri za vsa kmetijska dela, na vsakojakih potih in ob vsakem času ali vremenu; tudi je laže dobiti dobrega hlapca za konje kakor za voli. S konji si tudi lahko kaj po strani prislužimo, zlasti po zimi.

Stroški za rejo konj pa so večji, ker jim je treba dražje krme, dražje vprežne in hlevne oprave, podkovanja in dražjega hlapca. Izrabljen konj izgubi vso vrednost. Tudi je konjski gnoj manj rabljiv nego goveji.

Voli opravljajo manj dela kakor konji. Na ledenih tleh težko vozijo in počasi, pa tudi za daljne vožnje niso tako dobri kakor

so konji, še posebno, ako so ceste trde. Število delavnih dni je toraj manjše pri volih.

Zato pa je kupna cena volov nižja in njih vrednost se le neznatno zniža, če jih umemo pametno rabiti. Če ni dela, se vrednost volov celo zvekaša. Po večletni rabi jih tudi še s pridom lahko opitamo. Krmljenje volov je ceneje, stroški za vprežno opravilo in strežbo so tudi manjši kakor pri konjih. Nevarnost reje je pri konjih tudi večja; že pri nakupu se lahko goljufamo, in če se konji ponesrečijo, izgube vso vrednost.

Krave imajo hitro hojo, zategadelj nam pa tudi hitro opešajo. Več kot 6 ur na dan jih ne smemo rabiti za delo. Kedar so breje, jih moramo posebno varčno rabiti in le za lahka dela. Vprezanje krav se priporoča na malih kmetijah, kjer se ne splača reja konj ali volov. Pa tudi na kmetijah, kjer vprezajo konje in voli, naj privadijo gospodarji saj dve kravi za vprego. Za vožnjo zelene krme, gnojnice in komposta, za priprego pri težkih delih in če bi druga vprežna živina zbolela, nam krave prav dobro služijo.

Če vprežne krave dobro redimo, nam ne dajejo dosti manj mleka kljubu obilemu delu, katerega izvršujejo, in katero je več vredno kakor izguba na mleku.

Po nekod privadijo tudi bike na jarem. To je vsega priporočila vredno tudi za naše kraje. Zmerna poraba bikov za vožnjo je v marsičem koristna, saj nam s tem poplačajo deloma krmo, a poglobitnejše je pa to, da ostanejo delavni biki tudi zdravi in dalje časa za pleme sposobni.

Potrebno število vprežne živine se ravna po velikosti posestva, po kakovosti zemlje, po načinu obdelovanja, po gospodarstvenem načinu, po legi in oddaljenosti zemljišč itd. Na vsak način rediti je toliko vprežne živine, da pravočasno obdelamo polje spomladi, ob ajdovi in jesenski setvi.

Približno lahko določimo potrebno vprežno živino po velikosti polja. Pri tem računu vštejemo senožeti med njive in sicer tako, da je 8—10 *ha* senožetij enakih 1 *ha* njive. Po sedanjih izkušnjah izračunal je G. Krafft, da obdelamo z dvovprego sledeče ploščine polja in sicer:

Način gospodarstva	Težka zemlja		Lahka zemlja	
	vlažno podnebje	suho podnebje	vlažno podnebje	suho podnebje
	ha			
Pri intenzivnem gospodarstvu	8'0—11'8	11'4—16	17'2—19'4	18'4—20
„ srednje intenz. „	16—18'4	18'4—23	23—25'2	25'2—28
„ ekstenzivnem „	24—27'6	27'6—32	32—34	34—41'6

Na enako velikih posestvih je treba tamkaj več in močnejše vprege, kjer je zemlja težja in podnebje vlažnejše.

Kjer leže zemljišča sem in tje daleč na okrog raztresena, tam rabijo tudi več vprežne živine, zlasti še, če so pota slaba in strma.

Velikosti kapitala potrebnega za vprežno živino ni mogoče natančno določiti, ker je zavisna od tega, katero vrsto živine in koliko glav redimo, kakor tudi od tega, kako ceno ima živina; če znaša cena 300 gld. za jedno vprego, se potrebuje za 1 ha 8—40 gld. kapitala za vprežno živino.

Vprežna živina poplačati nam mora z delom povžito krmo-ter dajati tudi obresti od kapitala, ki tiči v njenej vrednosti.

Kakovost in kolikost dela, kojega opravlja vprežna živina, zavisna je pred vsem od telesne oblike in rasti, od moči, vstrajnosti in zdravstvenega stanja vprežnih živalij.

Vprežna živina mora biti pravilno vstvarjena, dobro rejena in popolnoma zdrava. Gledé na rast zahtevamo pred vsem pravilno razvite in ravne noge. Previsoke noge so ravno tako napačne kakor prekratke. Ker je moč bolj zavisna od mišičja nego od kostij in kit, mora biti stegno s kračo vred polno čvrstega mišičja. Kopita in parklji morajo biti popolnoma zdravi in brez vseh napak. Na parkljih in kopitih pohabljeni ali bolna živina ni za delo.

Pri nakupu vprežne živine, bodi si kônj ali volov, moramo natančno preiskati noge od zgoraj do tal, je li niso v čem napačne; tudi moramo presoditi hojo živine od spredaj, zadej in od strani.

Živalska moč zavisna je v veliki meri tudi od velikosti in širokosti okostja. Velika in široka žival je zmeraj močnejša

nego mala in drobna. Pred vsem pa je moč in vstrajnost živine zavisna od krepkega in polnega mišičja.

Nezadostno krmljena živina je suha in slaba za delo; pa tudi predebela živina ni dobra za delo, ker težko diha in se hitro vpeha.

Iskri konji niso za kmetijsko delo, ker postanejo pri težjem delu nepotrpežljivi, nemirni ali celo uporni. Urne konje pa le mora imeti gospodar, ker opravi dosti manj dela s počasnimi in lenimi živalimi. Da postane žival urna, na to zamoremo vplivati v njeni mladosti s primerno izrejo in dobrim oskrbovanjem. Posebno priporočati so v ta namen dirke v trab, ker še najbolj spodbujajo konjerejce k napredku.

V hlevu izrejene živali razvijajo se pomanjkljivo in pridobé lahko vsakoršne napake na nogah. Pri jaslih rejene živali nimajo pravilne postave ter so okornih nog; gibčnosti jim do cela primanjkuje. Zato pa je za konje in goveda neobhodno potrebno, da se v mladosti dovolj pregibajo na planem; koder ne pasemo živine, treba je skrbeti na vsak način za primerna tekališča.

Na razvoj mišičja, od katerega je moč in vstrajnost delavne živine pred vsem odvisna, vpliva tudi krmljenje. Zategadelj se moramo pri krmljenju vprežne živine ozirati na težo dela, katerega nam opravlja. Po zimi, ko ni dela, pokladati je krmila, ki so manj tečna in dober kup. Kakor hitro pa se prične težje delo, polagati je treba zadostno množino holj tečne krme. Ob času, ko nam stoji živina brez dela v hlevu, moramo biti varčni z zobaljo npr. z ovsem, otrobi itd. Taka krmila je prihraniti za poznejši čas, ko bo obilo težkega dela in ko bo treba zares boljše krme. Le na ta način zamoremo ohraniti živino pri moči in dobro rejeno skozi celo leto ter jo rabiti tudi za najtežja dela brez vsake škode.

Vprežno živino moramo privaditi za vsa potrebna dela. Priučimo jo pa veliko lažje, če smo potrpežljivi in mirni in če ravnamo z njo prijazno in ljubeznivo, nego če se jezimo ter jo surovo pretepamo. Naša živina ni po naravi ne hudobna niti trmasta, temveč postane še le sčasoma taka, če ravnamo z njo v mladosti nespametno in surovo.

Kedar vadimo mlado živino delati, jemati je to dvoje v poštev, namreč: da se mlada živina vsega boji, kar ji je novo in

česar ni vajena, in v drugo, da živina ne razume našega jezika. V prvi vrsti je toraj potrebno, da mirno soznanimo živali z vsemi rečmi, pred katerimi se plašijo; nikdar jih ne smemo pri tem tepsti ali strahovati.

Mlade živali privadimo veliko lažje voziti, če jih vprezamo poleg starejših in dela vajenih živalij. Vprežna oprava biti mora priležna. Če ni živina dobro sparjena, so telenge prava muka za njo.

Zelo napačno ravnamo tudi, če živino pri delu preveč in po nepotrebnem preganjamo. Sicer pa je skrbeti, da ima vprežna živina dovolj dela, ker se le tedaj izplača njena reja. Gledati je toraj, da vprežno živino namenu primerno rabimo in ne tratimo po nepotrebnem krme.

2. Živina za užitek.

Tu sem prištevamo vso tisto živino, katero redimo za pridobitev mleka, mesa, volne i. t. d. Semkaj spada toraj molzna goved, plemenski biki, mlada goved, prašiči, ovce, kuretnina itd.

Katero vrsto živine nam je izbrati za gospodarstvo, to se ravna po kakovosti zemlje in podnebja, po velikosti, sestavi in legi posestva, po gospodarstvenem načinu, po množini in kakovosti krme, po tržnih razmerah in po zdravstvenem stanju dotične pokrajine glede kužnih boleznij. Več o tem v drugem poglavju.

Tudi število potrebne živine ravna se po mnogih okolnostih, pred vsem pa je zavisno od tržnih razmer za prodajo živine in živalskih izdelkov ter od množine krme, katero je mogoče pridelovati na posestvu. Če pridelujemo kimo tudi na polji, zamoremo rediti večje število živine.

Kedar računamo, koliko živine je rediti, nikakor ne zado-
stuje, če računamo število živine, le po številu glav ali repov; marveč moramo določiti množino potrebne živine ali po živi teži, ali pa po številu odrastle ali velike živine.

Z besedo „velika živina“ razumemo neko določeno živo težo pri živini. Kot merilo za veliko živino nam rabi poprečna živa teža, dorastle goveje živine; dandanes računamo to težo običajno na 500 *kg.*, težo mlajše govedi pa za polovico lažje.

Na 1 komad velike živine računamo dalje $\frac{2}{3}$ konja ali 10 telet pred $\frac{1}{2}$ letom ali 10 ovac ali 4 prašiče.

Ker je pri nas živina v obče manjša in zategadelj lažja, računamo veliko živino lahko na 400 *kg*.

Koliko živine je rediti z ozirom na velikost posestva, to se ne da določiti za vse razmere jednako, ker se ravna potrebno število pred vsem tudi po tem, kako ugodna je prilika za prodajo živalskih pridelkov, ali z drugimi besedami rečeno, kako dobro se nam izplača živinoreja.

V obče pa mora biti pri enakih razmerah vendar neko gotovo ravnotežje med poljedelstvom in živinorejo; saj daje vendar poljedelstvo potrebno krmo in steljo. To medsebojno razmerje pa je različno uravnati v različnih krajnih in časovnih položajih, zlasti z ozirom na tržne razmere.

Kakor kažejo poprečni računi, znaša naj vprežna živina četrti ali vsaj šesti del vse živine, tako da znaša živina za užitek poprek štiri petine od vse živine, preračunjene seveda na „veliko živino“.

Velikost kapitala, ki tiči v živini, ravna se po številu živine, katero redimo na enem hektaru zemljišč, po stroških za nakup in za izrejo živine, po vrsti živine, po njeni lepoti in vrednosti za užitek.

Ker se živinski kapital sčasoma obrabi in postaja leto za letom manjši, je priporočiti, da rabimo živino, ki ni za mesarja, po več let; raba take živine je potem dosti cenejša.

Živinski kapital imenujemo visok, če znaša 100 gl. na 1 *ha* in nizek, če znaša 30 gl. na 1 *ha*.

2. Premični upravni kapital.

Tu sem prištevamo:

a) prirodnine in sicer:

1. tržne pridelke,
2. krmo in steljo,
3. semena,
4. gnoj,
5. materijalije ali tvorivo in

- 6. živež;
- b) denar,
- c) setve ali poljski inventar.

Če dobro gospodarimo, daje nam premični upravni kapital najvišje obresti; zategadelj je tudi gospodarski uspeh poglavitno zavisen od njega.

Kmetovalec pa ravno premični upravni kapital večkrat zanemarja in zametuje. To prihaja od tod, ker premalo ceni svoje pridelke, če količkaj premore. Da spoznamo pravo vrednost premičnega upravnega kapitala, storimo najboljše, če ga cenimo ter si vedno živo predočujemo njegovo denarno vrednost. Kdor se le malo potruzi in le enkrat izračuna, koliko izgubi po nemarnem vsak dan, če trati krmo in slamo, če mu odteka gnojnica, če gospodinja ni zadosti varčna i. t. d., ta se bo kar čudil, kolika vrednost mu gre na leto v izgubo, če bo množil dotično število s 365. Saj znaša izguba, če gre le 10 kr. na dan v izgubo, leto za letom 36 gl. 50 kr.; v 30 letih smo na ta način ob 1095 gl.

a) Prirodnine.

1. Tržni pridelki.

Vse pridelke treba tako spravljati in hraniti, da ne trpé nikakoršne škode. Škodljive živali, kakor miše in podgane je uničevati, vrabičem in golobom moramo pa zabraniti vhod do shramb. Žito je pridno premetavati in obračati zlasti tudi v poletnem času, da se ovarujemo žitnega molja. Skrbeti je tudi za potrebno snago po shrambah, ker se sicer le prehitro naselijo razni škodljivci kakor n. pr. črni žitni rilčkar i. dr. Vse shrambe je imeti pod ključem.

Pridelke, kateri se kmalo pokvarijo (n. pr. nekatere vrste sadja) moramo pred ko mogoče prodati. Žito in drugo zrnje postane sčasoma lažje, ker se osuši. Zategadelj je pozneje za višjo ceno prodano žito večkrat le navidezno boljše spečano. Vse za prodaj namenjeno blago prigrotoviti je kar najboljše mogoče. Sosebno je popolnoma očistiti zrnje od prahu, plevelnega semena in slabega zrnja. Premalo očiščeno blago je teže razprodati, in kupec obljubi le malo zanje, ker ga mora še sam čistiti. Plevelno

seme in slabo zrnje naj gospodar doma porabi za krmljenje živine. Kdor prodaja vedno le najboljše blago, ta prodaja vedno po najvišji ceni; ob enem pa si pridobi tako dobro ime, da ima zmeraj kupca za svoje blago, če tudi je kupčija slaba.

Če nam je z blagom zalagati kakega kupca, biti moramo toliko previdni, da zahtevamo na račun prodanega blaga že naprej primerno velik del kupnine: Kajti če pozneje pade cena pridelka, utegnil bi se kupec premisliti in razdril bi kupčijo.

Pri prodaji živine se moramo tako pogoditi, da nam plača kupec, če ne pride ob določenem času po živino, tudi vso krmo, katero bi živina povžila med tem časom. S pridelki ni varno oprezovati (spekulirati), ker s tem po navadi več izgubimo nego pridobimo. Vsaka izguba pa povzročuje škodo in jezo. Če gospodar ne proda žita o pravem času, upajoč na boljše cene, in če pozneje pade tržna cena, pride gospodar zlahka v denarne zadrege.

Pridelke, katere navadno v celoti prodajamo, prodati je ali precej po mlatvi (potem, ko smo jih spravili), ali pa ob času, ko je cena za nje redno najviša. Če pa prodajamo pridelke v partijah, ne pa hkrati, razpečavati jih je mesečno ali četrletno; tako dobimo za nje saj poprečno letno ceno, s katero smo lahko zadovoljni.

Kdor hoče vedno dobro prodajati, ne sme zahtevati nespametno visokih cen; v nastavljenih cenah pa mora biti trd, ne pa odjelnjiv, seosebno še kadar gre cena kvišku. Ko je pa cena že zadosti visoka, treba je pravočasno udariti na roko t. j. skleniti kupčijo. Kdor ne zna pravočasno skleniti kupčije, kupčuje slabo.

Če zamoremo doma prodati žito, je boljše, da ga ne vozimo na trg, ker dobimo doma večidel boljšo ceno. Živino pa prodajamo laže in boljše na semnju nego doma, seosebno še, če nismo v denarni zadregi ter nam ni sile prodajati živino po vsaki ceni, in pa če se ne damo premotiti po zvižaci živinskih prekupecev.

Kakor pri vsaki kupčiji, išče tudi pri živinski kupčiji prekupec v tem dobiček, da drago prodaja po ceni nakupljeno živino. Kupčevalci, ki hočejo na semnji kupovati, skušajo toraj ceno znižati; oni pa, ki hočejo prodajati živino, skušajo ceno zvišati. Oboji pa so sporazumljeni. Da tlačijo ceno, združijo se navadno trije kupci, ki gredo potem eden za drugim k pro-

dajalcu, pregledajo in presodijo živino, prašajo po njeni ceni ter ponudijo gotovo vsoto; drugi obljubi pa že manj kot prvi, in tretji še manj nego drugi. Za tem pusté nekaj časa prodajalca v nemar. Med barantanjem je grajal vsak živino ter poiskal vse mogoče napake na njej, zagotavljajoč, da ni vredna novčiča več, nego on ponuja. S takim ravnanjem spravijo seveda marsikoga izmed prodajalcev v zadrego, ki se prične kmalo kesati, da ni prodal živine koj prvemu kupcu. Boji se, da bode moral živino ceneje prodati, kakor se mu je že ponujalo. Iz te stiske pa mu pomaga kmalo prvi kupčevalec, kajti ta pride čez nekaj časa zopet nazaj, praša še enkrat po ceni, in če mu kaže, obljubi prodajalcu prvotno ponudeno ceno. In prodajalec? Vesel, da bo zopet popravil dozdevno svojo napako, proda živino po slepi ceni.

Visoko ceno pa dosežejo s tem, da se postavi nekaj kupcev na ceste zunaj tržnega kraja. Tu pričnejo barantati z vsakim, kdor prižene tako živino, kakoršno sami prodajajo. Vsled tega mislijo kmetje, da se na trgu močno povprašuje po njih blagu ker se je prignalo najbrž le malo take živine. Sluteč, da bo živina draga, nastavijo visoke cene. Kupci obljubijo jim nekaj manj, potem jih pa pusté, da gredo na trg. Tako na led speljani ljudje zahtevajo na trgu še više cene in nočejo prodati živine za ceno, ktera se jim je ponujala že pred trgovom. Nasledek tega pa je, da prekupci zlahka prodadó svojo živino po primeroma dobrej ceni, kmetovalci pa ne, ker zahtevajo previsoke cene.

2. Krma in stelja.

Množino pridelane krme in stelje moramo določiti že na jesen, če hočemo izračunati, kako bodemo shajali z obema čez zimo. Ta račun je neobhodno potreben za vsacega gospodarja. Če najdemo, da bo premalo krme, prodati je nekaj živine ali pa je dokupiti o pravem času primanjkujočo krmo kar mogoče najceneje.

Ker je ob suhem letnem vremenu po navadi pomanjkanje krme, skrbeti moramo, da nam ostane od letin, ki so bile bogate na krmi, še precej sena in slame v prihodnji spomladi. To krmo porabimo potem lahko v bodoči jeseni. Če bode gospodar vsako leto tako ravnal, pomagal si bode v slabih letinah zlahka s prihranjeno krmo, ter mu ne bode treba trpeti pomanjkanja.

Ob slabih letinah moramo s pridelano krmo varčevati, kar se dá. Te varčnosti pa ni razumeti tako, da naj živini odmerjamo manj krme ter jo sploh slabo redimo, marveč obstoji varčnost pri krmljenji v tem: 1) da ne tratimo in ne zametujemo krme, 2). da porabimo za krmljenje vse, karkoli je mogoče in 3) da pripravljamo krmila tako za pokladanje, da jih zamore živina kolikor mogoče izkoristiti.

Ob slabih letinah je gledati gospodarju na vsako bilko, da se ne zavrže po nepotrebnem. Varčen gospodar bo gledal pred vsem, da živina ne dela zjedij, katere zmečejo hlapci z navade pod živino. Živini pokladati je zategadelj krmo po večkrat in v malih odmerkih. Čisto napačno pa je, če založimo jasli s preobilo krmo. Vsled vohanja postane krma tako neokusna, da jo žival ne mara použiti do čistega, in tako ostajajo zjedi v jaslih, ki prihajajo potem redno v gnoj.

V shrambah (na podu, senici, kozolcu, itd.) moramo krmo dobro spraviti in varčno rabiti. V ta namen ni puščati po tleh razkopane krme, da se s hojo zmrví in onesnaži; marveč jo moramo vsakpot zopet na kup pograbití, hakor hitro smo odmerili potrebno množino za pokladanje.

Če primanjkuje krme, izkoristiti moramo tudi manj vredna in slabša krmila n. pr. slamo in pleve. Sama slama in pleve seveda niso primerna krmila za živino, ker so premalo tečna. Namesto sena jih ne moremo pokladati. Toda v letih, ko ni dovolj sena, pa le kaže mešati med seno tudi slamo in pleve. Tako mešana krma je gotovo manj tečna kakor samo seno. Ali če pokladamo poleg sena in slame tudi še nekaj bolj tečne krme kakor je seno n. pr. zrnje ali otrobe, potem se zopet izravna redilnost krme in tako dobljena mešanica bode dobra in pravilno sestavljena glede na svojo tečnost.

Krmila zamoremo le tedaj dobro pomešati in pripraviti za pokladanje, če jih zrežemo. Zrezana krmila so tudi sploh laže prebavljiva in zategadelj tudi bolj tečna; z zrezanimi krmili smo pa tudi laže varčni. Režnja krme nam ponuja toraj obile koristi, in le želeti je, da bi gospodarji sploh rezali krmo.

3. Semena.

Semena hraniti je na suhem, da ostanejo kaljiva. Pri setvi lahko varčujemo s semenom, če je seme kaljivo in lepo, če je zemlja dobro obdelana, če sejemo zgodaj in ob ugodnem vremenu, če se seme v pravi globokosti enakomerno zagrne, (zavlači, podorje itd.) in končno, če sejemo najboljše rastlinske vrste, ki se močno razraščajajo in dobro obrode.

Raznovrstne kulturne rastline obrode nam kaj različno. Ker so stroški pridelovanja enaki za vse, če že pridelujemo manj ali več vredno vrsto (sorto), tedaj je korist očitna, če si preskrbimo semena od najboljših rastlinskih vrst; kajti večji pridelek od dobre vrste je čisti dobiček.

Kako velik je lahko ta dobiček, kaže nam sledeči primer. Na posestvu N. so poskušali saditi razne vrste krompirja. Način pridelovanja bil je enak pri vseh vrstah. Od najslabejše vrste pridelali so na 1 *ha* 120 *q*, od najboljše pa 220 *q*. Če velja 1 *q* krompirja le 2 *gld.*, znaša večji dohodek od najboljše vrste 200 *gold.* na 1 *ha*.

S potrebnim semenom preskrbeti se moramo pravočasno. Od drugod naročevati je le tedaj semena, če so izkušeno dobra tudi za naše razmere. V tem slučaju dobivati je semena od dobro znanih in zanesljivih semenskih trgovcev, ki morajo biti porok za dobroto semen z ozirom na njih kaljivost in čistoto. Manjši kmetovalci naj naročajo semena po kmetijskih družbah, če niso sami izvedeni v tej kupčiji.

Od domačega pridelka jemati je vsigdar najboljše blago za seme, ktero je tudi posebno skrbno očistiti od plevelnih zrn, držoč se vodila: „Kakoršna setev — takošna žetev“.

4. Gnoj.

Gnoj je za vsako gospodarstvo prevelike važnosti. Z množino, dobroto in pametno porabo gnoja stoje letine v najtesnejši zvezi. Čim več ga je, čim boljši je in čim primernejša je njegova poraba, tem večji so letni pridelki. S premočnim gnojenjem si pa tudi lahko škodujemo, ker nam zategadelj žito rado poleže.

Če hoče gospodar doseči dandanes dobre letine, obračati mora vso skrb na dobivanje in pomnožitev gnoja! Pred vsem mu je treba dobrega gnojišča, da zamore z gnojem pravilno rav-

nati. Nadalje mora pa tudi pridno nabirati vse pri gospodarstvu odpadle gnojilne tvarine ter jih spravljati na smetišče (kompost).

5. Materijalije ali tvorivo.

Tvorivo je potrebno v gospodarstvu za vzdrževanje in popravilo gospodarskih stavb (gradivo), za popravilo orodja, za kurjavo, svečavo, mažo, i. t. d. Tu sem prištevamo toraj različno opeko, vapno, pesek, tesarski les, les za popravilo orodja (toporišča, platišča, doge i. t. d.), drva, petrolej, olje za mažo strojev, kolomaz, vrvi, žreblje, i. dr. Potrebno tvorivo mora gospodar večidel kupovati. Sicer se je pa s potrebnim gradivom kolikor le mogoče doma preskrbeti.

6. Živež.

Za dom potrebni živež naj se doma prideluje; kupljen živež je zvečine dražji. Z živežem se pa še pogostoma slabo gospodinji, če je doma pridelan, „ker nič ne stane“, kakor menijo mnoge gospodinje. Jedila so tudi večkrat slaba v primeri s porabljenim živežem, ker so slabo pripravljena.

Za pridobitev potrebne zelenjadi za prikuho imeti je pri vsakem gospodarstvu dobro obdelan zelenjadni vrt. Iz tacega vrta se tudi marsikaj lahko proda, zlasti v bližini večjih krajev. Koliko dobička se lahko pridobi z dobro oskrbovanim vrtom, to nam vedó najbolj povedati mestni vrtnarji, ki prežive s prihodki od primeroma malega vrta celo obitelj ter si prihranijo vrhu tega še precej denarja.

Živež je dobro hraniti pred poškodovanjem po živalih ter ga sploh varovati pred vsako kvaro. Veliko živil se pokvari vsled slabe shranitve in napačnega ravnanja, sosebnost v kletih. Često se dogaja, da je klet leto in dan zaprta, po zimi, da je zavarovana pred mrazom, po leti pa pred vročino. Zaradi tega nastaja potem vlažni in zaduhli zrak, ki pospešuje razvoj plesni in drugih glivic povzročujočih, da se spridijo jedila in da plesnijo ter trohne sodi in druga posoda.

Zrak v kleti mora biti kolikor mogoče čist in po zimi nekoliko nad 0° topel. V pozni jeseni je zategadelj zapreti okna kleti še le tedaj, kedar ima vnanji zrak več stopinj pod 0°. Če nastopi po zimi gorkeje vreme, treba je klet prezračiti in okna odpreti.

Živež je tudi varčno rabiti. Gospodinja mora ceno in okusno kuhati. Jed mora biti tečna in zdrava. Za varčno gospodinjstvo treba tudi suhih drv, železnih ognjišč, dobrih pečij, svečave po ceni i. t. d. Da ne tratimo drv, žgati je le suha drva, ktera si moramo za prihodnjo zimo že leto prej pripraviti.

Potrebni živež in obleka stane gospodarja čim dalje več na leto, in potrebščine za življenje so sploh večje, nego si mislimo. Čem manjše je naše posestvo, toliko težje je utrpeti takošne stroške. Skušati moramo zategadelj, da si drugod prislužimo z delom toliko, da jih lahko poravnamo.

Če je posestvo n. pr. 5000 gld. vredno in če daje 200 gld. letnega dohodka, toraj po 4%, tedaj ne zadostuje vsigdar ta vsota, da se družina preživi. Kar primanjkuje, to je treba zaslužiti s postranskim delom, ktereга je iskati pozimi v domači obrti, sicer pa pri premožnejših sosedih.

Večkrat se dogaja ta napaka, da pridrži mal posestnik prav po nepotrebnem več otrok pri hiši, nego jih ima na mali njegovi kmetiji kaj dela. Res je sicer, da ne drži nikdo križem rok, toda delo je tako razdeljeno, da počasno opravlja petero oseb toliko, kolikor bi utegnile napraviti tri ročne in pridne osebe. Dve osebi ste po tem takem odveč, ker ne prislužite ničesar. Nasledek tega pa je, da se vsa družina revno preživlja, in da gre blagostanje rakovo pot. Vse drugače bi shajal takošen gospodar, ko bi poslal nadštevilne otroke na vnanje službe, v katerih bi si lahko celo kaj prihranili.

b) Denar.

Denar je najvažnejši del premičnega upravnega kapitala, ker je za denar vse dobiti. Denar spravlja gospodarstvo v tir. Z denarjem gradimo in popravljamo stavbe in orodje, kupujemo novo orodje, plačujemo posle in delavce, kupujemo živino, semena, krmila in različno materijalno blago, potrebno za gospodarstvo. Z denarjem plačujemo tudi davke in zavarovalnine. Pri denarnih stroških je dobro preudariti, ali so koristni ali ne; prvi naredé gospodarja bogatega, drugi pa revnega.

Če rabimo denar za pravšne namene, ga ne izgubimo; časih ga na ta način še pridobimo v večji vrednosti nakupljenih

rečij. To vidimo n. pr. pri napravi namenu primernega gnojišča pri napravi gnojničnega soda, pri namakanji in osuševanju zemljišč, pri nakupu dobrega semena i. t. d. V vseh teh slučajih izdamo denar; njegova vrednost pa je še tu ter nam daje večidel višje obresti nego shranjen ali izposojen denar. Kdor pa trati denar za nepotrebne reči, ta zapravlja svoje premoženje. Taki stroški so n. pr. za smodke in tobak, za nepotrebno pijačo, za dragoceno in neprimerno obleko, za dragocene zgradbe, za predragoceno hišno in drugo opravo, za drago in nepotrebno orodje i. t. d. Takih stroškov varovati se moramo kar le moč. Sploh moramo biti varčni pri vseh stroških, ki gospodarja prej obubožajo nego obogate.

Denar modro izdajati je večja umetnost, nego ga prejemati; od primernih stroškov zavisni so največ gospodarjevi dohodki. Kdor ume rabiti svoj denar za zboljšanje posestva, ta dobiva od njega večje obresti, ta bode čim dalje bogateji mimo svojega soseda, ki se boji takih stroškov ter rajše izposoje denar na obresti.

Tako srečne razmere pa ne obstoje nikjer, da bi gospodar ne vedel, kaj početi z denarjem. Večinoma primanjkuje gospodarju potrebnega denarja, zlasti v krajih, kjer so zelo razkosana posestva. Tam je večje ali manjše pomanjkanje splošno. To pa največ škoduje splošnemu narodovemu napredku.

Kmetu, ki celo leto komaj shaja, ki težko plačuje davke i. t. d. je težko dopovedati, kako mu je lahko zboljšati v kratkem času njegovo gospodarstvo s pomočjo osuševanja in namakanja zemljišč, z napravo pravilnega gnojišča, s skrbno porabo gnojnice, z boljšo rejo živine, z boljšim semenom itd. Ubogi kmet si pri tem misli, da je za vse to denarja potreba. Take ljudi je zastonj podučevati o koristni in napačni porabi denarja za gospodarske namene, za zboljšanje zemljišč itd. Če tudi sprevidijo, da so nasveti pravi in resnični, boje se vendar le poprijeti se zboljšavanja v gospodarstvu, ker povzročuje to denarne stroške, ki jih lahko spravijo v zadrege.

Pomanjkanje denarja je največ krivo, da ne napreduje kmetijstvo. Zategadelj bi morala pripomoči država z osnovo hipotekarnih bank, pri katerih naj bi si kmetovalci zlahka izposo-

jevali vsak čas potrebni denar za nizke obresti in s pogodbo počasnega poplačevanja. Za dolgo časa posojajo denar tudi hranilnice; ker se pa te za posojila s tem zavarujejo, da se intabulirajo na zemljišča, je izposojevanje precej drago. Prekoristne naprave so zategadelj posojilnice, ki izposojajo poséstnikom denar pod jako ugodnimi pogoji. Denar za izposojanje dobivajo posojilnice od dobrih gospodarjev, ki ga nalagajo pri njih na male obresti, samo da jim ne leži brez vse koristi doma, in da so brez skrbi zaradi ognja. Posojilnice jemljejo toraj denar v hranitev ter ga zopet izposojajo; na več let ga pa ne izposojujejo, ker se malokdaj zavarujejo z intabulacijo; marveč zahtevajo le porokov, kar je dosti ceneje.

Take posojilnice se ustanovljajo z združenimi močmi in so toraj v pravem pomenu besede zadruga ali društva. Porok za denar, vložen v posojilnico, so vsi gospodarji, ki vstopijo kot deležniki v to zadrugo. Z ozirom na potrebno poroštvo se ustanovljajo posojilnice na dva načina:

1. posojilnice z neomejeno zavezo, kjer so deležniki z vsem svojim premoženjem poroki za družbene dolžnosti in neposredno tudi upnikom nasproti.

2. posojilnice z omejeno zavezo, kjer so deležniki poroki le z neko gotovo vsoto svojega premoženja.

Posojilo dobiva od posojilnic le, kdor pristopi k društvu, denar hraniti pa da lahko vsak. Marsikdo se boji pristopiti k takemu društvu, ker je odgovoren tudi za vso izgubo. Tega pa ne pomisli, da ni samo on odgovoren, temveč vsi društveniki. Zategadelj pazijo tudi vsi, da prav gospodarijo z denarjem ter da izposojajo le potrebnim ljudem ne pa takim, ki so znani za zapravljalce in slabe gospodarje. Kakor uče dosedanje izkušnje, se še ni nikjer pri nas pripetila izguba.

Popolnoma napačno je mnenje, da posojilnic ni treba povsod zaradi tega, ker se denar lahko dobi na posodo od bogatejših domačinov. Dasi je v mnogih krajih to mogoče, zahteva denaren mož po navadi visoke obresti. Kar mu ne daš v gotovini, prnesti mu moraš v pridelkih, ki imajo redno višjo vrednost. A tudi za njih dobroto se jim mora vrhu vsega še marsikaj dati. Pri posojilnicah tega ni. Posojilnica ti izroči račun v domačem

jeziku in posojilo vračaš lahko tudi po samem goldinarji, kateri denar vlagaš polagoma v hranitev dokler ni pokrit ves dolg. Navadno se posoja na pol leta, v tem času si pa gospodar večidel že toliko opomore, da lahko vrne posojilo; ako pa ne more pravočasno vrniti, podaljša se mu navadno rok za vrnitev posojila.

Posojilnice so prekoristne tudi za take društvenike, katerim ni treba izposojati si denarja, in sicer zaradi tega, ker je v posojilnicah denar boljše shranjen pred ognjem in drugimi nesrečami, kakor doma in ker nosi v posojilnicah takoj svoje obresti, med tem ko bi ležal doma brez koristi. Res je, da znašajo obresti le po $4\frac{1}{2}$ ali 5% in so toraj manjše, kakor bi se dobile pri stiskanem dolžniku; pomisliti pa je treba, da ni za izgubo vložnega denarja nobene nevarnosti, ker so za vse hranjene vloge porok vsi družabniki, tam pa le sam dolžnik, kterege je treba večkrat terjati in tožariti, predno se nazaj dobi izposojen denar; posojilnica pa vrne denar, da se le zahteva. Pa tudi če dobiš denar precej vrnen od svojega dolžnika, ne moreš ga precej izposoditi na dobro mesto, v posojilnici pa ti nosi brez odloga obresti. Par goldinarjev, ki ti jih dolžnik obljubi več, pridobiš toraj pri posojilnici s tem, da nimaš z izterjevanjem ne potov ne jeze, da ne izgubiš nič obresti z iskanjem drugega varnega dolžnika, in kar je veliko vredno, da nimaš skrbi zaradi zgube. Ako imaš npr. v jeseni nekaj čez 100 gld., s katerimi misliš kasneje kupiti par juncev, ne drži jih v skrinji, temveč daj jih v posojilnico in v par mesecih prinesli ti bodo saj toliko, kolikor ti je potrositi na potu v semenj.

Posojilnice pa so tudi koristne, ker porabljuje svoj pravi dobiček za dobre namene npr. za domače šole, za revne cerkve, za ponesrečence itd. Dobroto in korist posojilnic uvidela je tudi država sama, ker jih posebno od leta 1873. naprej podpira zlasti s tem, da jim nalaga manjše davke in davščine.

Zaradi prevelikih koristij, katere imamo od posojilnic, bi se morala ustanoviti po jedna posojilnica v vsakem večjem kraju, kjer je več razumnih mož, trdnih v računstvu in pisavi. V združbi je moč! In če tudi mali posojilnici ne bo pisati veliko posojil, bodo pa tista čisto gotova, ker v malem okrožji poznati je lažje, komu naj se kaj posodi, komu pa ne, mej tem, ko ima

posojilnica, ki se peča z večjim manj znanim svetom, težje stališče. Zato naj bi se, če le moč, napravila posojilnica v vsakem sodnem okraju.

b) Setve ali poljski inventar.

Vrednost setev dobimo, če soštejemo stroške za obdelovanje, gnojenje in za potrebno seme. K poljskemu inventaru pripada tudi sadna letina.

Končna opazka:

Koliko naj je premični upravni kapital vreden, to odločuje pred vsem gospodarstveni način. V krajih, kjer je zemljo in pridelke dober kup dobiti, in kjer so stroški pridelovanja visoki, tam se potrebuje manj premičnega upravnega kapitala. V obratnih razmerah pa, kjer so zemljišča in pridelki dragi, delo in kapital pa po ceni, kaže pomnožiti premični upravni kapital. Gospodarstvo mora biti v takem položaju intenzivno.

Velikost premičnega upravnega kapitala stoji po tem takem v pravem razmerju s skupnimi gospodarskimi stroški. Ravna se pa tudi po tem, kedaj in kakove dohodke dobivamo v gotovini, kam lahko prodajamo pridelke, kako plačujemo delavce itd. Kakor učé dosedanje izkušnje, je vrednost premičnega upravnega kapitala nizka, če znaša 25%, srednje velika, če znaša 37% in velika, če znaša 50% od vrednosti stalnega upravnega kapitala.

Premični upravni kapital je z delom vred najbolj važen za pridobitev novih pridelkov ali gospodarskega dohodka. Zaradi tega si gospodar rajše poišče posojilo ali pa rajše pogreša popoln inventar, kakor da bi imel gospodariti z nezadostnim premičnim upravnim kapitalom. Čisti gospodarski dohodek je toliko večji, kolikor več je upravnega kapitala. Velikost polja ne vpliva toraj čisto nič na večji dohodek, temveč le gospodarstveni način in velikost premičnega upravnega kapitala. Preveč tega kapitala imeti pa tudi ni prav, ker bi nam dajal manjše obresti z ozirom na to, da se razdele obresti na večjo vsoto. Če je gospodar količkaj preudaren, se bode z lahka ogibal tega; če se mu kopiči denar v blagajnici, pridelki pa po shrambah, je to dokaz, da ima preveč upravnega kapitala, ki mu v takem slučaju ne daje pri-

mernih obrestij. Če pa zmanjkuje denarja ter je gospodarju o nepriležnem času prodajati pridelke, tedaj je premični upravni kapital prenizek. Svetovati je, da si ga v tem slučaju izposodi po potrebi. Popolnoma napačno pa je, če na intenzivno urejenem gospodarstvu ekstenzivno gospodarimo ter štedimo, kadar so stroški potrebni in koristni.

C. Medsebojno razmerje gospodarskih kapitalij in njih obrestovanje.

Razmerje med posameznimi vrstami gospodarskega premoženja je v raznih odnošajih različno in zavisno od mnogih okolnostij. Razmerje med ležečim premoženjem in upravnim kapitalom ravna se pred vsem po kakovosti zemlje in uredbi gospodarstva. Tako je treba pri intenzivnem gospodarstvu primeroma več upravnega kapitala za določen del ležečega premoženja kakor pri ekstenzivnem gospodarstvu.

Kakor uče skušnje, znaša upravni kapital na ekstenzivnih gospodarstvih poprek 25%, na srednje intenzivnih 35% in na zelo intenzivnih 50% od ležečega premoženja, ali pa 100%, 150%, 200% od skupnega zemljiškega dohodka, ktereга skušamo doseči.

Živina je po navadi še enkrat toliko vredna kakor orodje.

Razmerje med stalnim in premičnim upravnim kapitalom je tudi različno; tako je treba za gospodarstvo, ki se peča z mlekarstvom, primeroma veliko več stalnega upravnega kapitala. V obče naj znaša premični upravni kapital četrtno do polovice od stalnega, in sicer četrtno v ekstenzivnih, polovico pa v intenzivnih razmerah. Vrednost orodja in premičnega upravnega kapitala je malone enaka vrednosti živine.

Gospodarsko premoženje nosi različne obresti. Ležeče premoženje kot najbolj varno naložen kapital daje k večjemu 3—4% obresti; od stalnega upravnega kapitala zahtevati moramo primeroma $1\frac{1}{2}$ —2% več obrestij, ker je manj varno naložen, in od premičnega upravnega kapitala 2— $2\frac{1}{2}$ % več kakor od stalnega upravnega kapitala. Če znaša dohodek več kakor te obresti, je smatrati prebitek za čisti dobiček ali plačilo za gospodarjevo delo.

II. Kmetijsko delo.

Brez dela bi gospodarsko premoženje ne donášalo nobenega dohodka. Delo je takorekoč pridelovalna sila v kmetijstvu, in zatoraj mora gospodar gledati, da se izvršuje vsako delo pravilno, pravočasno in po ceni. Po nizki ceni in dobro opravljeno delo je gospodarju najbolj koristno; s takim delom se stroški pridelovanja znižajo, dohodki pa povišajo. Različna kmetijska dela ločimo v: 1. ročna dela, 2. vprežna dela in 3. dela s stroji.

1. Ročno delo.

a) Način plačevanja.

Mali posestnik mora sam delati; on je zajedno gospodar in delavec. Pri delu mu pomaga njegova družina. Če potreba, pa opravljajo različna gospodarska dela najeti delavci, kakor posli, dninarji in kordalci.

Posli so stalni delavci pri gospodarstvu, ki delajo po prosti pogodbi za hrano, stanovanje in denarno plačilo. Posli sprejemajo se v službo po navadi za eno leto. Rabimo jih za vsakdanja dela n. pr. za strežbo živine, za dela z vprežno živine (hlapci, dekle), pa tudi za mnoga druga opravila, za mlatev, rezanjo krme, itd. Posle ima gospodar zmeraj pri rokah, in če jim daje sam hrano, imenujemo jih družina, sicer pa deputatiste. Deputatisti dobivajo namesto hrane deputat, obstoječ iz določene množine raznih pridelkov, kakor žita, krompirja, mleka, pijače, drv itd. ali pa iz užitka od kake njive. Oženjenim poslom kaže dajati deputat. Sem in tja dobivajo posli kot priboljšek tudi nekaj obleke, oziroma platna, obuvala itd.

Dninarji delajo za dnino, katero dobivajo v gotovini ali pa deloma v hrani oziroma v pridelkih, stanovanju ali užitku od prepuščenih jim zemljišč. Dninarje je najbolj primerno plačevati z denarjem. Ob nujnem in težkem delu dajemo jim tudi hrano in pijačo poleg denarnega plačila. Po navadi je delo dninarjev brez hrane ceneje kakor delo poslov ali dninarjev, katerim dajemo hrano.

Neka posebna vrsta dninarjev so domači dninarji ali kolonisti (delavske družine), kateri služijo za običajno ali pa

posebej izgovorjeno dnino; poleg te dobivajo tudi potrebno stanovanje. Take dninarje rabijo po nekod ob času košnje, žetve in mlatve, ko primanjkuje domačih močij. Res, da so ti delavci vedno pri rokah, žalibog le, da je z njimi težko shajati, ker prizadevajo mnogo sitnostij. Ob času najbolj silnega dela najemamo tudi popotne delavce, ki so pa navadno dražji, a v mnogih krajih neogibno potrebni ob času žetve in košnje.

Akordni delavci ali kordalci prevzamejo gotovo množino dela za gotovo plačilo; plačujemo jih toraj po množini napravljenega dela in po ceni, za katero se je že poprej pogoditi. Rabiti je kordalce pred vsem za takošna dela, ktera je moč presoditi gledé njih vrednosti in katera je lahko nadziravati, da se prav in dobro vršé. Akordno delo je pa v obče jako priporočila vredno, ker se z njim okoristita gospodar in delavec; za gospodarja je to delo ceneje nego dninarsko, in ker se pri tem delu čas najbolj ukoristi, je najemanje kordalcev zlasti ob nujnem delu in ob pomanjkanji delavcev posebno važno. Kordalec je pa tudi na boljšem nego dninar, ker dela hitreje ter napravi 25% do 50%, pa tudi do 100% več nego dninar; on si toraj lahko prisluži dosti več in ta večji zaslužek ga spodbuja na vstrajno in pridno delo.

Za akordno delo treba zanesljivih in dobrih delavcev in strogega nadzorstva.

Če hočemo oddajati dela v akordu, najeti je kordalce najpred za nekatera manjša dela; kakor hitro se je delavec akordnemu delu privadil ter uvidel njega koristi, najeti je kordalce tudi za večja dela, npr. za košnjo sena in žita, za prekopavanje (rigolanje) vinogradov itd.

Kordalce plačujemo po navadi z denarjem, redkokdaj s pridelki; sem in tja dajejo jim tudi neki delež od pridelka.

Za akordno delo ni enotnih cen, katere bi bile splošno veljavne, marveč jih mora gospodar sam določiti z ozirom na vrednost dela, na delavčevo zmožnost, na visokost dnine, na število delavnih ur na dan in na kakovost orodja, katero rabi kordalcem. Kajti po krajih, koder je dnina visoka, koder delajo po manj časa na dan in koder imajo delavci pripravno orodje, draže je tudi akordno delo nego po krajih, kjer so nasprotne razmere.

V akordu izvršujejo se lahko vsa dela, katerih vrednost je moči ceniti in katera je lahko odmeriti ter po meri plačati; v akordu kaže npr. kositi travo in deteljo, sušiti seno, kositi žito na večih posestvih, napravljati povresla, kopati jame za sadna drevesa, prekopavati zemljo za drevesnico ali trtnico, rigolati vinograd za nov nasad, špičiti trtne kole, kopati jarke za osuševanje in namakanje zemljišč itd.

Ker se s kordalci delo hitreje opravlja in s tem precej časa in stroškov prihrani, je akordno delo vsega priporočila vredno, zlasti še v krajih, kjer primanjkuje delavnih močij, in je težko shajati z dninarji.

b) Visokost plačila.

Visokost plačila ravna se v obče po času, po moči, sposobnosti, spretnosti in pridnosti delavcev, po ceni živeža in številu delavnih močij.

Žensko delo je za 20 do 30% ceneje nego moško.

Delavec si mora prislužiti potrebno plačilo za porabljeno moč, za živež in stanovanje. Poleg tega pridobiti mu je še toliko, da lahko skrbi za primerno odgojo otrok. Istotako mu je skrbeti za bodočnost, da mu ne bode treba na stare dni gladù trpeti. Zategadelj naj je plačilo tako visoko, da zamore delavec tudi kaj prihraniti.

c) Potreba ročnega dela.

Število potrebnih delavcev je zavisno:

1. Od delavnega časa na dan. Za delo odločenega časa se je strogo držati. Ko bi bilo treba delavce pridržati čez čas, dati jim je doplačilo, ki obstoji lahko tudi v pijači ali jedi;
2. od spretnosti in pridnosti delavcev,
3. od starosti in spola delavcev in
4. od uredbe gospodarstva.

Koliko delavcev je potrebnih za gospodarstvo, to lahko izračunamo na ta način, da določimo množino dela v posameznih letnih časih in da določimo za to delo potrebne delavnike ter primerjamo to svoto s številom delavcev, ki so na razpolago.

Za 2—4 konje imeti je enega hlapca, ravno tako za 4—6 volov. Pastir lahko oskrbuje 15—20 krav ali 25—30 glav mlade živine ali 10—15 pitanih volov ali 300—400 ovac. Za 20—30 prašičev treba je ene dekle.

Pri presojanji raznih del, ki se lahko opravijo na dan v 10 urah, ravnajmo se po sledečih številkah.

En dninar opravi na dan sledeča dela:

setev ozimnega žita z roko	na	3—3:50	ha
„ jarega „ „	„	3:50—5	„
„ detelje in trave „	„	1:50—3	„
„ pese, turšice v kupčkih	„	10—20	a
saditev krompirja	„	20—30	„
okopavanje, osipavanje korenstva	„	4—12	„
prerivanje pese	„	4—5	„
košnjo ozimnega žita	„	30—60	„
„ jarega žita	„	45—70	„
„ sena	„	28—50	„
„ detelje	„	40—60	„
izkopavanje krompirja	„	2—6	„
spravljanje pese	„	5—7	„
napravo povrešlov	„	800—1000	km.
nakladanje gnoja	„	9—12	voz.
trošnje gnoja	„	17—25	a
štihanje z lopato	„	1/2—2	„

Pri gospodarskih delih gledati je pred vsem na to, da se stroški za nje zmanjšajo in s tem kaj prihrani na korist večjega letnega dohodka.

V ta namen treba gospodarska dela prav voditi t. j. dobro razdeliti in delavcem prav odkazati. Vsa dobrota in množina dela se ravna po modri razporedbi del. Zategadelj se morajo dela po potrebi prav ločiti in prav združevati. Za vsako delo odkazati je z ozirom na namen in čas, v kojem se ima izvršiti, pravo število najsposobnejših delavcev. Ti morajo imeti s tistim dovolj opravka ter ne smejo tratiti časa s prehajanjem od enega dela k drugemu.

Da dosežemo ceneje delo, kaže plačevati dninarje po naravni zmožnosti za delo t. j. po spolu in starosti, po

pridnosti, spretnosti ali posebni sposobnosti za delo in po teži dela. Gledati je nadalje, da se opravlja delo na najboljši način, z najpripravnejšim orodjem in o pravem času, ter da se ogiblremo, kjer je le moči, nepotrebne delo. Vsa dela je dobro nadzorovati.

Mnogo kmetijskih del (n. pr. setev in žetev), zavisno je od vremena. Za taka dela, ki so izpeljiva le v gotovih časih, napeti je vse potrebne sile. Prosti čas pa je vporabljeni za dela, ki se lahko zvršé ob vsakem času. Za stavbe potrebno gradivo in drva navoziti je med zimo; les sekati in cepiti, pota popravljati, semena čistiti, povresla napravljati itd. kaže tudi po zimi.

Že pozno v poletji skrbeti je za zgodnjo in hitro spomladansko setev s preoravanjem njiv, z napeljavanjem in podoravanjem gnoja.

V krajih, kjer so posestva zelo razkosana ter se na dan lahko obdela ali požanje več zemljišč, pričeti je delo na oddaljenih zemljiščih. Pred časom končano delo se v tem slučaju lažje nadaljuje na bližnjih zemljiščih.

Če je različna dela opravljati ob istem času, preudariti je dobro, katero delo je bolj nujno. Čim več škode bi imeli z odlaganjem kakega dela, tem nujnejše je tisto delo.

Z nepotrebim delom zapravljamo čas in denar, in časih je tako delo celo škodljivo. S preobilim rahljanjem zemlje si večkrat znižamo letino. Napačno je n. pr. če malo pred setvijo še jedenkrat preorjemo plevela čisto in zrahljano njivo, ki je ležala čez zimo v surovih brazdah.

Kdor najema dninarje in kordalce, mora dobro preudariti, kako se mu delo splača. Kdor pa dela s svojo družino in mu morda še preostaja časa, naj išče z delom o prostem času drugod zaslužka. Boljša je polovica dnine nego nič.

Po nekod si je treba zagotoviti delavce s tem, da se jim daje dela tudi ob času, ko ni nujnih opravil. Časih kaže v ta namen opravljati mnoga dela z najetimi dninarji namesto s stroji.

Spretnosti v delu priučiti se je v mladosti. Pred vsem se je privaditi dobremu delu, za tem se je še le uriti v hitrem delu; le tako postane delavec uren in spreten.

Čim dražje je v sedanjem času ročno delo, čim težje je dobiti delavce, čim slabši so delavci, tem bolj mora gospodar nadomeščati ročno delo z vprežnim orodjem ali pa s stroji. Če si posameznik ne more omisliti potrebnega orodja ali strojev, iskati je pomoči v združenih močeh. S porabo dobrih strojev si prihranimo mnogo časa in dela, ker se delo s stroji hitreje in ceneje in mnogokrat tudi boljše opravlja kakor z roko.

Kulture, ki se ob denašnjih razmerah ne splačajo zaradi obilega in dragega dela in negotovega pridelka ali pa zaradi slabe cene pridelka, je opuščati. Gospodarstvo bodi toraj krajevnim in gospodarskim razmeram primerno urejeno.

2. Vprežno delo.

Koliko in kako vprežno živino je imeti pri gospodarstvu, povedano je bilo spredaj pri upravnem kapitalu.

Potrebno število vprežne živine izračunaš lahko natančno, če določiš, koliko vprežnih dnij je potrebnih za vprežna dela v posameznih letnih časih in koliko živine je poprek potreba na dan v posameznih letnih dobah.

Dobro rejeni konji delajo na dan 11—12 ur, po zimi le 8—9 ur. Voli delajo po letu 9—10 ur, po zimi le 6—7 ur. Kravni prezati dalje kot 5—6 ur.

Koliko časa na dan je prezati živino, to se ravna po dolgotosti dneva. Spomladi in v jeseni delamo z vprežno živino od 6—7 zjutraj do 11—12 in popoldne od 2. do 7—8 ure. V polletni vročini kaže prezati živino ob solnčnem vzhodu ter ji zato privoščiti opoludne potrebni počitek. Na jesen, ko so dnevi že kratki, in po zimi ni pričeti dela pred 8. uro ter ni delati nad 7 do 8 ur.

Število delavnikov računati je pri konjih po 280—290, pri volih 120—250 na leto.

V obče opravijo 3 konji toliko dela, kakor 4 voli; za merilo obojega dela velja tudi razmerje 2 : 3. Delo vprežne živine zavisno je pred vsem tudi od tega, kako je živina rejena, koliko časa traja delo na dan, in kako orodje se rabi. Z vprežno živino opravimo v 10 urah sledeča dela :

oranje z 1 parom konj 15—18 cm globoko	0:30—0:50	ha
" " 2 " " 32—42 cm " 	0:38—0:47	"
vlačenje z 1 parom konj	1:70—2:30	"
valjanje " " " "	4—9	"
sejanje s strojem v vrstah	3:5—5	"
okopovanje z okopovalnikom	1—1:20	"
osipovanje z osipovalnikom	1—1:25	"
košnja žita s strojem	3—5:50	"
obračanje sena s strojem	7:50—9	"
grabljenje " " "	3—5	"
izoravanje krompirja	0:80—1	"
" pese	0:20—0:25	"

Število dvovprežnih voz, katere zamoremo na dan speljati, zavisno je seveda od oddaljenosti zemljišč in kakovosti potov. Kljub temu zamoremo računati v pravih razmerah na dan in dvovprego poprek po 4—6 voz sena in 6—8 voz žita v snopji.

Če preprezamo vozove, speljemo 6—12 voz gnoja na dan. Na en voz naložiti je poprek 8:5 q žitnega snopja, 11—16 q pese, 6—8:5 q sena, 6—8 q gnoja, 200—300 komadov zidarske in 400—600 kom. strešne opeke.

Stroški za rejo vprežne živine.

Če ne bodemo časih izračunali, koliko nas stane pridelovanje enega ali drugega sadeža, ne moremo napredovati. V to pa je treba, da zna gospodar tudi izračunati, koliko ga stane vprežno delo. Sicer ne more določiti stroškov pridelovanja in potem takem tudi čistega dohodka ne, katerega ima pri posameznih pridelkih. Če primerja gospodar stroške vprežnega dela konj in volov med seboj, izvé tudi, katera vprežna živina se najbolj priporoča za njegovo gospodarstvo.

Če hoče gospodar račun o stroških vprežnega dela prav narediti, vedeti mora pred vsem, koliko ga stane vprežna živina na dan. Pri tem računu pa je sledeče v poštev jemati:

1. obresti od kupne cene vprežne živine ali pa od stroškov za izrejo do tistega časa, ko smo jeli rabiti živino za delo.

Navadno se računa po 5—6% obresti. Kapital, ki je potreben za nakup ali pa za izrejo vprežne živine, je v enakih okoliščinah večji za konje kakor za voli, temu nasproti pa je za enako delo zaradi večje zmožnosti potreba manj konj kakor volov;

2. letni amortizacijski znesek ali znesek, za katerega se zmanjša vrednost vprežne živine vsled rabe tekom enega leta. Ta znesek rabi za obnovo prvotnega kapitala, če ni vprežna živina več za rabo. Mislimo si, da začne konj s 4 leti delati in da ni več za rabo s 14 leti. Tedaj znaša letni amortizacijski znesek eno desetino od kapitala ali 10% t. j. vrednost konj se zmanjša na leto za 10%.

Kar se tiče vprežnih volov, se njih vrednost ne zniža vsled rabe za toliko, da si so prav za prav še le s 5 letom dobri za vsako delo, in če tudi jih rabimo le do 8. ali k večjemu do 10. leta za delo; to pa zaradi tega, ker jih pozneje še zmeraj lahko in s pridom prodamo mesarju. Za letno amortizacijo t. j. za letno zmanjšanje prvotne vrednosti računati je zategadelj k večjemu 1—2%;

3. najemščina za hlev; v tej so zapopadene obresti od hlevnega kapitala in stroški za vzdrževanje hleva (7%);
4. obresti od kapitala, porabljenega za nakup vprežne opreme, hlevnega orodja, potem orodja in strojev, s katerimi živina dela.

Za to porabljen kapital je različno visok ter se ravna po tem, kako kmetujemo, po raznovrstnosti del itd. — Katero orodje je prištevati k vpregi, povzeti je iz sledečega vzgleda.

Za 1 par konj računati je to-le orodje:

konjska oprava s poveznici (štrangami), vajeti	
in privezalnico	40 gld.
2 plahti (žebra) s podpasom (gurto)	10 "
1 voz z železnimi osmi, 1 gnojni koš in 1 lajta	
gnojnična, skupaj	75 "
1 plug	20 "
	Odnos . 145 gld.

	Prenos	145 gld.
1 razruševalec		15 "
1 okopovalnik		18 "
1 osipovalnik		15 "
2 brani		20 "
1 lesen valjar		10 "
nadalje primerno število voznih verig, zavornic itd. potem primerni del od hlevnega orodja, slamo- reznice itd. recimo skupaj		27 "

Za 1 par konj potrebno je toraj orodje, ki je vredno 250 gld.

Večkrat je vrednost potrebnega orodja dosti višja ter znaša tudi nad 350 gld.

Vrednost orodja, ki rabi za par volov, je že z ozirom na cenejšo vprežno opravilo nižja ter znaša v običajnih razmerah 180 do 250 gld.;

5. stroški za vzdrževanje in popravilo orodja; ti se ravna po kakovosti zemlje, potov in orodja. Če je zemlja težka ali celo kamnita, če so pota v slabem stanju, in če je orodje slabo izdelano, so tudi stroški za popravilo orodja večji.

Stroški za vzdrževanje in popravilo orodja znašajo 10 do 25 % od vrednosti, poprek toraj 18 %;

6. stroški za podkovanje, za sol in zdravila.

Tu je opomniti, da je tudi vole podkovati, zlasti če jih vprezamo po zimi ali po slabih kamnitih potih. Soli potrebujemo na leto za 1 konja 4 kg in za 1 vola 9 kg. Stroški za podkovanje, sol in zdravila skupaj znašajo poprek za 1 par konj 25 gld. in za 1 par volov 18 gld.;

7. stroški za svečavo znašajo za par konj kakor tudi za par volov kake 2 do 3 gld. na leto;

8. hlapčevo plačilo in hrana.

Po navadi imeti je enega hlapca za 2 konja ali pa za 4 voli; z drugim parom volov dela naj najeti dninar. V tem slučaju odpade na en par volov polovico stroškov;

9. krma in stelja.

Cena krme dela največjo razliko v stroških vprežnega dela. Zobjanje računati je po tržni ceni, suho krmo pa kaže

ceniti po njeni vrednosti za užitek *). Način krmljenja je z ozirom na razne okolnosti seveda različen. Gledati je, da je krma kolikor moč dober kup; pri tem mora biti zdrava, tečna in zadostna. Gospodarji se zelo motijo, če mislijo, da si s pičlo hranitbo vprežne živine kaj prihranijo. Tako delo je ravno najdražje. Ker je vol manj izbirčen v krmi, obstoji njegova hrana lahko iz trših in cenejših krmil. Kakor hitro pa hočeš ohraniti živali pri zdravju in dobri moči, zlasti pa, če vprezaš vole za ravno tako težka dela kakor konje, potem je neobhodna potreba, da dobé tudi zobanje. Saj je lahko umeti, da ni mogoče zahtevati od volov, katere redimo s samim senom, tacega dela kakor od konj, katerim redno polagamo oves.

Vse naštete stroške za vprežno živino je sošteti, vsoto pa deliti s številom delavnikov v letu, da izvemo, koliko nas stane vprežna živina na dan.

Če smo rabili hlapce ob času, ko ni delala živina, za druga gospodarska opravila, prišteti je vrednost drugod opravljenega dela temu računu na korist.

Stroški za rejo 2 konj znašajo po sledečem izgledu:

1. obresti od kupne cene 300 gld. po 5%	15.— gld.
2. amortizacija ali zmanjšanje prvotne vrednosti 10%	30.— "
3. najemščina od hleva, 2 × 8 gld.	16.— "
4. obresti od vprežnega, hlevnega in poljskega orodja, vrednega 250 gld. po 5%	12.50 "
5. stroški za vzdrževanje in popravo tega orodja po 20%	50.— "
6. stroški za podkovanje, sol in zdravila	25.— "
7. stroški za svečavo	3.— "
8. hlapčevo plačilo in hrana	170.— "
9. krma in stelja: 29 q ovsa po 6.— gld. 174 gld.	
42 q sena " 2.50 " 105 "	
20 q slame " 1.50 " 30 "	
15 q " " 1.— " 15 "	324.— "

Skupaj . 645 50 gld.

*) glej: D. Izračunjenje dohodka od živinoreje in pridelovanja krme.

Če je na leto 280 delavnikov za konje, stane v tem slučaju konjska vprega 2 gld. 30 kr. na dan ($645.50 : 280 = 2.30$).

Pri tem računu ne kaže jemati vrednosti gnoja kot dohodek v poštev, ker smatramo gnoj kot odpadek v gospodarstvu, obstoječ iz iztrebkov in stelje. Steljo pa treba pri stroških poračunati, ker rabi pred vsem za to, da se ohranijo živali pri zdravju in potrebni snagi.

Če bi v predstojećem izgledu pomagal hlapec kakih 20 dni pri drugih delih (za ročna dela računamo na leto poprek 300 delavnikov), je vrednost tega dela kot dohodek zaračunati in odšteti od vsote stroškov vprežnega dela. Ako določimo vrednost tega dela s 7 gld. (20×35 kr.), znašali bi stroški za vprežno delo le še 638 gld. 50 kr. ali na dan 2 gld. 28 kr.

Stroški za vzdrževanje vprežnih volov so primeroma nižji, zlasti še, če pokladamo cenejšo krmo ali pa če po zimi vole prodamo ali pa opitamo, ker odpadejo s tem stroški za nekaj mesecev.

3. Delo s stroji.

Kjer primanjkuje delavcev, tamkaj so stroji na mestu. Ker je treba dandanes v dosego večih pridelkov bolj intenzivnega obdelovanja, za ugodno prodajo pa hitrejega prigravitavljanja pridelkov, je porabo dobrih strojev prav priporočati. S stroji se lahko mnoga dela veliko hitreje, ceneje in boljše opravljajo.

Stroje goni ali človeška sila, ali živina ali pa veter, voda in sopar.

Pomanjkanje potrebnega denarja in nevednost največ ovirata vpeljavo koristnih kmetijskih strojev. Dober pouk, razstave in kmetijske družbe pa še največ pripomorejo, da se stroji čim dalje bolj razširjajo.

II. Poglavje.

Uredba gospodarstva.

Gospodarstvo bodi tako urejeno, da bo prinašalo leto za letom kolikor mogoče veliko čistega dohodka.

Pri uredbi gospodarstva je določiti, s kolikimi in kakimi sredstvi je kmetovati in kaj je pridelovati, da se doseže pri obstoječih razmerah najboljši vspeh.

1. Zveza poljedeljstva z živinarstvom.

Poljedelstvo je večidel združeno z živinarstvom, ker si ti vrsti gospodarstva vzajemno pomagati. Poljedelec potrebuje živino za obdelovanje polja in za popolno ukoriščenje poljskih pridelkov (krme); z gnojem pa povračuje zemlji vse redilne snovi, katere ji je odvzel v letnih pridelkih. Živinorejec pa mora obdelovati polje, da pridelava potrebni živež za sè in za živino.

Za gospodarstvo je ali poljedelstvo ali živinarstvo večje važnosti, ali je pa oboje enakovažno.

Živinarstvo se priporoča zlasti za travorodne kraje, kjer se vsled ugodnega podnebja pridelava obilo krme; vspešno je nadalje v krajih, kjer je veliko pašnikov, katerih ne kaže drugače obdelovati, ali pa v krajih, kjer stoje živinorejcu na razpolago velike množine obrtnijskih odpadkov, ki se dadò s pridom porabiti za krmljenje.

Sicer nam daje živinarstvo tudi povsod lepe dohodke, kjer se živalski pridelki zlahka po visoki ceni prodajajo, in kjer je živinska kupčija živahna.

Poljedelstvo pa daje poglaviten dohodek v krajih, kjer je zemlja po naravi zelo rodovitna (n. pr. črna zemlja na Ruskem, zemlja v Banatu i. dr.), ali pa kjer se kmetovalci zlahka in z malimi stroški preskrbé s potrebnim gnojem kakor n. pr. v okolici velikih mest, in končno, kjer posebno skrbno obdelujejo zemljo ter ji nadomeščajo odvzete snovi z umetnimi gnojili. Seveda mora biti v teh slučajih cena poljskih pridelkov primerna stroškom pridelovanja.

Čim dražji so živalski pridelki in čim več dohodka nam daje živinarstvo v primeri s poljedelstvom, tem bolj se kaže pečati z rejo živine in obratno.

Ker se ravna cena živalskim in rastlinskim pridelkom po množini in po potrebi pridelka, oziroma po ponudbi in povpraševanju, je cena posameznim pridelkom omejena in bi se tem bolj znižala, čim več je kakega pridelka, in čim manj povprašujejo po njem. Po navadi se pa ne more znižati cena pod stroške pridelovanja, ker bi se sicer omejilo pridelovanje do primernega zmanjšanja ponudb. Z druge strani se pa tudi cena ne more preveč povišati zaradi večje konkurence.

Vsak gospodar mora za svoje razmere dobro preudariti, ali mu obeta živina ali polje donašati več dohodka; ravno tako mu je tudi presoditi, ali ni dosedanji pičli dohodek od živinarstva morda posledica neprimerne uredbe gospodarstva ali napačnega ravnanja.

Način, po katerem je poljedelstvo najprimernejše združiti z živinarstvom, da dosežemo največ čistega dohodka, imenujemo gospodarstveni način.

2. Gospodarstveni način.

Pri uredbi gospodarstva je gledati pred vsem na to, da si izberemo pravi način gospodarjenja.

Na splošno govorimo o intenzivnem in ekstenzivnem gospodarstvenem načinu; pri prvem skušamo doseči pravšni dohodek z velikimi stroški, toraj z obilim kapitalom in delom; pri ekstenzivnem gospodarstvenem načinu pa kmetujemo z malimi stroški. Zategadelj se priporoča ta način v malo obljudenih krajih, kjer so zemljišča dober kup, in kjer je s pridelki slaba kupčija.

V obratnih razmerah, kjer so kraji močno obljudeni, kjer je živahna kupčija s tržnimi pridelki, kjer kaže toraj zaradi večje vrednosti zemljišč vsak košček zemlje obdelati, se priporoča intenzivno gospodarstvo.

Je-li gospodariti na en ali drugi način, to odločujejo tedaj krajne in narodno-gospodarske razmere, kakor kakovost podnebja in zemlje, lega zemljišč, velikost posestva, visokost upravnega kapitala, ki je na razpolaganje, število delavcev, visokost dneve, občila in tržne razmere itd., kar je bilo razloženo v prejšnjem poglavju.

Za določitev gospodarstvenega načina je treba:

- a) izbrati kulture t. j. način obdelovanja zemljišč,
- b) „ poljske rastline,
- c) „ vprežno živino in živino za užitek,
- d) določiti razmerje med tržnimi in krmskimi rastlinami,
- e) izbrati način kolobárjenja.

a) Izbiranje kultur.

Gospodarju je najpred presoditi, kako je s pridom rabiti zemljišča, tedaj koliko mu kaže obdelovati polja, travnikov, pašnikov in vinogradov, in v koliki meri se mu je pečati z vrtnarstvom, sadjarstvom in gozdarstvom; pri tem mu je preudariti, se li priporoča dosedanji način obdelovanja tudi zanaprej, ali ne, in katero zemljišče bi bilo vspešneje rabiti za drugo kulturo.

Večkrat bode gospodarju na veliko korist, če bode neugodno ležeče njive predelal v travnike, ali pa obratno travnike in pašnike v njive itd.

Na kakovih zemljiščih se sponašajo posamezne kulture, pojasnjeno je v prvem poglavju.

b) Izbiranje poljskih rastlin.

Za pridelovanje na polji so priporočila vredne le take rastline, ki obetajo največ dohodka za dotične razmere. Pri izbiranju poljskih rastlin se je ozirati:

1. na kakovost zemlje in podnebja,
2. na množino gnoja, ki je na razpolaganje,

3. na delavske razmere; najmanj dela treba je za krmske rastline, katere kaže v toliko večji meri pridelovati, kolikor bolj postaja živinarstvo dobičkonosno. Žita tudi ne potrebujejo veliko dela; zaradi priprostega pridelovanja so žita najbolj razširjene rastline, zlasti še v deželah, ki so na nizki stopinji kmetijskega napredka. Največ dela zahtevajo okopavine in kupčijske rastline; zategadelj je tudi pridelovanje teh rastlin najbolj drago ter se priporoča le za intenzivna gospodarstva;
4. na tržne razmere.

Čim vgodnejše so podnebje, zemlja in tržne razmere, tem večje število rastlin zamoremo pridelovati in obratno. Natančni računi o letnih pridelkih in o stroških pridelovanja nam kažejo, katera rastlina daje največ koristi. Pridelovati pa ni le najkoristnejše sadeže, temveč tudi manj vredne; to zaradi tega, da je letina bolj zagotovljena, in da zamoremo najboljšim rastlinam odlôčiti tudi najprimernejši prostor. Sicer se je pri izbiranju rastlin ozirati tudi na to, da so dela med letom enakomerno razdeljena.

c) Izbiranje živine.

Za vsako gospodarstvo treba je delavne živine in živine za užitek. Živina, katero redimo zaradi užitka obstoječega iz mleka, masla, mesa, tolšč itd., poplačati nam mora povžito krmo in sploh stroške za njeno rejo. To živino rediti je toraj zaradi čistega dohodka, ne pa zaradi gnoja. Zato pa je gledati, da se živalski pridelki bolj ko mogoče spravljajo v denar.

Z ozirom na kakovost zemlje in podnebja, na velikost in sestavo posestva, na gospodarstvene razmere, na množino in dobroto krmil, in z ozirom na to, če je živinska kupčija živahna, in če se zlahka prodajajo živalski pridelki, izbrati je za gospodarstvo tako živino, katera bo dajala pri obstoječih razmerah največ koristi.

Gledé na posamezne vrste domače živine, nam daje goved še največje dohodke. Reja govedi se priporoča povsod zaradi mnogostranskih koristij, ki jih dobivamo od nje, zlasti še v obljudenih krajih, kjer so posestva mala. Govedoreja je posebnega

priporočila vredna za kraje, kjer je podnebje vlažno, zemlja pa težka in travorodna, kjer je veliko dobrih senožetij, kjer daje detelja bogate pridelke, nadalje v planinskih krajih itd. Goved je zaradi njenih splošno potrebnih pridelkov povsod razširjena, posebno pa še na malih posestvih. Za naše razmere se tudi najbolj priporoča.

Užitek, katerega imamo od goved, je po namenu reje raznovrsten ter obstoji:

1. v mlekarstvu, ki je združeno s prirejo mlade goved ali pa ne. Število krav je v prvem slučaju stalno; stare in nerabljive krave se nadomeščajo z domačim prirejkom. Nadštevilni prirejek se lahko proda. Mleko se prodaja, ali pa rabi za izdelovanje surovega masla ali sira. Mlekarstvo brez prireje se priporoča poleg velikih mest, kjer je cena mleku in mlečnim izdelkom visoka. Pri tem se prodajo krave, ki ustavijo molžo vsled brejosti, ter se nadomeste z dokupljenimi mladovnimi kravami;
2. v izreji vprežnih in pitavnih volov in krav; taka reja se izplača v malo obljudenih in oddaljenih krajih, kjer je dosti paše, in kjer se taka živina lahko prodaja.
3. v pitanji goved, ki se priporoča v obližji mest in obrtnij, kjer se dobé v ceno in v velikih množinah razni obrtnijski odpadki za krmljenje, in kjer se pitavna goved zlahka proda. S pitanjem spravimo tudi izrabljeno in staro goved lažje v denar. Preobila krma se mnogokrat s pridom porabi za opitanje goved. Za pitavno goved treba seveda pred vsem kupca.

Puste in suhe pašnike, zlasti v strmih legah, izkoristimo še najbolj uspešno z ovcami. Reja ovac se priporoča sploh za kraje, kjer je podnebje suho, zemlja pa peščena, to še posebno v malo obljudenih pokrajinah, kjer so posestva velika. Ovce tudi lahko redimo poleg goved, če imamo zadosti paše, in če je ukoristiti na suhem in v breg ležeče pašnike, katerih ne kaže predelati v njive ali v druge kulture.

Ovce redimo zaradi volne, mesa, mleka in jagnjet. Na občinskih pašnikih in v malo obljudenih krajih se priporoča reja ovac za pridobitev volne. Ker ima pa volna dandanes slabšo

ceno zaradi inozemske konkurence, in ker se v sedanjih časih nadomešča volna z drugimi izdelki, nam reja ovac zastran volne ne daje več tako lepih dohodkov kakor nekdanj. Dandanes so se jeli gospodarji bolj pečati z rejo pitavnih ovac.

Pri nas redimo ovce največ zaradi mleka, iz katerega napravljamo ovčji sir; poleg te koristi imamo od molznih ovac tudi še volno in jagnjeta. Volno molznih in domačih plemen kaže porabiti za dom t. j. za izdelovanje domačega sukna.

Vsled starosti ali nerabljivosti izvržene ovce nadomeščamo z domačim prirejkom; nadštevilna jagnjeta je pa prodati. Število ovac je toraj stalno.

Časih se priporoča začasna reja ovac, če se ponudi na jesen, ko je dosti paše po strniščih in drugod, vgodna prilika za nakup ovac, in če je na pol odebeljene ovce lahko prodati.

Konjereja se priporoča v obče za ekstenzivne razmere, kjer je dosti primernih pašnikov in travnikov, v krajih, ki so od prometa oddaljeni in malo obljudeni. V naših razmerah se priporoča reja žrebečih kobil. S tako rejo se zamorejo zlasti mali in za konjerejo vneti posestniki prav vspešno pečati. Večji posestniki, katerim ne manjka ne denarja niti potrebne zvedenosti, kupujejo tudi žrebeta, da jih potem doma izredé.

Reja prašičev je za vsako gospodarstvo saj v toliki meri priporočila vredna, da se ukoristijo vsi kuhinjski, vrtni in drugi gospodarski odpadki, ki niso za drugo rabo. Posebno važna je reja prašičev za kraje, kjer je dosti primernih pašnikov po gozdih in v močvirnih nižinah, in kjer je s prašiči dobra kupčija.

Za malega posestnika sè reja prašičev še zategadelj posebno priporoča, ker se te živali hitreje redé in hitreje v denar spravljajo.

Korist od prašičev obstoji v mesu, tolščah in prasetih. Po namenu reje zamoremo dobivati najprimerniši užitek:

1. v reji prašičev združeni z izrejo (mladih) praset za pleme,
2. v reji nakupljenih (mladih) praset,
3. v pitanji.

Na splošno se priporoča reja raznovrstne domače živine, toraj govede, prašičev, konj itd., ker se je z združeno rejo razne živine laže ogibati škode, ki utegne zadeti eno samo vrsto živine.

Pri izbiranju pleména je dobro pomisliti, katero pleme obeta največ koristi z ozirom na obstoječe krajne, gospodarske in tržne razmere. Če ne daje domača živina pri dobri reji dovoljnega dohodka, jo je zboljšati s takim plemenom, ki se domači živini in vsem drugim okolnostim najbolj prilaga. Najpred je živino zboljšati; za tem je še le pomnožiti število živine, če so razmere za rejo toliko ugodne.

Število glav, katero je rediti, ravná se pred vsem po množini krme. V to je izračunati vso krmo, ki se pridela, oziroma dokupi. S tem, da razdelimo množino krme, ki je na razpolago, z množino krme, potrebne za eno glavo, izvemo, koliko živine je rediti. Ker rabijo različnim vrstam domače živine tudi različna krmila, treba je najpred posamezne vrste krmil razdeliti na pojedine vrste živine.

Število živine se določuje po nekod tudi po velikosti polja in sicer na ta način, da se na podlagi izkušenj redi določeno število živine na gotovi meri polja. Pri tem velja na splošno to pravilo, da je treba za odraslo živino toliko več polja računati, kolikor manj rodovitna je zemlja, kolikor neugodnejše je podnebje in kolikor manjši je pridelek na krmi.

Z ozirom na to, koliko živine se redi na določeni meri polja, pravimo, da je reja živine zelo močna, kjer redijo na 1·25 do 1·50 *ha* polja po 1 odraslo živinče; močna, kjer redijo na 1·50—2·20 *ha*, srednja, če redijo na 2·20—2·80 *ha*, slaba, če na 2·80—3·75 *ha* in zelo slaba, če redijo na več kot 3·75 *ha* merečem polji po 1 odraslo živinče.

d) Določitev razmerja med tržnimi in krmskimi rastlinami.

V koliki meri je pridelovati tržne in krmske rastline, to se ravna:

1. po večji sposobnosti zemlje in podnebja za eno ali drugo vrsto rastlin,
2. po tržnih razmerah.

Kjer je zemlja prav rodovitna, in kjer se tržni pridelki zlahka prodajajo, tamkaj je pridelovati manj krme; v tem slučaju

pečati se je v večji meri s pridelovanjem tržnih rastlin; odvzete redilne snovi pa je povračati zemlji z gnojem, katerega dobivamo od travnikov in iz nakupljene krme, potem z nakupljenim gnojem in s pomočjo globokega obdelovanja.

Čim slabša je zemlja in čim bolj se izplača prodaja živalskih pridelkov, tem bolj se priporoča pridelovanje krme. Skratka rečeno je pridelovati to, kar obeta več dobička. — Če kaže živino v večji meri rediti, izračunati je množino krme in stelje, ki je potrebna za večje število živine. Tej vsoti odšteti je množino krme, ki se pridelala na senožetih ali pa dokupi. Ostanek krme deliti je končno s pridelkom krme na 1 ha, da izvemo, koliko njiv je treba odločiti za pridelovanje krme.

Po istem načinu izračunati je tudi potrebno velikost njiv za pridelovanje tržnih rastlin.

V normalnih razmerah pridelovati je ravno toliko tržnih rastlin, kakor krmskih. Pri zelo rodovitni zemlji pa naj znaša razmerje med tržnimi in krmskimi rastlinami 66 : 33, v neugodnih okolnostih pa 33 : 66. Samo po sebi je umevno, da se ravna to razmerje pred vsem tudi po obsegu in kakovosti travnikov.

e) Izbiranje kolobarja.

Vsaki rastlini odločiti je primeren prostor, da bomo dosegli bogate pridelke. Zakaj in kako je rastline vrstiti ali kolobariti, učé nas sledeča vodila:

1. Če pridelujemo enakovrstne rastline po več let zaporedoma na eni in isti njivi, nam zemlja hitro opeša; če pa rastline, ki potrebujejo različno hrano, kolobarimo (menjavamo), ostane zemlja dalj časa rodovitna. Nekatere rastline n. pr. deteljo, katera sprejema živež deloma iz spodnje plasti, sejati smemo na istem mestu še le po preteku večih let. Za rastlinami, katere potrebujejo v večji množini kako posebno redilno snov, pridelovati je take, katere uživajo manj dotične redilne snovi. Zaradi tega kaže žita, katera porabijo obilo fosforove kisline, vrstiti z okopavinami, katerim je treba zlasti kalija, ali pa s krmskimi rastlinami, zahtevajočimi mnogo apna.

Za rastlinami, ki potrebujejo različno hrano, kolobarimo (menjavamo), ostane zemlja dalj časa rodovitna.

2. Takim rastlinam, katere pridelujemo zastran semena ali zrnja, in katere porabijo veliko fosforove kisline, sledé naj rastline, katere pridelujemo zaradi listja ali korenin.
3. Globoko vkoreninjene rastline sprejemajo živež deloma iz spodnje plasti, plitvo ukoreninjene, pa le iz oralne plasti. Take rastline kaže tudi vrstiti, da se cela plast zemlje enakomerno ukoriščuje, in da ostane zemlja bolj rodovitna.
4. Za rastlinami, ki puščajo po žetvi veliko ostankov (korenin, steblovja) v zemlji, sledé naj rastline, od katerih ostane le kaj malega v zemlji.
5. Nekatere rastline senčijo zemljo ter jo ohranijo po dalj časa rahlo in plevela čisto n. pr. sočivje. Take rastline kolobariti je z žitnimi rastlinami, po katerih ostaja zemlja plevelna in trda.
6. S primernim kolobarjenjem se tudi ogiblremo rastlinskih boleznij in raznih škodljivcev.
7. Pri kolobarjenji je jemati v poštev, da se prideluje vsaka rastlina na tistem mestu, kjer povzročuje najmanj stroškov. Najvažnejšo in največ vredno rastlino sejati je na najboljšem prostoru.
8. Z ozirom na predstoječa vodila, po katerih se je ravnati pri določevanju kolobarja, so sledeče rastline še najmanj izbirčne, tako, da jih zamoremo še najlaglje sejati po več let zaporedoma na eni in isti njivi in sicer: oves, ječmen, rž, turščica, krompir, pesa, konoplja in trava. Najbolj izbirčne rastline, katere je stoprav še le po preteku 6—9 let zopet pridelovati na istem mestu, so pa: detelja (kranjska detelja, lucerna, esparzeta) in lan.

3. Načini kolobarjenja.

Z besedo „kolobár“ umémo vrsto, po kateri je pridelovati različne rastline zaporedoma na istem prostoru. Tako vrsto imenujejo s tujo besedo tudi „rotacijo“ ali „turnus“.

Za kolobarjenje treba je polje razdeliti v njive, ki naj so med seboj kolikor mogoče enako velike. Oddaljene, na samem ležeče in slabe njive se rabijo z večine za pridelovanje krmskih

rastlin; ker so po tem takem izločene od drugih njiv, na katerih se rastline redno kolobarijo, imenujemo jih tudi „vnanje njive“.

Najvažnejši načini kolobarjenja so:

- a) žitno kolobarjenje,
- b) orniško ali čredilno kolobarjenje,
- c) vrstilno kolobarjenje,
- d) svobodno kolobarjenje.

a) Žitno kolobarjenje.

Žitno kolobarjenje nahajamo na gospodarstvih, ki pridelujejo zgoj žito; njih posestva obstoje največ iz njiv in nekaj senožetij ali pašnikov.

Po najstaršem načinu žitnega kolobarjenja bile so vse njive razdeljene v dve polovici. Na prvi polovici pridelovali so ozimno žito, drugo so pa sprašili. To kolobarjenje bilo je tedaj dvoletno.

Pri triletnem žitnem kolobarjenji je polje razdeljeno v tri dele. Na enem delu se prideluje ozimina, na drugem jarina, tretji del je odločen za praho.

Triletno žitno kolobarjenje je bilo v prejšnjih časih zelo razširjeno; nahajamo je pa tudi še dandanes marsikod, zlasti pa na Ogerskem, Ruskem in v Ameriki, kjer pridelujejo največ žita.

Na ta način kolobariti je tankaj, kjer je zadosti dobrih senožetij in pašnikov, da se pridelava potrebna krma za živino. Poprek treba je pri 3 *ha* njiv 1 *ha* senožetij.

Triletno žitno kolobarjenje ima ta nedostatek, da se zemlja enostransko izmolzuje, in da je za rejo živine slabo skrbljeno, zlasti v poletnem času, ko se mora rediti le ob paši. Pri tem načinu kolobarjenja so tudi dela neenakomerno razdeljena; ob setvi in žetvi je na takih kmetijah največ dela. Nadalje so tudi letine v obče manj varne zaradi enakošnih rastlin, ne gledé na to, da ne daje praha prav nobenega pridelka. Če nimamo zadosti dobrih senožetij, nam primanjkuje krme in gnoja, vsled česar zemlja hitreje opeša.

Takošno kolobarjenje ima le to prednost, da je kmetovanje priprosto, da prizadeva malo stroškov, in da je moč dobro obdelavati sprašeno polje. Zategadelj se priporoča tako kolobarjenje

le pri zelo ekstenzivnih razmerah, kjer je veliko travnikov, in kjer je zemlja težko obdelovati.

Pomanjkljivosti triletnega kolobarjenja so še mnogo večje pri čvetero- in petletnem kolobarjenji, kakor je povzeti iz sledečih izgledov:

1. ozimina*,	1. ozimina*,	1. ozimna pšenica*,
2. ozimina,	2. jarina,	2. „ rž,
3. jarina,	3. jarina,	3. ječmen,
4. praha.	4. praha.	4. oves,
		5. praha.

Zboljšano žitno kolobarjenje se razlikuje od navadnega v tem, da odpade praha, in da se na njeno mesto sadé takozvane prašne rastline (okopavine, detelje in kupčijske rastline). S takim kolobarjenjem, katero nahajamo še na mnogih naših gospodarstvih, se zemlja veliko bolj izkoristi. Pri takem kolobarjenji se pridelava več krme za živino, vsled tega pa tudi več gnoja. Z obilnejšim gnojenjem se pospešuje rodovitost zemlje, s pridelovanjem okopavin se pa zemlja ugodno rahlja. Gospodarstva z zboljšanim triletnim kolobarjenjem imeti morajo seveda tudi zadosti travnikov.

N. pr. 1. korenstvo*,	1. detelja,
2. ozimina,	2. ozimina*,
3. jarina.	3. jarina.

Triletni kolobar premenili so gospodarji s časoma v šestletni in devetletni kolobar. Najbolj razširjeno je zboljšano triletno kolobarjenje v sledečih kolobarjih: n. pr.

1. korenstvo*,	1. okopavina*, (krompir, pesa)
2. ozimna pšenica,	2. ozimina, (pšenica, rž)
3. jaro žito z deteljo,	3. jarina, (ječmen, oves)
4. detelja,	4. detelja,
5. ozimna pšenica*,	5. ozimina*, (pšenica)
6. jara rž ali ječmen.	6. jarina, (jara rž, ječmen)
	7. lan, konoplja, sočivje*, (grah, grašica)
	8. ozimina, (zimski rž)
	9. jarina. (oves).

Pri teh načinih kolobarjenja se prideluje veliko žita, poleg tega pa tudi primerno dosti krme.

Za pridelovanje okopavin, sočivja, detelje in kupčijskih rastlin se potrebuje več dela, ki je pa med letom enakomerno razdeljeno.

Zaradi obilega žita se odvzame zemlji zlasti veliko fosforove kisline, kar je toliko bolj v poštev jemati, ker se večidel žita proda in s tem popolnoma izgubi za gospodarstvo tako, da ne dobi zemlja od žitnega zrnja nikakih gnojilnih snovi nazaj.

b) Orniško kolobarjenje.

Orniško kolobarjenje ali kolobarjenje na čredinke obstoji v tem, da se rabijo njive nekaj let za pridelovanje tržnih rastlin, nekaj let pa za pridelovanje trave. Njive se tedaj sčasoma opusté in izpremené v travnike in pašnike, „ornice“ imenovane; te se za nekoliko let zopet preorjejo in rabijo potem toliko časa za pridelovanje žita, dokler zemlja ne opeša.

Ta način kolobarjenja nahajamo v goratih in planinskih krajih. Za tako kolobarjenje treba je seveda vlažnega podnebja in travorodne zemlje. Žita se le toliko prideluje, kolikor ga je treba za dom. Če je zemlja rodovitna in manj travorodna, rabijo jo po več let za pridelovanje žita. Orniško kolobarjenje je 4 do 10 letno.

Po Štirnškem nahajamo sledeči kolobar:

1. ozimna pšenica*,
2. oves,
3. rž*,
- 4.—7. trava.

Na Pivki kolobarijo takole:

1. oves,
2. krompir*,
3. rž,
4. oves,
- 5.—10. trava.

Pri orniškem kolobarjenji pridelujemo žito in krmo. Krme lahko pridelujemo toliko, da ni treba posebnih travnikov. Zaradi obile krme redimo lahko večje število živine in sicer po zimi s senom in slamo, v poletju pa na pašniku. Ker pridelamo od večjega števila živine tudi več gnoja, zamoremo žitu dobro gnojiti.

Pri takem kolobarjenji je kmetovanje tudi priprosto ter ne prizadeva posebnih stroškov. Dela so med letom lepo razdeljena za pridelovanje žita, košnjo in spravljanje sena in za oskrbovanje živine.

Orniško kolobarjanje se priporoča v malo obljudenih krajih, kjer so posestva oddaljena od tržnih krajev in od dobrih občil, kjer je cena živini in živalskim pridelkom primerno dobra, kjer je podnebje vlažno, zemlja pa travorodna.

Zboljšano orniško kolobarjenje imenujemo tisto, pri katerem se vrsté žita z deteljo in okopavinami, pri katerem se tedaj zemlja bolj obdeluje in dobro gnoji, in pri katerem se preorane njive obsejejo z mešanico travnega in detelnega semena. Tako kolobarjenje zamore biti posebno vspešno v krajih, kjer se živinoreja najbolj izplača n. pr. v planinskih deželah, kakor tudi sploh v krajih, ki so oddaljeni od prometa.

Zboljšano orniško kolobarjenje nam pojasnuje sledeči kolobar:

1. krompir*,
2. jari ječmen z vsejano travo in deteljo,
3. trava z deteljo,
4. " " "
5. " " "
6. rž.

Pri tem izgledu odločena je polovica zemljišč za pridelovanje krme.

Na kmetijski šoli v Hohenheim-u na Nemškem nahajamo sledeči kolobar:

1. ogršica*,
2. ozimna pšenica,
3. detelja s travo,
4. " " "
5. ovès,
6. sočivje*,
7. ozimno žito,
8. bela detelja s travo,
9. " " " "
10. " " " "

Polovica zemljišč je tudi tukaj porabljena za pridelovanje krme, polovica pa za žita, sočivje in ogršico.

c) Vrstilno kolobarjenje.

Pri tem načinu kolobarjenja ne sledite nikdar dve enakošni rastlini, marveč se žita vrstijo z okopavinami in krmskimi rastlinami. Praha odpade, ker jo nadomeščamo s pridelovanjem okopavin.

Pri vrstilnem kolobarjenji pridelujemo tedaj žito in krmo na njivah. Krme se lahko prideluje toliko, kolikor je potrebuje živina; -pridelovati je pa krme tem več na njivah, čim slabša je zemlja in čim manj je travnikov. Kjer je vrstilno kolobarjenje že v rabi, redijo živino v hlevu. Kolobarji so z večine 6—9 letni, ker je treba toliko časa čakati, da zamore detelja zopet na istem mestu vspešno rasti.

Za vrstilno kolobarjenje treba je veliko gnoja. Porabimo ga za okopavine in krmske rastline. Žitu ni gnojiti. Posameznim rastlinam se po tem takem zlahka odloči najprimernejši prostor.

Pri vrstilnem kolobarjenji treba zemljo globoko obdelovati, da se ukoristi spodnja in zgornja plast zemlje za rastlinsko hranitbo. Že iz tega se razvidi, da je vrstilno kolobarjenje priporočila vredno v naprednih gospodarskih razmerah.

Posebna prednost vrstilnega kolobarjenja je to, da je letina bolj zagotovljena in enakomerna, ker ni zavisna od ene rastlinske vrste. Tudi dela so med letom enakomerno razdeljena.

Način vrstilnega kolobarjenja povzeti je iz sledečih izgledov:

1. korenstvo*,	1. okopavina*,
2. jarina z deteljo,	2. jarina z deteljo,
3. detelja,	3. detelja,
4. ozimina,	4. detelja,
5. zelena grašica (sočivje)*,	5. ozimina,
6. ozimina,	6. zelena krma*,
(Thärov kolobar).	7. lan,
	8. ozimina.

Prvotno vrstilno kolobarjenje se je sčasoma v toliko izpremenilo, da se vrste v gotovih odnošajih tudi enakošne rastline n. pr. žita ali okopavine, kakor kažeta sledeča kolobarja:

1. okopavina*,	1. turščica*,
2. ječmen z deteljo,	2. ječmen z deteljo,
3. detelja,	3. detelja,
4. lan ali ogršica (raps)*,	3. pšenica — repa*,
5. pšenica,	5. krompir,
6. oves.	6. oves.

Strniščna setev.

V krajih, kjer je jesen dovolj gorka in vlažna, zamoremo po žitnem strnišču pridelovati še eno rastlino, če je zemlja rodovitna. Tako pozno setev imenujemo strniščno setev, ki je tudi pri nas udomačena. Navadno pridelujemo po strnišču repo, ajdo ali pa kako drugo krmsko rastlino (zeleno turščico, zeleno ajdo). V južnih krajih, na Goriškem in drugod, pridelujejo po strnišču še turščico „činkvantin“. Strniščna setev se priporoča za manjša posestva in v obljudenih krajih. Za strniščno setev je treba mnogo več dela, če tudi le za kratek čas. Zemlja mora biti tudi dovolj rodovitna in dobro pognojena.

Strniščno setev nam kažeta sledeča kolobarja:

1. okopavina*,	1. krompir*,
2. jarina z deteljo,	2. ječmen z deteljo,
3. detelja,	3. detelja,
4. pšenica, potem strniščna repa*,	4. turščica,
5. rž,	5. oves,
6. oves.	6. pesa*,
	7. pšenica — ajda,
	8. oves.

Kolobar z večletnimi krmskimi rastlinami.

Če ne dobivamo zadosti krme od štajerske detelje, pridelovati je lucerno, koder uspeva. V peščeno zemljo sejejo iz istega namena esparzeto. Lucerne in esparzete po navadi ne pridelujemo v kolobarju, temveč na posebnih njivah, kjer ji puščamo po toliko časa, dokler nam dajeti povoljne košnje. Potem preorjemo taka deteljišča ter jih uvrstimo v kolobar; lucerno oziroma esparzeto pa zasejemo leto prej na eno preostalih njiv, ki je za to sposobna.

Za nekaj let stavimo lucerno tudi v kolobar, kakor pojasnuje sledeči kolobar:

1. korenstvo*,
2. ječmen z lucerno,
3. lucerna,
4. »
5. »
6. »
7. pšenica (turšica),
8. oves.

d) Svobodno kolobarjenje.

Svobodno kolobari gospodar, če nima stalnega kolobarja, temuč prideluje tiste rastline, ki se najbolj izplačajo z ozirom na kakovost zemlje in podnebja, na množino gnoja in na tržne razmere. Za vsako leto treba je posebnega načrta in dobro preudarjenega proračuna.

Svobodno gospodarstvo je mogoče:

1. pri ugodnem podnebju, kjer se ni bati slabih letin, nastajajočih po uimah, in pri ugodnih tržnih in delavskih razmerah;
2. pri intenzivnem gospodarstvenem načinu, zlasti v obližji večjih mest.

Za svobodno kolobarjenje treba je veliko upravnega kapitala, veliko razumnosti, prostovoljne rabe zemljišč in obilega gnoja.

e) Razdelitev polja.

Gledé na rodovitost zemlje za posamezne rastline in na množino potrebnega pridelka, imeti je jeden ali več kolobarjev.

Število njiv ni merodajno, ker zamoremo velike njive primerno razdeliti oziroma rabiti tudi po dve manjši njivi za pridelovanje enakošnih rastlin. Na malih posestvih pa je gledati pač na to, da posamezne njive niso premale. Vse njive naj so nadalje kolikor mogoče enako velike med seboj. Manj rodovitne njive je primeroma povečati, da dobimo enakošne pridelke z drugimi njivami, ki so bolj rodovitne. Pravokotna oblika njiv je še najprimernejša.

Pri sestavi kolobarja in pred razdelitvijo njiv, izdelati je proračun za setev in žetev, da izvemo približno, ali je kolobar primeren z ozirom na potrebno množino krme in stelje, ali ga je pa še premeniti.

f) Prehod v novi kolobar.

Prehod od prejšnjega v novi kolobar je z večine težaven ter traja po 2—4 leta. Čim bolj je zemlja rodovitna in gnojna, in čim bolj je novi kolobar soroden prejšnjemu, tem lažje začnemo po novem načinu kolobariti. V obratnih razmerah se zlahka pripeti, da nam zmanjka krme, slame in gnoja. Pred vsem je treba polje z ozirom na novi kolobar in dosedanje setve primerno razdeliti.

Preudariti je tedaj, se li zemlja nahaja v dobrem stanji ali ne; v zadnjem slučaju jo je zboljšati v prehodni dobi. Če je polje dobro in gnojno, se lahko hitro preide k novemu načinu kolobarjenja, če so pa njive izsesane, trajati mora prehodna doba toliko časa, da postanejo zopet močne.

Posamezne rastline je v prehodni dobi tako razvrstiti, da jih zamoremo njih naravi primerno pridelovati. Posebno je gledati na to, kako so rastline izbirčne, in kako so spravljive same s seboj. V obče se je varovati tudi preneglega ravnanja, da nam ne gré letina po zlu.

Prehod v novi kolobar je jednostaven, če potrebujemo za novi kolobar toliko njiv, kolikor smo jih imeli pri prejšnjem kolobaru, ali pa tudi, če je potrebno število novih njiv pomnožek od starih, toraj, če smo imeli prej 3 njive, sedaj jih pa potrebujemo 6 ali 9. V tem slučaju treba je namreč prejšnje njive le razdeliti, da dobimo potrebno število novih njiv. Sitno pa je, če moramo n. pr. od 3letnega kolobarjenja preiti k 7letnemu kolobarjenju, kajti v tem slučaju treba je prejšnje 3 njive razdeliti v 7 kosov.

Kadar izbiramo rastline za prehodno dobo, ravnati se je po sledečih vodilih:

1. Najpred določiti je prostor za deteljo. Te ni nikdar sejati na opešano zemljo, niti tjekaj, kjer je pred kratkim rastla. Če ni drugače, sejati jo kaže pomešano s travo.

2. Če ni zadosti gnoja, ali če ni denarja za nakup gnoja oziroma umetnih gnojil, najboljše storimo, da opešane njive sprašimo ali pa za pašo pustimo.
3. Omejiti ali celo opustiti je pridelovanje takih rastlin, ki zemljo izmolzujejo. Za okopavine treba je vedno močne in gnojne zemlje.
4. Pridelovati je zlasti žita, ki primeroma še najbolj gotovo obrode. V pravem razmerji z žitom sejati je tudi krmske rastline, posebno enoletne.
5. Vsa gnojila, ki so v gospodarstvu na ponudbo, kakor kompost, lapor, blato iz ribnjakov, pepel itd. je porabiti.

Za čas prehoda v novi kolobar sestaviti je načrt, po katerem se je natančno ravnati.

A) Prehod iz triletnega žitnega kolobarjenja v šestletno vrstilno kolobarjenje:

Stari kolobar:

1. ozimina,
2. jarina,
3. praha.

Novi kolobar:

1. okopavina*,
2. ječmen z deteljo,
3. detelja,
4. pšenica,
5. grašica*,
6. oves.

Vsako njivo razdeliti je v 2 dela, da jih dobimo 6.

Dosedanja razdelitev	ozimina		jarina		praha	
Nova razdelitev in obdelovanje v prehodni dobi l. 1892/93	oz. pšenica	oz. rž	ječmen z det.	oves	praha	detelja
Obdelovanje v prehod. dobi l. 1893/94	ječmen z det.	oves	detelja	okopavina*	oz. pšenica	oz. rž
Obdelovanje l. 1894/95 z novim kolobarjem	detelja	okopavina*	oz. pšenica	ječmen z det.	grašica*	oves
Številke njiv	III.	I.	IV.	II.	V.	VI.

V navedenem izgledu traja prehod dve leti oziroma tri leta, ker je treba deteljo že l. 1891/92 sejati med jarino, da imamo od nje l. 1893/94 popoln pridelek.

B) Prehod od štiriletnega norfolškega kolobarja v sedemletni hohenheimski kolobar:

Stari kolobar:

1. okopavina*,
2. jarina z deteljo,
3. detelja,
4. ozimina.

(Norfolški kolobar)

Novi kolobar:

1. krompir*,
2. jarina z deteljo,
3. detelja,
4. ozimina,
5. praha,
6. ogršica (raps)*,
7. ozimina.

Dosedanje njive razdeliti je v sedem delov.

Če smatramo prejšnje njive kot celote, obstoječe iz $\frac{7}{7}$, obsegale bodo nove njive po $\frac{4}{7}$.

Dosedanja razdelitev	okopavina	jarina	detelja	ozimina				
Nova razdelitev	$\frac{4}{7}$	$\frac{3}{7}$ $\frac{1}{7}$	$\frac{4}{7}$	$\frac{2}{7}$ $\frac{2}{7}$	$\frac{4}{7}$ $\frac{1}{7}$ $\frac{3}{7}$ $\frac{4}{7}$			
Obdelovanje v prehodni dobi l. 1892/93	krompir*	praha	jarina	jar. det.	detelja	detelja	ozimina	ozimina
Obdelovanje leta 1893/94	jarina	ogršica*	detelja	ozimina	ozim.	detelja	praha	kromp.*
Obdelovanje leta 1894/95	detelja	ozimina	ozimina	krompir*	praha	ogršica*	jarina	
Številke njiv	3	7	4	1	5	6	2	

V tem slučaju traja prehod 3 leta.

III. Poglavje.

Cenitev gospodarstva.

Gospodarsko premoženje ali njega posamezne dele treba ceniti:

1. če prodajamo zemljišča, in sicer iz proste roke ali pa v to prisiljeni (n. pr. pri eksproprijacijah ali razlastitvah itd.), če dajemo ali če jemljemo zemljišča v zakup;
2. če hočemo presoditi hipotekarno varnost;
3. če hočemo določiti odškodnino n. pr. pri škodi povzročeni po toči, povodnjih, živinski kugi, pri opustošenju vsled vojne itd.
4. če zlagamo in menjavamo zemljišča;
5. pri zapuščinskih obravnavah, pri pravnih in inventurah;
6. pri uravnavanju zemljiškega davka.

H kmetijskim cenitvam prištevamo pa tudi račune, katere večkrat napravljamo, da izvemo, kako se nam izplačavajo posamezne vrste gospodarstva, kakov dobiček nam daje živina in pridelovanje krme, kako se izplača pridelovanje posameznih rastlin n. pr. koliko čistega dohodka nam daje pšenica na 1 ha njive itd.

A. Cenitev gospodarskega premoženja.

1. Cenitev zemljišč.

a) Bonitiranje.

Predno cenimo vrednost njiv, travnikov itd., je treba zemljo bonitirati t. j. presoditi njeno rodovitost, ker se po tej ravna tudi njena vrednost.

Rodovitost zemlje presojava najlaže po kolikosti in kakovosti pridelkov, katere dobimo od določene ploščine n. pr. od 1 *ha*. Čim bolj bogate in lepše pridelke dobimo od 1 *ha* zemlje, tem rodovitnejša in več vredna je zemlja.

Dejansko presojava rodovitost zemlje (bonitiramo) pred vsem po njenih lastnostih. Oziramo se zategadelj na njeno zateglost (zveznost), prhkost ali rahlost, navzetnost za vodo in toploto, na množino črne prsti, na globokost zgornje plasti*, na kakovost spodnje plasti** itd.

Nadalje presojava rodovitost zemlje še najbolj po njeni sposobnosti za pridelovanje glavnih žit (pšenice, ječmena, rži in ovs). Žitni pridelek jemljemo zategadelj kot merilo zemljine rodovitosti, ker so žita najvažnejše in najbolj razširjene rastline, in ker obrodé na tisti zemlji, kakor žita, tudi druge rastline.

V tem smislu razvrstimo različno zemljo sledeče:

1. zemlja za pšenico, na kateri ozimna pšenica posebno dobro obrodi. Semkaj prištevamo glinaste in težke ilovne zemlje.

Zemlja, ki je dobra za pšenico, je rodovitna tudi za pridelovanje ječmena, ovs, fižola, detelje, oljnih rastlin itd. Na manj rodovitih tleh raste še pira, oves in rž.

2. zemlja za ječmen je tista, na kateri obrodi zlasti jari ječmen, pa tudi pšenica in še bolje pa rž. Tu sem prištevamo lahke peščene, ilovne in laporaste zemlje. To so najboljše vrste zemelj, na katerih vspevajo prav dobro vse rastline ter dajejo tudi varne pridelke.
3. zemlja za oves, na kateri ni več varno pridelovati ozimnega žita zaradi neugodnih lastnostij (prevelike zateglosti ali rahlosti). Semkaj prištevamo težko, pusto in mokro glinasto zemljo, pusto peščeno ilovno zemljo, slabo ilovno peščeno zemljo in končno mahovje in šotno zemljo.
4. zemlja za rž, ki je tako peščena, da vspeva na njej le še rž kot glavni pridelek.

Na boljših zemljah te vrste vspevajo še tudi: krompir, ajda in proso.

* ** Zemlje tedaj ni presojava le z vrha, temveč je treba na raznih mestih izkopati jame ter se prepričati o kakovosti zgornje in spodnje plasti.

Kadar presojava rodovitnost njiv, posluževati se zamoremo vseh pripomočkov, s katerimi lahko sklepamo na večjo ali manjšo rodovitnost. V ta namen nam rabijo n. pr. zapisniki žetve in mlatve. Poleg tega se priporoča, da poizvemo kaj več o tem pri starejših ljudeh, katerim so kmetijske razmere dotičnega kraja dobro znane.

Razun tega načina imamo še razne druge načine za presojanje in razvrstitev zemlje po njeni rodovitosti. Vsi ti načini pa so še v marsikaterem oziru več ali manj pomanjkljivi tako, da še nimajo praktične vrednosti.

Kakor razvrstimo njivsko zemljo po rodovitosti, tako razvrstimo tudi travnike in pašnike v več razredov. Ker je vrednost travnikov in pašnikov manj zavisna od zemljine kakovosti kakor od lege, podnebja in sestave ruše (trate), zadostuje, da jih razvrstimo po poprečnem pridelku na senu. Pri tej razvrstitvi treba je le še podatkov o dobroti krme, o možnosti in načinu namakanja, o kolkosti košenj itd. Razvrstitev travnikov po rodovitosti nam kaže sledeči pregled:

	Pridelek na senu.
1. izvrstni trikošni travniki v nižinah ali namakani	60—75 q
2. „ dvo- do trikošni travniki v nižinah ali namakani	50—60 „
3. prav dobri dvokošni travniki v nižinah ali dolinah, dobri namakani travniki, dobri visoko ležeči pognojeni travniki	40—50 „
4. dobri in srednji dvokošni travniki po dolinah	35—40 „
5. srednji dvokošni travniki	25—35 „
6. slabi enokošni travniki s pomanjkljivim namakanjem	20—25 „
7. „ „ „ gozdni travniki, senožeti v gori	15—20 „
8. prav slabi travniki po gozdih in gorah	7—15 „

Pri presojevanji pašnikov je treba poizvedeti, kako so se dosihdob rabili t. j. za katero vrsto živine in za koliko glav, kako se je živina na pašniku redila itd.

Če ne moremo v tem oziru ničesar izvedeti, moramo dobroto pašnika naravnost presoditi, kar se najlaže zgodi ob času, ko trave cvetó. Iz ruše pašnika se namreč prav lahko sklepa na kakovost zemlje. Pašnik, ki je n. pr. obrasten s samo ovčjo bilnico, daje pusto in malovredno pašo, med tem ko je pašnik veliko boljši, če raste po njem angleška ljulika ali pasja trava. Pri presojevanji se je ozirati tudi na vrsto živine, ki se je doslej

gonila na pašnik, ne gledé na njeno število. Če se je namreč pašnik doslej rabil za ovce, lahko sklepamo iz tega, da ni tako rodoviten kakor pašnik, na katerem se je pasla molzna in pitavna goved.

Po navadi razvrščujemo pašnike z ozirom na njih vrednost za posamezne vrste živine. Delimo jih tedaj v pašnike za pitavno živino, pašnike za molzno goved in pašnike za ovce. Iz sledečega pregleda je povzeti razvrstitev pašnikov; poleg tega je razvideti, kolika ploščina pašnika je potrebna za razne vrste živine, če traja namreč paša za ovce po 200 dni in za goved po 160 dni na leto, in če potrebuje srednje težka krava vsak dan 11 *kg* suhe snovi v krmi (pašni travi), ovca pa 1 *kg*.

Vrste pašnika	za goved	za ovce	pridelek na 1 ha v metr. cent.	1 ha preredi	
	na 1 glavo pride pašnika v ha			govod	ovac
Izvrstni pašniki za pitavno goved	0.29	—	60	3.4	—
Prav dobri pašniki za molzno goved	0.38	—	45	2.6	—
Dobri pašniki za molzno goved	0.52	—	33	1.9	—
Slabi pašniki za molzno goved ali dobri pašniki za ovce	0.71	0.08	25	1.4	12.5
Prav slabi pašniki za goved ali sred. dobri pašniki za ovce	1	0.12	17	1	8.5
Pusti pašniki za ovce	—	0.22	9	—	4.5
Najslabši pašniki za ovce	—	0.05	4	—	2

Pri pašnikih je tudi v poštev jemati, če jih kaže nadalje obdržati ali pa predelati v njive ali travnike. V ta namen je zemljo pašnika dobro pregledati v zgornji in spodnji plasti.

Posebna vrsta pašnikov so planinski pašniki, katere je nekoliko drugače soditi kakor navadne. Planinski pašniki se rabijo le nekaj mesecev na leto. Pri nas razvrste v obče planinske pašnike sledeče:

1. planinski pašniki za ovce, ki leže najvišje, namreč do 3000 *m* visoko;
2. planinski pašniki za delavno (voli) in jalovo goved, ki se nahajajo v nižjih in bolj položno visečih legah, do 2500 *m* visoko;

3. planinski pašniki za molzno goved, ki se nahajajo v širokih planinskih dolinah in travorodnih kotlinah.

Najvišji pašniki za molzno goved ležé 2000 *m* nad morjem. Kakor učé izkušnje, je treba 1 *ha* prav dobrega pašnika ali 2¹/₂ *ha* srednje dobrega pašnika ali 4 *ha* najslabšega pašnika, da se na njem preredi 1 krava.

Za presojevanje sadnih in zelenjadnih vrtov, vinogradov in gozdov nimamo splošno rabljivih pravil, temuč je glede na različnost teh zemljišč preiskati za vsak slučaj posebej vrednost oziroma množino letnega pridelka.

Pri sadnih vrtovih ali sadovnjakih zavisna je vrednost poglavitno od kakovosti zemlje, od starosti in razvoja dreves in od načina dosedanjega oskrbovanja.

Pridelek od sadnih vrtov cenimo še najlažje, če vzamemo za mēro poprečni pridelek od enega drevesa ter ga množimo s številom dreves. Pridelek od enega drevesa znaša pri peškatem sadji poprek 1 *hl* in pri koščičastem ¹/₂ *hl*. Ker pa raste po navadi na enakem prostoru še enkrat toliko koščičastega sadja kakor peškatega, je množina pridelka za obe vrsti sadnega drevja enaka.

Ker sadne vrtove tudi kosimo, jih je smatrati ob enem za travnike ter tudi v tem oziru ceniti. Koliko trave se pridelava sadnih vrtovih, to se ravna po starosti in kakovosti drevja, po razdalji dreves itd.

Zelenjadne vrtove je še težje presojati glede rodovitosti, ker so preveč raznovrstni. Z ozirom na način obdelovanja treba je za vsak slučaj posebej preiskati množino letnega pridelka.

Za razvrstitev vinogradov po rodovitosti tudi nimamo splošnih pravil. V vsakem posameznem slučaju je presoditi poprečni pridelek dotičnega vinograda, in določiti poprečne vinske cene v dotičnem kraji. Za določevanje poprečnega pridelka jemati je v poštev pridelek zadnjih 12—15 let.

Časih je ceniti pridelek, katerega se nadejamo, po stanji, v katerem se vinograd tedaj nahaja. Za take cenitve je dobro tole vedeti: 1 *ha* vinograda ima poprek 12000—15000 trt, če je gosto nasajen. Na 10 *m*² odpade tedaj 12—15 trt. Nadalje nas

učé izkušnje, da je za 1 *hl* vina treba 2800 velikih, ali 3200 srednjih ali 3800 malih grozdov. Poprek računati je 3200 grozdov za 1 *hl* vina.

Presojevanje gozdov je posebno težavno. Pri gozdih kaže najpred presoditi sedanji gospodarski položaj, zatem je določiti množino lesa in končno dohodek od gozda.

Gospodarski položaj gozda zamoreš le tedaj presoditi, ako znaš, kako velik je gozd, kakova je zemlja in lega, na kak način se gospodari z gozdom, je li gozd visok ali nizek, je li gozd dobro zarasten, nadalje kako drevje se nahaja v gozdu in koliko staro. Starost drevja lahko poizvemo od starejših veščakov ali pa s tem, da jo cenimo po letnicah, katere kaže srednje debelo deblo. Če ni drevje enake starosti, zadostuje, če vemo razliko o starosti najmlajših in najstarših dreves.

Množino lesa določiti je najpred za ploskovno jednoto (1 *ha*) in potem za celo ploščino. Množino lesa je izraziti v kubičnih metrih ter jo pred vsem določiti na tistih parcelah, katere kaže najpred posekati bodi si zaradi starosti ali drugih odnošajev.

Pri gozdih je tudi preudariti vse druge okolnosti, tako n. pr. če je gozdno drevje zdravo in krepko, ali ne, in ga je treba morda že zaradi tega prej posekati. Istotako je uvaževati, je li nam daje gozd kake postranske dohodke n. pr. listje za nastil, pašo za prašiče, ježice itd.

Gledé na rodovitost delimo zemljišča (razne kulture) v vrste, katere imenujemo bonitetne vrste.

Pri nas imamo k večjemu 8 bonitetnih vrst za njive, travnike itd.

b) Cenitev.

Zemljišča cenimo po kupčijski vrednosti ali pa po kapitaliziranem čistem dohodku. Najbolj pravilna je cenitev po kupčijski vrednosti, ki se ravna po tem, kako ponujajo in poprašujejo po zemljiščih.

Če je že dalj časa, odkar je bilo posestvo nakupljeno, je v poštev vzeti, je li kupna cena zemljišč med tem časom padla ali po skočila.

Vrednost zemljišč primerjamo tudi lahko s kupno ceno sosednih posestev, ki se nahajajo v enakih razmerah. Pri tem je seveda pomisliti, da imajo manjša posestva vselej razmerno višjo ceno, ker je več kupcev za nje.

Kjer posestva niso na prodaj, tamkaj cenimo vrednost zemljišč tudi lahko po zakupnini (najemščini), katero je v ta namen kapitalizirati po običajni obrestni meri.

Sicer cenimo pa vrednost zemljišč po čistem dohodku, katerega nam dajejo. V to je treba najprej izračunati čisti dohodek od zemljišč ter ga potem kapitalizirati po običajni obrestni meri.

Znaša li n. pr. čisti dohodek 200 gld., tedaj je zemljiški kapital pri 4% obresti 25krat, pri 5% obresti 20krat tako velik kakor čisti dohodek, toraj 5000 gld. oziroma 4000 gld.

Zemljiški kapital izračunamo sicer, če pomnožimo čisti dohodek s 100 ter razdelimo zmnožek z običajno obrestno mero;

$$\text{n. pr. zem. kap.} = \frac{200 \times 100}{4\%} = 5000 \text{ gld.}$$

Čisti dohodek zemljišč pa dobimo, če odštejemo od skupnih dohodkov vse stroške pridelovanja.

Izračunanje čistega dohodka.

Čisti dohodek določujemo posebej za njive, travnike, pašnike, vrtove, vinograde itd.

Če nam je izračunati čisti dohodek od njiv, določiti moramo najprej na podlagi kolobarja skupen dohodek od pridelkov, katerih vrednost je ceniti po poprečnih tržnih cenah. Krmila cenimo le tamkaj po teh cenah, koder jih prodajamo; sicer pa je vrednost krmil izračunati po užitku, katerega nam dajejo. Slama je za polovico manj vredna kakor seno.

Če smo določili poprečni skupni dohodek na pridelkih, izračunati nam je še stroške pridelovanja. Ti so sledeči:

1. stroški za ročno in vprežno delo,
2. stroški za semena,
3. stroški za nakupljena gnojila,
4. splošni gospodarski stroški*, kakor:

* Na velikih posestvih prišteti je semkaj tudi stroške za oskrbovanje gospodarstva t. j. za oskrbnika, opravnika i. dr.

a) stroški za popravo in vzdrževanje gospodarskih stavb;
za popravo potov, vodnjakov; zavarovalnine proti ognju
in toči;

b) za davke in davščine.

Ako od skupnega dohodka odštejemo vse stroške pridelovanja, dobimo ostanek, ki nam kaže čisti dohodek.

Izgled.

N. pr. Zemlja je dobra za ječmen (II. vrste) in za pridelovanje detelje. Gospodarstvo se peča z rejo goveje živine in sicer z mlekarstvom združenim z izrejo telet. Krma se splačuje po 1 gld. 50 kr. 1 q.

Kolobar je štirileten in sicer: 1. $\frac{1}{2}$ pesa, $\frac{1}{2}$ zelena krma, 2. $\frac{1}{2}$ ječmen, $\frac{1}{2}$ oves, 3. detelja, 4. pšenica.

1. Skupni dohodek od 4 ha.

1.	$\frac{1}{2}$ ha	pesa, 150 q pa 50 kr.	75.— gld.
	$\frac{1}{2}$ "	zelene krme, 24 q po 1 gld. 50 kr. . . .	36.— "
2.	$\frac{1}{2}$ "	ječmena, 12 hl po 4 gld.	48.— "
		slame, 12 q po 75 kr.	9.— "
	$\frac{1}{2}$ "	ovsa, 14 hl po 3 gld.	42.— "
		slame, 14 q po 75 kr.	10.50 "
3.	1 "	štajarske detelje, 45 q suhe krme po 1 gld. 50 kr.	67.50 "
4.	1 "	pšenice, 15 hl po 7 gld.	105.— "
		slame 20 q po 70 kr.	14.— "
		Skupni dohodek od 4 ha	406.— gld.
		" " " 1 "	101.50 "

2. Stroški pridelovanja za 4 ha.

a) Ročno delo.

Setev: 4 ha	po 35 kr.	1.40 gld.
Pletev, prerivanje in okopovanje pese	9.— "
Pletev žita		4.50 "
Žetev žita		26.— "
	Odnos	40.90 gld,

	Prenos	40.90 gld.
Košnja zelene krme in detelje		17.50 "
Spravljanje pese		12.60 "
Mlatev žita		25.80 "
Nakladanje in trošnja gnoja		7.20 "
	Skupaj za 4 ha	<u>104.— g'l.d.</u>

b) Vprežno delo.

1. Oranje.

$\frac{1}{2}$ ha za peso, dve navadni brazdi in ena globoka brazda z dvema paroma	4 delav.*)
$\frac{1}{2}$ " za zeleno krmo, dve brazdi	2 "
1 " za jaro žito, ena brazda	2 "
1 " za pšenico, dve brazdi	4 "

2. Brananje in valjanje.

za $\frac{1}{2}$ ha pese, sedemkrat	$1\frac{1}{3}$ delav.
" $\frac{1}{2}$ " zelene krme, sedemkrat	$1\frac{1}{3}$ "
" 1 " jarega žita, petkrat	2 "
" 1 " detelje, dvakrat	$\frac{3}{4}$ "
" 1 " pšenice, šestkrat	$2\frac{1}{3}$ "

3. Okopovanje.

$\frac{1}{2}$ ha pese, štirikrat	2 delav.
--	----------

4. Spravljanje pridelkov.

57 voz, po 4 voze à 10 q na dan	$14\frac{1}{2}$ delav.
---	------------------------

5. Vožnja gnoja.

400 q gnoja t. j. 57 voz po 7 q in po 5 voz na dan	$11\frac{1}{2}$ delav.
Ostaja vprežna dela	<u>$8\frac{1}{4}$ "</u>

Skupaj za 4 ha 56 delav.

Če stane vprega 2.30 gld na dan, znašajo stroški
za vprežno delo 56×2.30 gld. 128.80 gld.

c) Semena.

2.50 hl pšenice po 7 gld.	17.50 gld.
1.50 " ječmena po 4 gld.	<u>6.— "</u>

Odnos 23.50 gld.

*) delav. = delavniki.

	Prenos . . .	23.50 gld.
1.75 hl ovsa po 3.20 gld.		5.60 "
10 kg pese		4.— "
20 " štajarske detelje		8.— "
1 50 hl grašice, ovsa, rži		6.— "
	Skupaj za 4 ha	<u>47.10 gld.</u>

d) Gnojila.

4 q gipsa po 2 gld.	8.— gld.
-----------------------------	----------

e) Splošni gospodarski stroški.

1. stroški za vzdrževanje in zavarovanje stavb (izvzemši hlevov)	13.10 gld.
2. davki in davščine po 5 gld. na 1 ha	20.— "
	<u>Skupaj za 4 ha</u>
	36.10 gld.

Pregled stroškov.

a) za ročno delo	104.— gld.
b) " vprežno delo	128 80 "
c) " semena	47.10 "
d) " gnojila	8.— "
e) splošni gospodarski stroški	36.10 "
	<u>Skupni stroški za 4 ha</u>
	324.— gld.
	<u>Stroški pridelovanja za 1 ha</u>
	81.— "

Čisti dohodek od 1 ha.

Skupni ali kosmati dohodek	101.50 gld.
Stroški pridelovanja	81.— "
	<u>Čisti dohodek</u>
	20.50 gld.

Na enak način izračunati je tudi čisti dohodek od senožetij, pašnikov, vinogradov, vrtov itd.

2. Cenitev stavb.

Stavbe je še težje ceniti kakor pa zemljišča. Vrednost stavb zapopadena je večidel v kupni ceni posestva.

Posebej določujemo vrednost stavb s pomočjo stavbnih računov t. j. stroškov za zgradbo. To velja zlasti pri novejših stavbah. — Vrednost kmetijskih stavb se znižuje leto za letom in sicer za sledeče odstotke (od vrednosti novo zgrajenih stavb):

- pri zelo trdnih stavbah za 1%
- „ srednje trdnih stavbah za 2—3%
- „ slabih stavbah za 3—5%
- „ zelo slabih stavbah za 5—10%.

Stroške za večje poprave, tako n. pr. za napravo novega strešnega stola, za novo prekrito streho itd. prišteti je vselej k prvotni vrednosti stavb.

Če ni mogoče določiti vrednosti stavb s pomočjo stavbnih računov, cenimo jih lahko s pomočjo izvedencev.

3. Cenitev služnostij t. j. pravic in bremen.

Služnosti zapopadene so tudi v kupni ceni posestva. Če pa ne, treba je čisti dohodek od pravic in čisti strošek od bremen kapitalizirati, da izvemo njih vrednost.

4. Cenitev orodja.

Novo orodje ima svojo kupno ceno. Pri rabljenem orodju odšteti je od kupne cene končno vrednost starega materijala, ostanek pa je razdeliti na število let, katera smo orodje rabili.

Plug, ki je veljal n. pr. 20 gld., nam da čez 10 let starega materijala, in sicer železa: 5 kg lemež, 7 kg deska, 4 kg črtalo, 12 kg drugi deli, skupaj 28 kg železa po 14 kr. = 3 gld. 92 kr.; stari les je vreden 38 kr., skupaj tedaj 4 gld. 30 kr. Čez 10 let znaša manjša vrednost toraj 20 gld. manj 4 gld. 30 kr. = 15 gld. 70 kr. ali poprek na leto 1 gld. 57 kr., to seveda s tem pogojem, da smo hranili plug vedno v dobrem stanji. V drugem letu je vreden plug potem takem namesto 20 gld. le še 18 gld. 43 kr. itd.

Večkrat zadostuje, če odštejemo pri cenitvi orodja kakih 10—25% (po načinu popravljanja) od kupne cene za letno obrabo. Končno cenimo vrednost orodja tudi s pomočjo izvedencev.

5. Cenitev živine.

Živino rabimo tudi po več let kakor orodje. Pri cenitvi živine ozirati se moramo pred vsem na tržne cene, ki padajo in rastejo, kakor nanaša kupčija. Če cenimo živino, katero smo kupili, nam rabi kupna cena za merilo. Pri daljši rabi postane živina manj vredna; odšteti je zategadelj od prvotne vrednosti tisti znesek, za katerega se je obrabila v teh letih.

Če je pa postala živina tekom časa več vredna n. pr. mlada vsled višje starosti, suha živina vsled opitanja, prišteti je seveda večjo vrednost k prejšnji vrednosti.

Težje je ceniti doma izrejeno živino, a tudi tukaj je v poštev jemati tržno ceno.

Ker se cena živine spreminja, jemljemo pri cenitvah premoženja zmeraj poprečne cene.

Vrednost živine cenimo tudi večkrat po živi teži ali pa s pomočjo izvedencev.

6. Cenitev sadnjega drevja.

Dokler drevje ne rodi, cenimo ga po stroških nasaditve. Pri sadunosnih drevesih kapitalizirati je poprečni letni dohodek ter odšteti od dobljene vsote stroške za oskrbovanje.

7. Cenitev poljskih in živalskih pridelkov in materialij.

Kot tržni pridelki imajo poljski in živalski pridelki svojo tržno ceno.

Če pa popisujemo premoženje koncem leta, ceniti je vse domače pridelke, katere mislimo doma porabiti, po stroških pridelovanja. Vse za prodajo namenjene pridelke cenimo pa po poprečnih tržnih cenah. Poprečna cena od zadnjih 10 let (oziroma 15—20) je najbolj primerna. Pri taki cenitvi ozirati se je tudi na bodoče trgovinske odnošaje in na kakovost pridelkov.

Stroški za nakladanje in razkladanje, za prevoznjo do tržnega kraja, za mitnine in užitnino je odšteti od tržne cene.

Če leži blago dalj časa, treba je v poštev jemati tudi to, koliko blaga se izgubi vsled ležanja, potem pristojbine za za- varovanje, pri žitu tudi stroške za premetavanje (obračanje) in merjenje.

Materijali je (tvorivo, kupčijsko blago) cenimo po kupni ceni vštevši seveda voznino.

Hlevni gnoj je kot odpadek v gospodarstvu brez denarne cene, če popisujemo premoženje. Zategadelj ga tudi ne cenimo, kedar hočemo izvedeti stroške za pridelovanje posameznih rastlin. Poračunati je le stroške za vprežno in ročno delo, ki je bilo potrebno za napravo in vožnjo hlevnega gnoja.

8. Cenitev poljskega inventara.

Poljski inventar cenimo po stroških pridelovanja.

B. Cenitev celega posestva.

Vrednost celega posestva cenimo s tem, da kapitaliziramo čisti dohodek od celega posestva po običajni obrestni meri.

Čisti dohodek določujemo pri tem računu lahko na dva načina, in sicer:

- a) s pomočjo skupne ali kompleksualne ceditve, ki je zelo priprosta in posebno važna pri zakupih, prodajah in proračunih. Pri tej ceditvi določiti je le vse denarne dohodke in stroške skupaj, katere je potem med seboj primerjati; ostanek nam kaže čisti dohodek, katerega je kapitalizirati.

Jasno je, da je treba za tako cenitev opisati posestvo gledé lege, podnebja, zemlje in tržnih razmer, da je treba popisati vrednost stavb in sploh gospodarski načrt (kolarjenje, poprečne letne pridelke itd.), kakor tudi določiti visokost stalnega upravnega kapitala.

- b) s pomočjo ceditve dohodka od posameznih vrst gospodarstva (njiv, senožetij, vinogradov, pravic). Skupni vsoti vseh dohodkov odšteti je splošne gospodarske stroške, ki se ne dadò razdeliti na posamezne gospodarske vrste. Ostanek je čisti dohodek celega posestva. Če ga kapitaliziramo po primerni obrestni meri, izvemo vrednost posestva.

Ta način ceditve je dosti težji, ker je treba izračunati za vsako posamezno vrsto gospodarstva posebej čisti dohodek. Ker je pa izid računa pri obeh načinih jednak, je zaradi priprostosti prvi način ceditve bolj v rabi.

C. Izračunjenje stroškov pridelovanja za kmetijske rastline.

Taki računi poučé gospodarja, kako se mu izplača pridelovanje posameznih rastlin; zategadelj so za vsako gospodarstvo zelo važni. Mnogokrat pridelujejo gospodarji preveč takih rastlin, katere se jim slabo izplačujejo, med tem ko bi lahko dajale druge rastline veliko lepše prihodke. Ko bi vsak gospodar računal, koliko stroškov ima s pridelovanjem ene ali druge rastline, gotovo bi si kmalo izboljšal svoje gospodarstvo, ker bi vedel v pravi meri pridelovati posamezne rastline.

Pri izračunjenju pridelovalnih stroškov jemati je v poštev:

1. stroške za ročno in vprežno delo,
2. „ „ seme,
3. „ „ nakupljena gnojila in
4. delež na splošnih gospodarskih stroških.

Za dohodek šteti je vrednost pridelka. Ostanek nam kaže čisti dohodek, katerega daje dotična rastlina. Če razdelimo stroške pridelovanja na množino pridelka, izvemo, koliko stane n. pr. 1 *hl* pšenice ali kake druge rastline.

Izgled.

Stroški za pridelovanje pšenice na 1 *ha*.

I. Stroški.

a) Preoranje strnišča	6.77 gld.
b) dvakratno brananje	2.12 „
c) oranje za setev	7.12 „
d) enkratno brananje	1.06 „
e) sejanje	— .35 „
f) dvakratno brananje	2.12 „
g) 2.5 <i>hl</i> pšeničnega semena po 7 gld.	17.50 „
h) spomladno brananje strni	1.06 „
i) pletev	1.50 „
j) žetev in spravlanje	12.— „
k) mlatev in čiščenje	10.80 „
	Odnos . 62.40 gld.

	Prenos	62.40 gld.
l) delež na splošnih gospodarskih stroških (davki, vzdrževanje stavb)		9.— "
m) zavarovalnina proti toči		2.59 "
n) " " ognju		1.60 "
	Skupaj	<u>75.59 gld.</u>

II. Dohodki.

1. 15 hl pridelane pšenice po 7 gld.	105.— gld.
2. 20 q slame po 70 kr.	<u>14.— "</u>
	Skupaj
	119.— gld.

Čisti dohodek znaša tedaj 119 gld. manj 75 gld. 59 kr., to je 43 gld. 41 kr.

Stroški pridelovanja za 1 hl pšenice znašajo potem takem, če pridelamo na 1 ha 15 hl (zrnja), 5 gld. 04 kr., ne oziraje se na pridelek slame. Če pa jemljemo tudi slamo v poštev, potem bi znašal skupen pridelek zrnja in na zrnje po denarni vrednosti preračunjene slame 17 hl pšenice, in stroški pridelovanja bi se znižali na 4 gld. 44 kr.

Enake račune delati je tudi za druge rastline in sadeže, za vinograde itd.

D. Izračunjenje dohodka od živinoreje in pridelovanja krme.

Gospodar mora tudi preudarjati in proračunati, kake koristi ima od živinoreje t. j. kako se mu izplačuje krma, koliko ga stane mleko in drugi živalski pridelki. S pomočjo takih računov bode lahko našel vzroke, zakaj se mu to ali drugo ni sponeslo; našel bo pa tudi pota, po katerih bode v prihodnje boljše shajal in lažje prišel do zaželjenega vspeha.

Sledeči izgledi nam kažejo, kako je treba take račune napravljati.

I. Reja goveje živine.

a) Kako se izplačuje krma?

Recimo, da imamo 10 krav, katerim streže jedna oseba. Krave dajejo poprek 2000 l mleka na leto, in mleko se plačuje po

7 kr. 1 l. Kako se izplačuje krma, ali kako vrednost ima krma za užitek?

Pri tem računu jemati je v poštev sledeče stroške: obresti od kupne cene živine, amortizacijo ali znesek za vsakoletno obrabo, stroški za strežbo, najemščina za hlev, stroški za rabo in popravo hlevnega in mlekarskega orodja. Tem stroškom odšteti je dohodke, katere nam daje molzna goved z mlekom (maslom, sirom) in teleti. Ostanek nam kaže, kako visoko se izplačuje porabljena krma, ali kako vrednost ima krma za užitek.

Izgled.

I. Stroški.

a) obresti od kupne cene 10 krav po 100 gld. =	
1000 gld. po 5%	50.— gld.
b) amortizacija (vsakoletna obraba) 10%	100.— "
c) hlapčevo plačilo in hrana	170.— "
d) nastel, 100 q slame po 70 kr.	70.— "
e) sol, zdravila, svečava	50.— "
f) najemščina za hlev 10 × 8 gld.	80.— "
g) stroški za popravo hlevnega in mlekarskega orodja 15% od 300 gld.	45.50 "
h) junčevina (ker ne redimo bika) po 60 kr.	6.— "
Skupaj	570.50 gld.

2. Dohodki.

a) 20.000 l mleka po 7 kr. na mestu po odbitku	
2.800 l mleka, katerega porabijo sesna teleta;	
20.000 — 2.800 l = 17.200 l po 7 kr.	1204.— gld.
b) skupiček za 9 telet, po 65 kg težkih à 33 kr.	193.— "
Skupaj	1397.— gld.

Če odštejemo od dohodkov v znesku 1397 gld. stroške, ki znašajo skupaj 530 gld. 50 kr.; ostane prebitok **866 gld. 50 kr.**, katerega je razdeliti na porabljeno krmo.

Ker je porabila živina vsak dan po 150 kg krme senéne vrednosti, na leto toraj okolu 550 q, tedaj znaša vrednost 1 q krme za užitek (866.50 gld. : 550) 1 gld. 57 kr., ali 1 q krme se izplača po **1 gld. 57 kr.**

b) Koliko stane 1 l mleka?

Če je na primer izračunati cena 1 l mleka, tedaj je odšteti stroške za rejo in vzdrževanje molznih krav, toraj tudi stroške za krmljenje od vrednosti teleta pri porodu. Ostanek, razdeljen na množino namolzenega mleka, nam kaže, koliko stane 1 l mleka.

Ves račun je potem takem sličen prejšnjemu. Razložek obstoji le v tem, da je med stroške reje všteti tudi stroške za krmljenje ali za krmo, katero je ceniti po tržni ceni, oziroma po stroških pridelovanja. Za dohodek poračunati pa je le vrednost novorojenega teleta.

c) Izračunjenje stroškov za rejo ene krave.

1. Stroški.

a) obresti in amortizacija od kupne cene 120 gld.	
15%	18.— gld.
b) delež na stroških za strežbo	12.— "
c) krma, $365 \times 14 \text{ kg} = 51 \text{ q}$ sena po 1 gld. 50 kr.	76.50 "
10 q slame po 1 gld. 30 kr.	13.— "
d) najemščina za hlev	8.— "
e) sol, zdravila, svečava	5.— "
f) splošni gospodarski stroški (za popravo orodja itd.)	5.— "
	<hr/>
Skupaj	137.50 gld.

2. Dohodki.

a) 2000 l mleka po 7 kr.	140.— gld.
b) 1 tele	18.— "
	<hr/>
Skupaj	158.— gld.

Če primerjamo dohodke s stroški, se nam kaže čisti dohodek v znesku (158 gld. — 137 gld. 50 kr.) 20 gld. 50 kr.

II. Reja prašičev.

Na primer, da smo redili 4 mlade prašiče 94 dni in porabili sledeče množine krme:

450 kg krompirja v vrednosti	9.— gld.
165 „ turščice „ „	10.80 „
	<hr/>
Odnos	19.80 gld.

	Prenos	19.80 gld.	
75 <i>kg</i> otrobij v vrednosti		3.— "	
2197 " siratke "		11.— "	
65 " posnetega in pinjenega mleka		1.95 "	
	Skupaj za	35.75 gld.	35.75 gld.

poleg kuhinjskih odpadkov in pomij, ki nimajo cene.
 Ker je znašala živa teža v pričetku 103 *kg*
 koncem reje pa 260 "
 je znašal prirastek . 157 *kg* po 42 kr. 65.98 gld.

Priredili smo tedaj vrednost . 30.23 gld.
 od katere bi bilo še odšteti stroške za strežbo.

Predstoječi računi kažejo, kako važno in potrebno je, da gospodar vse zapisuje in da si uredi za svoje potrebe primerno knjigovodstvo.

IV. Poglavje.

Kmetijsko knjigovodstvo.

I. Splošne opomnje.

Gospodar mora dandanes pismeno računati, če hoče vspešneje kmetovati. Le s pomočjo knjigovodstva mu bode mogoče napraviti račun, koliko mu nese kmetija, in kako se mu izplačujejo posamezne vrste gospodarstva. To izvedeti je pa napredujočemu gospodarju neobhodno potrebno, da zamore svoje gospodarstvo v prihodnje na pravi način izboljšavati. Dobro urejeno knjigovodstvo pomaga gospodarju pa še sicer v mnogih ozirih, ker ga napeljuje k zdravemu preudarku in varuje pred naglico in raznimi zmotami. Varuje ga pa tudi pred nepotrebnim zapravljanjem, in napeljuje s tem k večji varčnosti in pridnosti. Končno skrbi knjigovodstvo tudi za red v gospodarstvu.

Vsled teh le koristij pripomore knjigovodstvo že samo na sebi, da gospodar lažje izhaja. O tem se tudi lahko povsod prepričamo, koder gospodarji pridno računajo.

II. Razdelitev knjigovodstva.

Knjigovodstvo delimo z ozirom na to, da je mogoče preračunati koncem leta vspeh gospodarstva, v tri dele in ti so:

1. Popis gospodarskega premoženja ali inventura. Gospodar mora poznati pred vsem svoje premoženje, če hoče vspešno računati.
2. Tekoče (vsakdanje) zapisovanje vsêh gospodarskih dohodkov in stroškov t. j. tekoče knjigovodstvo.

3. Računski sklep ali bilanca t. j. končni izkaz gospodarskega vspeha. V to je treba premoženje, ki je ostalo koncem leta, primerjati z onim, s katerim smo pričeli gospodariti. Računski sklep nam tedaj kaže, koliko smo prigospodarili oziroma zagospodarili.

Po načinu zapisovanja dohodkov in stroškov v računske knjige in po tem, kako izkažemo končni uspeh gospodarstva, razločujemo pa dve vrsti knjigovodstva in sicer: jednostavno in dvojno knjigovodstvo.

Z jednostavnim knjigovodstvom izkažemo gospodarski uspeh v celoti, z dvojnim pa izkažemo dobiček ali izgubo za vsako posamezno gospodarsko vrsto posebej. Za naše razmere se najbolj priporoča jednostavno knjigovodstvo, pri katerem se tudi lahko s pomočjo posebnih računov izkažejo dohodki od posameznih gospodarskih vrst.

Najboljši čas za pričetek knjigovodstva je 1. januar; zakupnik pa prične računati, kedar prevzame gospodarstvo.

Jednostavno knjigovodstvo.

A. Popis premoženja.

Vsako knjigovodstvo pričeti moramo s tem, da popišemo premoženje, ali da napravimo inventuro. V ta namen je treba gospodarsko premoženje pregledno popisati in naštetih vse posamezne dele po množini (obsegu, številu, meri) in po denarni vrednosti. Zategadelj je treba premoženje ceniti. Premoženje popisujemo na posebnej listnici ali pa tudi v za to pripravljeni knjigi, in sicer po sledečem "redu":

I. Aktivno premoženje.

A. Ležeče premoženje.

1. Zemljišča.
2. Stavbe.
3. Pravice.

B. Stalni upravni kapital.

1. Živina.
2. Orodje.

C. Premični upravni kapital.

1. Prirodnine (pridelki in materijalije).
2. Poljski inventar.
3. Gotovina.
4. Posojila.

II. Pasivno premoženje.

1. Dolgovi.
2. Breмена (služnosti).

III. Čisto premoženje.

Ako od aktivnega premoženja odštejemo pasivno premoženje, dobimo čisto premoženje.

Kedar popisujemo vprvič gospodarsko premoženje, treba je vse posamezne dele njegove dejansko zmeriti ali stehtati ali prešteti in ceniti. Če je pa že v rabi knjigovodstvo, treba je le dotične zapisnike, v katerih zapisujemo dohodke in stroške v posameznih delih gospodarskega premoženja, skleniti, da izvemo stanje premoženja. Priporoča se pa, da tudi v takih slučajih pregledamo, je li dejansko stanje premoženja enako onemu, katerega imamo v zapisnikih. Inventuro napravljamo po navadi le v pričetku leta, sicer pa lahko inventiramo, kedar nanese potreba n. pr. če treba dobiti kako večje posojilo itd.

B. Tekoče knjigovodstvo.

Za tekoče zapisovanje gospodarskih dohodkov in stroškov nam rabijo z ozirom na raznovrstnost premoženja tudi raznovrstni zapisniki (dnevnik), v katere je treba zaporedoma, dan za dnevom, vse zapisati, kar priraste ali odpade v premoženji, toraj v denarju, pridelkih, orodji, živini itd.

Ker je gledati na to, da je celo knjigovodstvo kolikor mogoče priprosto, skrčiti je število zapisnikov, ter jih je kar se da priprosto urediti.

Gledé na važnost prištevamo semkaj po vrsti sledeče zapisnike: denarni dnevnik ali blagajnično knjigo, poračunsko knjigo ali zapisnik dolžnikov in upnikov, zapisnik pridelkov, zapisnik dela, listnica dninarjev in zapisnik orodja.

1. Denarni dnevnik ali blagajnična knjiga.

Ker je denar najvažnejši del gospodarskega premoženja, so tudi računi z denarjem najvažnejši za gospodarja, in zaradi tega hočemo tudi na prvem mestu o njih govoriti. Za denarne račune, ki so za vsakega gospodarja brez izjeme neobhodno potrebni, potrebujemo dveh zapisnikov, in sicer poleg zgoraj napisanega tudi še poračunsko knjigo ali zapisnik dolžnikov in upnikov.

V denarni dnevnik zapisujemo vse dohodke in stroške v gotovini in sicer z zaporednimi številkami, poleg katerih je tudi čas navesti. Da bode tudi priprostim gospodarjem mogoče koncem leta izračunati, koliko mu je ena ali druga vrsta gospodarstva dala dohodka, se priporoča, pripisati posameznim dohodkom in stroškom hkrati tudi tisto vrsto gospodarstva, h kateri pripadajo dotični zneski. Na ta način napravljamo potem lahko izpiske za posamezne vrste gospodarstva.

Najbolj nam kaže, urediti denarni dnevnik tako, da zapisujemo dohodke na levo stran knjige, stroške pa na desno. (Glej obrazec 1.). Sicer zapisujejo tudi dohodke poleg stroškov na eni strani knjige, kar je pa zlasti za priprostega kmetskega gospodarja manj primerno zaradi lažjih pomot.

Posamezne dohodke in stroške je natančneje, toda kar se da na kratko opisati. Sploh je treba v knjigovodstvu le kratkih pa jasnih zapiskov. V denarni dnevnik zapisati moramo sproti vsak znesek; le z doma sprejete ali izdane denarne zneske je zaznamovati najpred v priročno knjižico (zapisne bukvice), katero je seboj nositi, in potem zapisati doma v denarni dnevnik. Semkaj spadajoče račune in pobotnice moramo skrbno shraniti in kot računske priloge zaznamovati z zaporednimi številkami.

Denarni dnevnik je sklepati vsak mesec s tem, da dohodke in stroške soštejemo in med seboj primerjamo. Izkazani ostanek je primerjati z ostankom gotovine v blagajnici.

Da nimamo preveč nepotrebne pisarije, se priporoča, zabilježiti razne male dohodke in stroške, ki se redno in pogostoma ponavljajo, v posebno knjižico. Koncem meseca jih je potem sošteti in s skupno vsoto zapisati v denarni dnevnik.

Gospodinja zapisovati mora tudi vse svoje denarne dohodke in stroške v posebno knjižico, v kateri mora mesečno izkazati svoj račun. Gospodinja spravlja med mesecem vse dohodke za prodano mleko, maslo, sir, za zelenjavo, jajca, kuretnino itd. v svojo blagajnico, iz katere plačuje tudi vse stroške za sol, svečavo itd. Mesečne prebitke izročiti mora pa gošpodarju, ki jih spravi kot dohodek v blagajnico. Ko bi gospodinja ne umela toliko računati in pisati, je najbolje, da izroči sproti vsak znesek gošpodarju, kateri mora potem tudi njene stroške sproti izplačevati in zapisovati. Sicer je vse knjigovodstvo brez koristi, ker je nepopolno! Da izroča gospodinja le toliko denarja gošpodarju, kolikor ji ga ravno koncem meseca preostaja, brez da bi izkazala svoj račun, to je napačno in na kvar gošpodarstvu.

Gošpodar pa ne kupčuje zmeraj le z gotovino, temuč kupuje in prodaja časih tudi na upanje ali kredit. Te zneske mora tudi zapisati, in v ta namen mu rabi poračunska knjiga ali zapisnik dolžnikov in upnikov.

2. Poračunska knjiga.

V to knjigo zapisujemo dolžnike in upnike, s katerimi kupčujemo. Za vsacega napravimo na obeh straneh knjige račun (konto), iz katerega je razvideti, koliko in zakaj je dolžan, oziroma koliko smo mu dolžni. V tem zapisniku so toraj vse terjatve in dolgovi zaznamovani in sicer pregledno po imenih dolžnikov in upnikov.

Dolžne zneske zapisujemo na levo stran knjige, poplačane pa na desno. Leva stran ima napis „ima dati“, desna pa „je dal“. Račune sklepamo v tem zapisniku na ta način, da primerjamo soštete zneske obeh stranij; ostanek nam kaže dolg ali pa terjatev. Kako je poračunsko knjigo urediti, nam kaže obrazec 2. Da lažje poiščemo račune, zapisujemo jih po abecedi ali pa napravimo na koncu knjige „kazalo“ za imena in za strani, na katerih so dotični računi.

Poračunsko knjigo lahko rabimo tudi kot plačilno knjigo za posle. V ta namen narediti je za vsacega posla poseben račun kakor za upnike. Pogojeno plačilo ali službnino zapišemo

na desno stran knjige; kar smo pa že plačali na račun zaslužka, to zapišemo na levo stran.

3. Zapisnik pridelkov.

V tem zapisniku izkazati je vse prirastke {in odpadke pridelkov. Za denarnimi računi so računi o pridelkih najvažnejši, in zato bi jih ne smeli nikjer opuščati.

V zapisniku pridelkov izvemo, koliko smo pridelali posameznih prirodnin (naturalij) in kako smo porabili pridelke, koliko smo jih namreč prodali in koliko porabili za gospodinjstvo, za krmljenje živine, za seme i. dr.

Zapisnik za pridelke kaže tako urediti, da imamo za vsak pridelek poseben račun, in sicer na levi strani za dohodke, na desni pa za stroške.

Za vsak pridelek (pšenico, oves, turščico, krompir, seno itd.) odločiti je tedaj celo stran zapisnika, pa tudi več, če kaže. Predal za dohodke razdeliti je v toliko manjših predalov, kolikor vrst dohodkov je pri dotičnem pridelku; ravno tako je tudi za stroške napraviti potrebne razpredelke. Dohodki obstoje iz ostankov od lanskega leta, iz novih pridelkov in iz nakupljenih pridelkov. Stroški pa se sestavljajo iz prodanih in doma porabljenih pridelkov. Pri taki ureditvi zapisnika je dosti manj pisarije, in ves račun je zelo pregledno sestavljen, kakor kaže obrazec 3. — V pričujočem izgledu so stroški koncem mesca v skupnih zneskih zapisani, to zaradi tesnega prostora. Za manj važne in majhne pridelke, katerih poraba je enostranska, ni treba posebnih računov.

Zapisnik za pridelke sklepamo koncem leta s tem, da soštejemo dohodke in stroške ter jih med seboj primerjamo. Ostanek mora biti v soglasju z ostalo zalogo na pridelkih. O tem se prepričamo, če izmerimo pridelke. Sicer pa sklepamo zapisnik pridelkov tudi med letom, če treba.

Za mleko in mlečne izdelke napraviti je poseben mlekarski zapisnik, v katerem je izkazati, kako se je porabilo namolzeno mleko.

Obrazec 1.

Denarni

Zapored. št.	Dan	D o h o d k i	Znesek		Vrsta gospodarstva
			gld.	kr.	
Mesec januar 1892.					
1	1.	Ostanek blagajnični od l. 1891	251	60	
2	3.	Janez Kastelic iz Savinka za 300 sajenk riparije po 1 kr.	3	—	vinarstvo
3	4.	Jože Vovk iz Zaloga za 2 praseta po 8 gld.	16	—	živinarstvo
4	5.	Janez Kovač iz Kandije za 156 kg težko svinjo po 30 kr.	46	80	živinarstvo
5	5.	Jože Trpin iz Novega mesta na račun 12 hl rži po 5 gld. v znesku 60 gld.	30	—	poljedelstvo
6	10.	A. Mihelič iz Ločne za 10 jablan po 20 kr.	2	—	sadjarstvo
7	12.	Mat. Gruden iz Gotne vasi za 10 l semenske turščice po 6 kr.	—	60	poljedelstvo
8	19.	Jan. Pelko iz Novega mesta za 61 kg težko tele po 30 kr.	18	30	živinarstvo
9	22.	And. Požar v Bršljinu za 50 kg krompirja	1	50	poljedelstvo
10	25.	Lojze Menk iz Toplic za 100 ključev riparije	—	40	vinarstvo
11	31.	Za 245 l mleka stržilo po 7 kr.	17	15	živinarstvo
12	31.	Junčevine	5	—	živinarstvo
Skupaj			392	35	
Po odbitku stroškov			45	65	
Ostanek			346	70	
Mesec februar 1892.					
13	1.	Ostanek blagajnični od januarja i. t. d.	346	70	

Obrazec 2.

Ima dati.

Poračunska

			gld.		kr.	
Jožef Trpin						
1892 januar	5.	Za 12 hl rži po 5 gld.	60	—		
Skupaj			60	—		
Matija Pirc						
1892 maja	11.	Za 1 jorkširsko svinjico	10	—		
Ivan Žužek						
1892 julija	20.	Za 5·60 hl črnine po 24 gld.	134	40		

dnevnik

Zapored. št.	Dan	S t r o š k i	Znesek		Vrsta gospodarstva
			gld.	kr.	
Mesec januar 1892.					
1	2.	Za pognojitev vinograda v Trški gori, 25 dnin po 45 kr.	11	25	vinarstvo
2	8.	Jan. Drobnič iz Rumeje vasi za 1000 trtnih kolov po 12 gld.	12	—	vinarstvo
3	10.	Zavarovalnine od hiše in gospodarskih stavb banki „Slaviji“ v Ljubljani za l. 1892	9	50	vzdržev. stavb
4	12.	Hlapcu Jož. Hrovatu na račun službine	1	—	živinarstvo
5	12.	Za prekopavanje vinograda v Trški gori, 8 dnin po 45 kr.	3	60	vinarstvo
6	17.	Lesjaku v Poganicah za 7 voz peska po 45 kr.	3	15	vzdržev. stavb
7	23.	Za popravo škropilnice proti peronospori	—	60	vinarstvo
8	24.	Za 60 gramov kašelskega zeljnega semena	1	50	poljedelstvo
9	25.	Mihi Ovscu s Težke vode za 12 škopnikov slame po 10 kr.	1	20	vzdržev. stavb
10	31.	Kovaču Krevsu iz Žabje vasi za dela v januarju	1	15	poljedelstvo
11	31.	Mitnine v Kandiji mesca januarja	—	70	poljedelstvo
Skupaj			45	65	
Mesec februar 1892.					
i. t. d.					

knjiga

Je dal.

			gld.		kr.	
iz Novega mesta.						
1892 januar	5.	Na račun	30	—		
"	30.	Ostanek računa	30	—		
Skupaj			60	—		
iz Gotne vasi.						
1892 junija	21.	Plačal	10	—		
v Kandiji.						
1892 julija	20.	Na račun	100	—		

Obrazec 3.

Zapisnik

Leto 1892.		Zaloga v pričetku leta		Dohodki						Po odbitku stroškov		Ostaneke zaloge koncem leta		Opazke
				Pridelal		Nakupil		Skupaj						
dan	mesec	hl	l	hl	l	hl	l	hl	l	hl	l	hl	l	
Oves.														
1.	januarja	42	60	—	—	—	—	42	60	—	—	—	—	
31.	avgusta	—	—	62	55	—	—	62	55	—	—	—	—	
	Skupaj	42	60	62	55	—	—	105	15	65	73	39	42	

Obrazec 4.

Mesec januar 1892.

Mlekarski

Dan	Število krav	Presno mleko								Smetana			
		namolzeno				odpadlo				odpadla			
		zjutraj	opolodne	zvečer	skupaj	prodano	použito	posneto	sesifjeno	dobljena	prodana	za dom. porabljena	spinjena
1.	4	12	8	10	30	15	3	12	—	1.5	—	—	1.5
2.	"	12.5	9	9.5	31	15	3	13	—	1.5	—	—	1.5
3.	"												
4.	"												

pridelkov.

Leto 1892		Stroški										Opazke			
		Prodal		Doma porabil						raznovrstni			Skupaj		
dan	mesec			hl	l	hl	l	hl	l			hl			l
Oves.															
1.—30.	januarja	—	—	—	—	2	65	—	—	—	—	—	—	2	65
1.—29.	februar.	—	—	—	—	2	34	—	—	—	—	—	—	2	34
1.—31.	marca	5	54	—	—	3	20	5	50	—	—	—	—	14	24
1.—30.	aprila	6	50	—	—	2	80	—	—	—	—	—	—	9	30
1.—31.	maja	—	—	—	—	2	50	—	—	—	—	—	—	2	50
1.—30.	junija	—	—	—	—	1	75	—	—	—	—	—	—	1	75
1.—31.	julija	—	—	—	—	1	96	—	—	—	—	—	—	1	96
1.—31.	avgusta	3	80	—	—	2	75	—	—	—	—	—	—	6	55
1.—30.	septem.	16	30	—	—	2	20	—	—	—	—	—	—	18	50
1.—31.	oktobra	—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	—	—	2	12
1.—30.	novemb.	—	—	—	—	1	98	—	—	—	—	—	—	1	98
1.—31.	decemb.	—	—	—	—	1	84	—	—	—	—	—	—	1	84
	Skupaj	32	14	—	—	28	09	5	50	—	—	—	—	65	73

zapisnik.

Surovo maslo			Posneto in pinjeno mleko					Sir			Opazke	
dobljeno	odpadlo		dobljeno	odpadlo				dobljen	odpadel			
	prodano	za dom. porabljeno		prodano	za gospo- dinjstvo	za krmo	sesirjeno		prodan	doma po- rabljen		
kg			litri					kg				
0.3	0.3	—	10.5	—	5	5.5	—	—	—	—	—	
0.3	0.3	—	10.5	—	6	4.5	—	—	—	—	—	

Mlekarski zapisnik je treba po načinu mlekarstva urediti. Obrazec 4. kaže nam uredbo zapisnika, kakoršna se priporoča za gospodarstva, kjer izdelujejo surovo maslo in sir.

Kjer mleko sproti prodamo, ni treba mlekarkega zapisnika, če si le gospodinja zapiše, koliko mleka je doma porabila; kajti prodano mleko izkazano je tako v denarnem dnevniku. Množino namolzenega mleka je izračunati koncem leta na ta način, da se vsoti prodanega in doma porabljenega mleka prišteje še množina mleka, katero so použila sesna teleta. To množino mleka pa tudi lahko izračunamo, če izmerimo namreč potem, ko smo tele odstavili, množino namolzenega mleka ter jo pomnožimo s številom dnij, katere je tele sesalo. Da izvemo, koliko mleka dobimo od posameznih krav na leto, in kako se izplača njih reja, se priporoča molža na poskušnjo, o kateri je napraviti tudi poseben zapisnik (glej obrazec 5.). Na poskušnjo je mlesti saj dvakrat na mesec, in izmeriti je pri tej priliki množino mleka od vsake krave posebej.

4. Zapisnik dela.

Vsakdanja dela, ki se opravljajo v gospodarstvu, treba je tudi zapisati, da vemo, koliko dela se je izvršilo z vprežno živino in koliko z delavci za posamezne vrste gospodarstva. Kdor opušča tako zapisovanje, ne bode mogel napraviti računa o tem, kako se mu izplačuje pridelovanje posameznih sadežev, in koliko dohodkov mu dajejo posamezne vrste gospodarstva. V zapisnik dela zapisujemo vsak dan sproti vsa različna vprežna in ročna dela, katera opravljamo s posli ali najetimi delavci. Zapisovati ni dela takih poslov, katere rabimo le pri eni vrsti gospodarstva, kakor n. pr. hlapce pri živini (konjski hlapec, pastir), svinjarico itd. Če imamo pa posle, katere rabimo sedaj za to, sedaj za drugo delo, potem je zapisati, koliko časa so bili pri tem ali pri onem delu. Kako drago je delo poslov, to izvemo še le koncem leta, ker je stoprav tedaj mogoče izračunati, koliko stane hrana poslov na dan. Pri vprežni živini zamoremo tudi še le koncem leta izračunati, koliko stroškov nam prizadeva na dan, in kako drago je njeno delo.

V zapisnik dela zapisati je nadalje vse dninarje brez izjeme. Pri dninarjih, katere plačujemo v denarji, zapišemo opravljeno delo in dnino. Če so pa dninarji tudi na hrani, zapisati je tudi, koliko časa so delali, da zamoremo koncem leta preračunati, koliko nas stane en dninar s hrano vred na dan. Akordne delavce zapisujemo skratka z dotičnim zneskom, za katerega smo se pogodili, in katerega smo plačali. Zapisnik dela nam kaže obrazec 6.

Na večjih posestvih zapisujejo dninarje v posebno priročno knjižico (bralni imenik), iz katere sestavijo koncem tedna listnico dninarjev; njeno uredbo je razvideti iz obrazca 7.

Prav je, da pripišemo v zapisniku dela tudi vrsto gospodarstva, za katero se je izvršilo dotično delo. Pri njivskih sadežih zaznamovati zamoremo tudi dotično rastlino. Koncem meseca (leta) kaže napraviti izpisek, v katerem je skupaj napisati vsa tista dela, ki so se opravila za eno in isto vrsto gospodarstva, oziroma za tisto rastlino, da je potem lažje sestaviti stroške pridelovanja, kedar delamo račun o čistem dohodku.

5. Zapisnik orodja.

Med računi s stalnim upravnim kapitalom je za malega in srednjega posestnika najvažnejši zapisnik za orodje.

Popis gospodarskega orodja v posebnem zapisniku in večkratno pregledovanje orodja ob prostih dnevih s pomočjo tega zapisnika se zelo priporoča za vsacega gospodarja. Marsikatero orodje se nam izgubi le zaradi tega, ker se po dalj časa zanje ne zmenimo. V zapisniku orodja popisati je vse gospodarsko orodje in stroje po številu in vrednosti; istotako je pripisati oziroma odpisati vsako orodje, katero med letom priraste ali odpade. Ker se vrednost orodja vsled rabe leto za letom znižuje, kaže koj v pričetku zapisati tisto ceno, katero ima orodje za rabo, in za katero se orodje sploh lahko pozneje proda.

Za popis je orodje razvrstiti po načinu rabe ali pa po vrstah gospodarstva. Kaj primerna razdelitev je n. pr. sledeča:

1. Vozovi, poljedelsko orodje in stroji.
2. Hlevno orodje.
3. Mlekarsko orodje.
4. Kletarsko orodje.
5. Orodje v skednju in žitnici.
6. Rokodelsko orodje.
7. Hišno orodje.

Obrazec 5.

Zapisnik molže

Štev. krave	januar		februar		marc		april		maj		junij		julij	
	15.	31.	15.	29.	15.	31.	15.	30.	15.	31.	15.	30.	15.	31.
	l i t r i													
1.	12 ¹ / ₂	12	10 ¹ / ₂	10 ³ / ₄	10 ¹ / ₂	9 ¹ / ₂	9 ¹ / ₄	8 ³ / ₄	8 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	8	7 ³ / ₄	7 ¹ / ₂	6
2.	i.	t.	d.											
3.	i.	t.	d.											

Obrazec 6.

Zapisnik dela.

Leto 1892.	Opravljena dela	Vprežna dela		Dninarska dela			Znesek	Vrsta gospodarstva	
		s konji	z voli	po					
				45 kr.	35 kr.	30 kr.			
mesec	dan	d n e v i						gl.	kr.
avgust	18.	Orali za lan na njivi št. III.	1	1	—	—	—	—	—
"	19.	Sušili in spravljali otavo.	1/2	1/2	—	10	—	3	50
		Vlačili za lan	1/2	1/2	—	—	—	—	—
"	20.	Rili in spravljali fižol	—	—	—	3	—	1	05
		Vozili opeko	1	1	—	—	—	—	—
"	21.	Okopavali peso in korenje	1/2	1/2	—	5	—	1	75
		Kidali hleve in vozili gnoj	1/3	1/2	—	—	—	—	—
"	22.	Vozili drva iz Ljubna	1	1	—	—	—	—	—
		Požigali predenico na detelji	—	—	—	2	—	—	70
"	23.	Preorali strnišča št. V.	1	1	—	—	—	—	—
		Okopavali repo	—	—	—	4	2	2	—
		Skupaj	6	6	—	24	2	9	00
avgust	25.	i. t. d.							

Opazka. V predstojećem izgledu niso v pošteev vzeta vsakdanja dela poslov, kakor hlapcev, dekel, pastirja itd., ker jih itak poznamo.

na poskušnjo.

avgust	sept.		oktob.		novemb.		decemb.		Vsota	Št. molzih dni na posk.	Popr. molža na dan	Štev. skupn. molzih dni	Prیدهlek mleka v celém letu	Opazke
	15.	31.	15.	30.	15.	31.	15.	31.						
	l i t r i													
5 ¹ / ₄	4 ³ / ₄	3 ¹ / ₂	2 ³ / ₄	3 ³ / ₄	—	—	—	—	147 ¹ / ₄	19	7 ³ / ₄	290	2247	pravdobro dobro jo je prodati
18	6 ¹ / ₄	—	—	—	—	—	—	—	18	6 ¹ / ₄	270	1620 ¹ / ₄		
19	4 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—	—	19	4 ¹ / ₂	290	1305		

Listnica dninarjev.

Obrazec 7. za čas od 18. do 24. avgusta 1892.

Zapored. štev.	Imena dninarjev	Dela v niki						Dnina	Znesek		
		ponedeljek	torek	sreda	četrtek	petek	sobota		skupaj	kr.	gld. kr.
										kr.	gld. kr.
1	Kolenc Marija	—	1	1	1	—	1	4	35	1	40
2	Ovsec Jožefa	—	1	—	1	1	1	4	35	1	40
3	Lesjak Franca	—	1	1	1	—	1	4	35	1	40
4	" Mica	—	1	—	1	1	—	3	35	1	05
5	Hrovat Neža	—	1	1	—	—	1	3	35	1	05
6	Šinkovec Mica	—	1	—	1	—	—	2	35	—	70
7	Kovač Liza	—	1	—	—	—	1	2	35	—	70
8	Novak Franca	—	1	—	—	—	1	2	35	—	70
9	" Mica	—	1	—	—	—	—	1	30	—	30
10	Vovk Franca	—	1	—	—	—	—	1	30	—	30
	Skupaj	—	—	—	—	—	—	26	—	9	—
	Poraba.										
1	Sušili in spravljali otavo	—	—	—	—	—	—	10	35	3	50
2	Rili in spravljali fižol	—	—	—	—	—	—	3	35	1	05
3	Okopavali peso in korenje	—	—	—	—	—	—	5	35	1	75
4	Požigali predenico na detelji	—	—	—	—	—	—	2	35	—	70
5	Okopavali repo	—	—	—	—	—	—	4	35	2	—
	Skupaj	—	—	—	—	—	—	26	—	9	—

Na Grmu, dne 24. avgusta 1892.

N. N.
opravnik.

Zapisnik orodja napravljamo po navadi za 3 leta skupaj, da je manj pisarije. Kako je v takem slučaju urediti zapisnik, kaže obrazec 8. Zapisnik orodja imenujemo s tujo besedo tudi „inventar orodja“.

Razun teh zapisnikov, ki se za vsako gospodarstvo priporočajo, imamo še celo vrsto zapisnikov za račune s stalnim upravnim kapitalom in ležečim premoženjem. Semkaj prištevamo n. pr. zapisnik živine, rodovnik plemenske živine in zapisnik zemljišč, ki se rabijo pa le na velikih posestvih.

C. Računski sklep.

Račune sklepamo zaradi tega, da izvemo, s kakim uspehom smo gospodarili. V ta namen se priporoča, da sestavimo vse denarne dohodke in stroške pregledno po njih vrstah v tako imenovano glavno knjigo ali naslovno knjigo. V tej knjigi so razdeljeni dohodki in stroški po naslovih, katerih število se ravna po raznoterosti gospodarskih vrst in po velikosti gospodarstva.

V glavno knjigo prepisujemo dohodke in stroške iz denarnega dnevnika in sicer pod isti naslov, h kateremu spadajo. Uredba glavne knjige velja tedaj le za denarne račune in razvidna je iz obrazcev 9. in 10.

Za vpisovanje v glavno knjigo treba je spretnosti, kakoršne ne nahajamo pri navadnem gospodarju. Ta si more pomagati brez glavne knjige, in sicer na ta način, da pripiše v denarnem dnevniku posameznim dohodkom in stroškom zajedno tudi tisto vrsto gospodarsko, h kateri spadajo dotični zneski. Tako bode mogoče napraviti koncem gospodarskega leta izpiske, s pomočjo katerih bode tudi preprosti kmetovalec lahko izračunal, koliko dohodka mu dajejo posamezne gospodarske vrste.

Kako je glavno knjigo razdeliti v naslove na večjih posestvih, kaže nam sledeči izgled:

I. Naslovi dohodkov.

A. Dohodki, katere je zaračunati pri računskem sklepu.

- Naslov I. Poljedelstvo:
- a) za prodane tržne pridelke (žito, krompir itd.).
 - b) „ prodana krmila (seno, slamo).
 - c) „ zakupljena zemljišča.
- Naslov II. Živinarstvo:
- a) za prodano živino.
 - b) „ prodane živalske izdelke, mleko, sir itd.
 - c) „ prodano perutnino, jajca, med itd.
 - d) zaslužek z vprežno živino.
- Naslov III. Vinarstvo:
- a) za prodano vino, tropine, ocet.
 - b) „ prodane trte.
- Naslov IV. Sadjarstvo in vrtnarstvo:
- a) za prodano sadje, sadno drevje, divjake.
 - b) „ „ zelenjavo, cvetlice.
- Naslov V. Gozdarstvo:
- a) za prodani les i. dr.
- Naslov VI. Raznovrstno:

N. pr. kar se je delavcem odtegnilo za počasno poravnavanje njihovih dolgov, za prejeta predplačila, za najemščino, nadalje kar smo odtegnili plače vsled kaznovanja, in kar smo nazaj prejeli po pomoti preveč zaračunjenih zneskov itd.

B. Dohodki, katerih ni zaračunati pri računskem sklepu.

Naslov VII. Kupnina.

Za prodana zemljišča.

Naslov VIII. Ostanke iz prošlega leta.

Pod ta naslov zapisati je ostanke gotovine in posojil, obresti od kapitalij, zasebne dohodke, penzije itd.

Obrazec 8.

Zapisnik

Zapored. štev.	Popis orodja	Stanje začetkom 1. 1892.		Prirastek 1. 1892.		Odpadek 1. 1892.		Stanje koncem 1. 1892.		
		komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	
										gld.
4. Kletarsko orodje.										
1	Kipelna kad, hrastova	1	25	—	—	—	—	1	25	—
2	Bednji iz mehkega lesa	3	15	1	6	1	5	3	16	—
3	Grozdni mlin	1	12	—	—	—	—	1	12	—
4	Robljalnica	1	8	—	—	—	—	1	8	—
5	Stiskalnica	1	100	—	—	—	—	1	100	—
6	Kipelne vehe, steklene	6	3	2	1	2	1	6	3	—
7	Sodi	2	50	—	—	—	—	2	50	—
8	Barigle	2	30	—	—	—	—	2	30	—
9	Polovnjaki	5	40	—	—	—	—	5	40	—
10	Sodčki po 56 l	6	18	—	—	1	3	5	15	—
11	Kadilnica za žveplo	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Natega steklena	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Filtrirni aparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Lij	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	i. t. d.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Skupaj	301	—	7	—	9	—	299	—	—

Obrazec 9.

Glavna knjiga.

Zapored. štev.	Denarn. dnevn. zap. številka	Leto 1892.		D o h o d k i	Znesek	
		mesec	dan		gld.	kr.
I. Poljedelstvo.						
1	5	januar	5.	J. Trpin iz Novega mesta na račun 12 hl rži	30	—
2	7	"	12.	M. Gruden iz Gotne vasi za 10 l turščice	—	60
3	9	"	22.	A. Požar v Bršljinu za 50 kg krompirja i. t. d.	1	50
II. Živinarstvo.						
1	3	januar	4.	J. Vovk iz Zaloga za 2 praseta	16	—
2	4	"	5.	J. Kovač iz Kandije za eno svinjo	46	80
3	8	"	19.	J. Pelko iz Novega mesta za tele	18	30
4	11	"	31.	Za 245 l mleka stržilo	17	15
5	12	"	31.	Junčevine	5	—
				i. t. d.		

orodja.

66 X 33
198
198

Zapored. štev.	Popis orodja	Prirastek 1. 1893.		Odpadek 1. 1893.		Stanje koncem 1. 1893.		Prirastek 1. 1894.		Odpadek 1. 1894.		Stanje koncem 1. 1894.		Opazke
		komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	komad.	vredn.	
—	—	—	—	—	—	1	25	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	3	16	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	8	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	50	2	50	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2	50	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	15	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	5	40	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	5	15	—	—	—	—	—	—	—
1	3	50	—	—	—	1	3	50	—	—	—	—	—	—
1	—	30	—	—	—	1	—	30	—	—	—	—	—	—
1	12	—	—	—	—	1	—	12	—	—	—	—	—	—
1	—	60	—	—	—	1	—	60	—	—	—	—	—	—
		16	40	15	50	299	90							

Obrazec 10.

Glavna knjiga.

Zapored. štev.	Denarn. dnevn. zap. številka	Leto 1892.		Stroški	Znesek	
		mesec	dan		gld.	kr.
I. Davki in doklade.						
II. Vzdrževanje stavb in zavarovalnine.						
1	3	januar	10.	Zavarovalnine od stavb za 1. 1892.	9	50
2	6	"	17.	Lesjaku v Poganicah za 7 voz peska	3	15
3	9	"	25.	M. Ovscu s Teške vode za škopno slamo	1	20
				i. t. d.		

II. Naslovi stroškov.

A. Stroški, katere je zaračunati pri računskem sklepu.

Naslov I. Davki in doklade.

Naslov II. Vzdrževanje stavb in zavarovalnine.

Naslov III. Plačila, mezde in podpore.

Naslov IV. Različni upravni stroški.

(potni stroški, dnevščine, pisarniški stroški, časopisi, mesečina za kmetijska društva itd.)

Naslov V. Poljedelstvo:

a) stroški za delavce.

b) " " nakup semena.

c) " " " gnojil.

d) " " " in popravo orodja in zavarovanje orodja proti ognju.

e) stroški za zavarovanje pridelkov proti toči in ognju.

Naslov VI. Živinarstvo:

a) plačila poslom.

b) za nakup živine.

c) " " krmil (otrobij itd.)

d) " zdravljenje živine in za svečavo.

e) " podkovanje.

f) " nakup in popravo hlevnega orodja.

Naslov VII. Vinarstvo:

a) plačila delavcem.

b) za nakup trt, kolov, modre galice.

c) " " in popravo kletarskega orodja.

Naslov VIII. Sadjarstvo in vrtnarstvo:

a) za nakup cepičev, dreves, semen.

b) plačila delavcem.

Naslov IX. Gozdarstvo:

a) stroški za pogozdovanje.

b) " " napravo tesarskega lesa.

Naslov X. Raznovrstno:

N. pr. stroški za strežbo in zdravila bolnim poslom, poštnine, stroški za naznanila (inserate) tiskovine itd.

B. Stroški, katerih ni zaračunati pri računskem sklepu.

Naslov XI. Kupnina in melioracije:

- a) kupnina za nakupljena zemljišča.
- b) stroški za zgradbo novih stavb in za prezidanje, kupnina za nove stavbe.
- c) stroški za melioracije n. pr. osuševanje, namakanje.

Naslov XII. Ostanke iz prošlega leta.

Pod ta naslov zapisati je ostanke dolgov, stroške za novo naložene kapitalije, zasebne stroške itd.

Za vsak naslov odločiti je toliko prostora ali stranij, kolikor dohodkov oziroma stroškov šteje po izkušnji. Kakor je razvideti iz predstoječe razdelitve, se tudi v glavni knjigi dohodki in stroški posebej zapisujejo. Glavno knjigo kaže tedaj tako urediti, da se prva polovica knjige odloči za dohodke, druga pa za stroške, kar je tudi lahko povzeti iz pridjanih obrazcev. Zabiležki naj so v glavni knjigi kar se da skrajšani.

Če smo prepisali iz denarnega dnevnika vse dohodke in stroške v glavno knjigo, izračunamo prav lahko čisti dohodek od posestva. V ta namen je treba od dohodkov, kateri spadajo k računskemu sklepu (dejanski dohodki), odšteti vsoto tu sem spadajočih stroškov (dejański stroški). Ostanke je le še prišteti večjo ali manjšo vrednost ostalega premoženja, katero izvemo, če primerjamo premoženje inventirano v pričetku in koncem gospodarskega leta, kakor kaže sledeči izgled.

Izračunanje čistega dohodka.

Od skupnih denarnih stroškov v znesku	6040.—	gld.
odštejemo ostanke gotovine in posojil iz prošlega leta, obresti naloženih kapitalij itd.	590.—	„
ostane dejanskih dohodkov	5450.—	gld.

Od skupnih denarnih stroškov v znesku	5220.— gld.
odštejemo ostanke dolgov iz prošlega leta, stroške za novo naložene kapitalije, kupnine itd.	180.— „
ostane dejanskih stroškov	5040.— gld.
Ako od dejanskih dohodkov v znesku	5450.— gld.
odštejemo dejanske stroške znašajoče	5040.— „
ostane	410.— gld.

Temu znesku prišteti je večjo vrednost ostalega premoženja (oziroma odšteti manjšo vrednost)

v znesku 255.— „

Čisti dohodek od posestva znaša tedaj 665.— gld.

V tej vsoti zapopadene so obresti od vsega gospodarskega premoženja in čisti ali podjetni dobiček kot plačilo za gospodarjevo delo.

Čisti dobiček izračunamo, če odštejemo od čistega dohodka tiste obresti, katere smatramo za primerne od premoženja (kapitala) naloženega v posestvu. Ko bi znašale običajne obresti od gospodarskega premoženja več, nego znaša čisti dohodek, potem ima gospodar izgubo, namesto dobička.

Izračunanje čistega dobička.

Čisti dohodek od posestva znaša 665.— gld.

Pričetkom l. 1892. znašalo je (glej popis premoženja) ležeče premoženje 8532.— gld.

upravni kapital 4153.— „

skupaj 12685.— gld.

Če bi ves kapital (lež. premož. in upr. kap.) dajal enako visoke obresti, znašala bi obrestna mera v tem slučaju 5·24% ali kapital znašajoč 12685 gld. je dal za čisti dohodek 5·24% obrestij.

V tem kraju običajne obresti pa znašajo:

za 8532 gld. ležečega premoženja

po 3% 255.96 gld.

za 4153 gld. upravnega kapitala

po 5% 207.65 „

skupaj 463.61 gld.

Odnos 665.— gld.

Prenos	665.— gld.
Ako tedaj skupni dohodek na običajnih obrestih odštejemo od čistega dohodka iz posestva	463.61 „
znaša čisti dobiček (oziroma izguba)	201.39 gld.

Znesek 201 gld. 39 kr. smatrati je tedaj za čisti dobiček ali kot plačilo za gospodarjevo delo.

D. Izračunanje dohodka od posameznih vrst gospodarstva.

Potrebna navodila za take račune so dana že v poglavju o kmetijskih cenitvah. Tu bi bilo le še omeniti, da je pri jednostavnem knjigovodstvu napravljati take račune posebej s pomočjo posameznih zapisnikov in glavne knjige.

Najpred je za posamezne vrste gospodarstva sestaviti vse dohodke iz denarnega dnevnika ali glavne knjige, iz zapisnika pridelkov ali iz popisa premoženja koncem leta, zatem pa vse stroške, katere je najti v denarnem dnevniku (glavni knjigi), zapisniku dela, zapisniku pridelkov ali v popisu premoženja pričetkom leta. Primerjajoči dohodke s stroški izvemo čisti dohodek oziroma izgubo od dotične gospodarske vrste.

Če hočemo natančno računati, pričeti je pri tistih vrstah gospodarstva, na katere se vse druge opirajo. Pred vsem je pa preračunati, koliko nas stane hrana poslov in delavcev in koliko reja vprežne živine na dan. Istotako je tudi v poštev vzeti pri takih preračunih splošne gospodarske stroške, kakor vzdrževanje stavb in orodja, davke, zavarovalnine itd., če hočemo natančno izvedeti, kako se nam splačujejo posamezne vrste gospodarstva.

E. Proračuni.

Gospodarju treba vsako leto naprej izračunati, kako bo shajal čez leto in dan s posameznimi pridelki, koliko jih bode namreč pridelal, koliko potreboval za dom, koliko jih bode lahko prodal, ali koliko mu jih bode treba dokupiti, da bo shajal. Vse te račune imenujemo proračune. Z ozirom na predmet napravljamo proračune za krmno, za tržne pridelke in za denar.

Kratice.

kom. = komad.

*m*² = kvadratni meter.

a = ar.

1 *a* = 100 *m*².

ha = hektar.

1 *ha* = 100 *a* = 10.000 *m*².

1 *ha* = 1.737 orala (blizo 1³/₄ orala).

1 oral = 0.5755 *ha* = 57 *a* in 55 *m*².

kg = kilogram.

q = meterski cent ali novi cent.

1 *q* = 100 *kg*.

l = liter.

hl = hektoliter.

1 *hl* = 100 *l*.

* = gnojeno.

Anton Spinn

Jan 1

Jan 3

And

